

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถ
องค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

โดย

นางสาวสุภาวดี	มีสิทธิ์
นายจำรูญ	วงศ์จันทร์
นายสุทัศน์	เดชทรงชัย
นายชำนาญ	ไพโรเทศศิริ
นายยะฟู	สำเภาโอพาร

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

กรกฎาคม 2545

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถ
องค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

โดย

นางสาวสุภาวดี	มีสิทธิ์
นายจำรูณ	วงศ์จันทร์
นายสุทัศน์	เดชทรงชัย
นายชำนาญ	ไพโรเกตตุสิริ
นายยะฟู	สำเภาโอพาร

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

กรกฎาคม 2545

กิตติกรรมประกาศ

ในการดำเนินการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถของคณาจารย์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำงานในพื้นที่ 3 ชุมชน ในตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สาขาภาคเหนือ มุ่งหวังให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการทำงานวิจัย และให้เกิดประโยชน์ในรูปของการหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมให้กับชุมชนเอง โดยได้ใช้เวลาในการให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทเต็มที่ในการทำให้เกิดผลงาน สิ่งที่ได้มาจากการทำงานวิจัยล้วนเป็นโอกาสและประสบการณ์ให้กับนักวิจัยและชุมชน สิ่งขอใคร่ขอบคุณ สกว. ที่ให้การสนับสนุน และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ สกว. ประจำแม่ฮ่องสอนทุกท่านที่ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะที่มีค่าต่อการทำงาน

นอกจากในการดำเนินงานวิจัยที่สามารถแล้วเสร็จลงได้ ต้องขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย คุณจำรูญ วงศ์จันทร์ คุณสุทัศน์ เดชทรงชัย คุณชำนาญ ไพโรเทศศิริ และคุณยะพูน สำภาโอฬาร ที่เป็นผู้เสียสละเวลาอันมีค่าในการประสานงานกับชุมชน ทำความเข้าใจกับงานวิจัยเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ ขอขอบคุณสมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวแม่ละนาทุกท่านที่ให้ข้อมูล ความรู้และแลกเปลี่ยนแนวคิดที่เป็นวิทยาทานแก่ผู้ศึกษา ขอขอบคุณพ่อหลวงสมพงษ์ พันธุ์สามหมอก และชาวบ้านบ่อใคร่ทุกคนที่ให้การต้อนรับอย่างพี่น้อง ขอขอบคุณชาวบ้านจำโป๊ะที่แม้จะไม่สนใจในงานแต่ยังให้การสนใจต้อนรับคนแปลกหน้า และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่ไม่ได้เอียนนามในที่นี้

สุดท้ายนี้ต้องขอขอบคุณที่ปรึกษา คุณบุญยืน คงเพชรศักดิ์ คุณธวัชชัย รัตนช้อน คุณปิยะก้องเพิ่มพูล และคุณอรุณี เวียงแสง ที่ทำให้เกิดงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ทั้งกับตัวผู้วิจัยและชุมชน สุดท้ายต้องขอขอบคุณโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมที่ให้ความอุปการะในการหาประสบการณ์

ในโอกาสนี้ ผู้วิจัยและคณะหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถนำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงกับผู้สนใจและชุมชนที่ได้ร่วมกระบวนการมา หากข้อมูลชุดนี้มีคุณโยชน์แก่ผู้ที่สนใจอยู่บ้าง ขอมอบความดีทั้งหลายนี้ให้กับผู้ที่ร่วมงานกันมาจนทำให้เกิดผลต่อสาธารณชนได้

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมให้กับชุมชน ได้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีที่มาจากความต้องการของชุมชนที่สามารถจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง สิ่งที่เป็นส่วนสำคัญในการที่ทำให้ชุมชนแม่ละนา ชุมชนจำโบ้และชุมชนบ่อไคร้หันมาร่วมมือกันในการหารูปแบบการท่องเที่ยวของทั้ง 3 ชุมชน คือ การมองเรื่อง "ถ้าแม่ละนา" จึงนำมาซึ่งงานวิจัย ดังนี้

- 1.) ข้อมูลด้านบริบทชุมชนของทั้ง 3 หมู่บ้าน
- 2.) ข้อมูลการวิเคราะห์ศักยภาพ เงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการท่องเที่ยว โดยชุมชนแม่ละนา เป็นชุมชนไทยใหญ่ ซึ่งมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัฒนธรรมที่น่าสนใจ มีภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพร และในชุมชนเคยมีกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาแล้วถึง 3 ยุค แต่มีปัญหาในการดำเนินการและการจัดการภายใน อีกทั้งมองในเรื่องรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเป็นหลัก เมื่อไม่มีนักท่องเที่ยวชุมชนจึงไม่สามารถดำเนินงานได้ สิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัย คือ ชุมชนแม่ละนามีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบชุมชนในการดำรงชีวิต และมีวัฒนธรรมที่สืบทอดตั้งแต่สมัยโบราณ คือ งานปอยสง่าลอง ทำให้เป็นที่น่าสนใจต่อผู้พบเห็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ในมุมมองของชุมชน ได้แก่ ถ้าแม่ละนา ถ้าเพชร ถ้าไข่มุก ถ้าปะการัง และถ้าข้าวแตก เป็นต้น ชุมชนบ่อไคร้ เป็นชุมชนลาหู่หรือมุเซอด้่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและเก็บหาของป่ามาจำหน่าย ในชุมชนบ่อไคร้มีเรื่องของการท่องเที่ยวที่เข้ามาเกี่ยวข้องในชุมชนนานแล้ว โดยเป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากนักท่องเที่ยวภายนอก การท่องเที่ยวจึงทำให้ชุมชนเป็นเพียงทรัพยากรทางการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอาศัยวัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นจุดขาย ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในชุมชนมีเพียงไม่กี่ราย คนส่วนใหญ่จึงได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อมีการพูดคุยในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจ เพราะจะได้ทำให้เกิดการกระจายรายได้ สิ่งที่น่าสนใจในชุมชนนอกจากเรื่องวัฒนธรรมและความเชื่อในการนับถือผีที่ยังคงมีการสืบทอดกันมาแล้ว ยังมีพื้นที่การเดินป่าที่น่าสนใจ มีแหล่งท่องเที่ยวคือ ถ้าที่อยู่ภายในบริเวณหมู่บ้าน และสามารถเชื่อมทางเดินป่าไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงได้ ชุมชนจำโบ้ เนื่องจากเป็นชุมชนลาหู่เหมือนบ่อไคร้ การดำเนินชีวิตและกิจกรรมทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้มีความแตกต่างกัน แต่ในส่วนของการท่องเที่ยว นั้น ในชุมชนไม่เคยมีเรื่องของการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นเพียงหมู่บ้านทางผ่าน การให้ความสนใจกับเรื่องของการทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนจึงไม่เกิดขึ้น เพราะไม่มีประสบการณ์และขาดความสนใจในส่วนนี้

3.) ข้อสรุปในการจัดการร่วมกัน 3 หมู่บ้าน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละบ้าน โดยหมู่บ้านแม่ละนามีความพร้อมที่จะร่วมจัดการส่วนบ่อใคร่มีความพร้อมเพียงส่วนหนึ่งในการจัดการแต่ยังไม่แน่ใจ ในขณะที่บ้านจำโป้จะเป็นกลุ่มที่ร่วมศึกษาเรียนรู้กระบวนการไปพร้อมกับบ่อใคร่และแม่ละนาในช่วงที่ 2

4.) ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย พบว่าชุมชนแม่ละนามีก่อในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน มีสมาชิกจำนวน 18 คน มีการเปลี่ยนแนวความคิดจากการท่องเที่ยวที่มองเพียงถ้าแม่ละนามาเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และร่วมกันรักษาทรัพยากรพร้อมกับฟื้นฟูวัฒนธรรมที่มีอยู่ บ่อใคร่มีการทดลองทำกิจกรรม และมีแผนในการพัฒนาในเรื่องการท่องเที่ยวกับชุมชนตนเอง แต่ไม่มีการดำเนินงานทำให้ไม่มีความเคลื่อนไหวในชุมชน ส่วนจำโป้เข้าร่วมศึกษาและไม่มีความเคลื่อนไหวในงานวิจัยกับชุมชนเช่นเดียวกัน

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	I
บทคัดย่อภาษาไทย	II
สารบัญ	III
สารบัญตาราง	VII
สารบัญภาพ	VII
บทที่ 1 บทนำ	
• ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
• วัตถุประสงค์	2
• คำถามหลักในการวิจัย	3
• ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	3
• ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
• กรอบแนวคิดในการศึกษา	3
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
• ความเป็นมาและเหตุผล	6
• ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	8
• ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	9
• หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	10
• การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	10
• บทบาทของ อบต. ในการพัฒนาการท่องเที่ยว	11
บทที่ 3 สภาพทั่วไปของอำเภอปางมะผ้าและบริบทชุมชน	16
<u>บ้านแม่ละนา</u>	18
1. สภาพพื้นที่	18
2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	19
3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์	30
4. สภาพทางเศรษฐกิจ	32
5. สภาพปัญหาของชุมชน สังคม	32

บ้านจำโบ้

1. สภาพพื้นที่	35
2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	35
3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์	39
4. สภาพทางเศรษฐกิจ	42
5. สภาพปัญหาของชุมชน สังคม	42

บ้านบ่อไคร้

1. สภาพพื้นที่	44
2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	45
3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์	52
4. สภาพทางเศรษฐกิจ	54
5. สภาพปัญหาของชุมชน สังคม	54

บทที่ 4 สรุปผลการดำเนินงาน

1. วิเคราะห์ศักยภาพและสถานภาพการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
1.1 ชุมชนแม่ละนา	57
1.2 ชุมชนบ่อไคร้	68
1.3 ชุมชนจำโบ้	76
2. การหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมร่วมกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน	77
2.1 ปัจจัย/เงื่อนไขและข้อจำกัด	77
2.1.1 ข้อจำกัดในชุมชน	77
2.1.2 ข้อจำกัดทีมวิจัย	77
2.1.3 ข้อจำกัดด้านเวลา	78
2.1.4 เงื่อนไขและข้อจำกัดแต่ละชุมชน	78
3. การเตรียมความพร้อมชุมชนให้มีขีดความสามารถการจัดการท่องเที่ยว	81
3.1 การศึกษาดูงาน	82
3.2 การพัฒนาศักยภาพภายในหมู่บ้าน	84
3.2.1 การจัดฝึกอบรมสื่อความหมายธรรมชาติ	84
3.2.2 ศึกษาเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว	85
3.3 การท่องเที่ยวনার่อง	85
3.4 การพัฒนาที่พัก	86

	หน้า
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	92
1. จุดแข็งของชุมชนและพื้นที่วิจัย ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัย	93
2. กระบวนการวิจัยหรือกิจกรรมที่ดำเนินการ	93
3. ข้อสังเกตและบทเรียนอื่นๆ	96
4. ปัญหาอุปสรรค	96
5. ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยที่ผ่านมา	97
6. ข้อเสนอแนะ	98
7. สรุปทิศทางในอนาคต	99
8. ทางเลือก	100
บรรณานุกรม	101
ภาคผนวก	102

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรบ้านบ่อไคร้	45
ตารางที่ 2 แสดงจุดท่องเที่ยวชุมชนแม่ละนา	63
ตารางที่ 3 แสดงกิจกรรม 1 รอบปีของชุมชนแม่ละนา	65
ตารางที่ 4 แสดงจุดท่องเที่ยวในชุมชนบ่อไคร้	70
ตารางที่ 5 แสดงกิจกรรม 1 รอบปีของชุมชนบ่อไคร้	73
ตารางที่ 6 แสดงรายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงาน ช่วงที่ 2	88

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	4
ภาพที่ 2 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรอำเภอปางมะผ้า	17
ภาพที่ 3 แสดงสภาพภูมิศาสตร์หมู่บ้านแม่ละนา	33
ภาพที่ 4 แสดง ลักษณะบ้านไทยใหญ่แบบโบราณ	33
ภาพที่ 5 แผนที่ภายในหมู่บ้านแม่ละนา	34
ภาพที่ 6 แผนที่ภายในบ้านจำโบ้	43
ภาพที่ 7 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนหมู่บ้านบ่อไคร้	55
ภาพที่ 8 แผนที่ภายในหมู่บ้านบ่อไคร้	56
ภาพที่ 9 “แผนที่ความคิด” แสดงสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา	58
ภาพที่ 10 “แผนที่ความคิด” แสดงการจัดการการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา	60
ภาพที่ 11 แผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่ละนา	64
ภาพที่ 12 “แผนที่ความคิด” แสดงสถานการณ์การท่องเที่ยวบ้านบ่อไคร้	68
ภาพที่ 13 แสดงความสัมพันธ์ ของการจัดการทรัพยากร และวิถีชีวิตของชุมชน	69
ภาพที่ 14 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวบ้านบ่อไคร้	71
ภาพที่ 15 ผังเส้นทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมและบ้านพัก บ้านบ่อไคร้	72
ภาพที่ 16 แสดงสถานการณ์ปัญหา ของ 3 หมู่บ้าน ในการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกัน	80

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเฉพาะหลายประการที่เป็นสิ่งผลักดันให้ชุมชนต้องจัดการวิถีชีวิตของตนเองอย่างเหมาะสมเช่น การเข้าถึงได้ยาก ความหลากหลายของเผ่าพันธุ์ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ สภาพที่ตั้ง พื้นที่ และภูมิศาสตร์ ทำให้มีความคงอยู่ของหลายสิ่งหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีพื้นบ้าน ตลอดจนวิถีชีวิตที่สงบ เรียบง่าย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนหลายเผ่าพันธุ์ หากในวันนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสิ่งต่างๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่หลากหลายเหล่านี้ ทั้งรูปแบบการพัฒนาตามนโยบายของรัฐบาลและการเมือง อีกทั้งกระแสเศรษฐกิจที่มุ่งให้เกิดความเจริญเติบโตในทุกที่ ธุรกิจเรื่องการท่องเที่ยวเป็นอีกกระแสหนึ่งที่กำลังเติบโตในทุกทิศทุกทาง ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวที่สั่งสมมา ทำให้แม่ฮ่องสอนกลายเป็นเมืองที่นักธุรกิจทางการท่องเที่ยวให้ความสนใจ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตอำเภอปางมะผ้า ประกอบด้วย เส้นทางเดินป่า ถ้ำ ลำน้ำสำหรับการล่องแก่ง แหล่งโบราณคดีของยุคก่อนประวัติศาสตร์ และประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่าที่หลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้เป็นแหล่งที่สามารถดึงดูดให้นักธุรกิจได้เข้ามามีส่วนในการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบปัจจุบัน

ชุมชนย่านแม่ละนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนของภาพรวมของจังหวัดได้เป็นอย่างดี ซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่ละนา บ้านจำโป และบ้านบ่อไควร์ ซึ่งมีประชากรรวมทั้งสิ้นทั้ง 3 หมู่บ้าน 968 คน 231 ครัวเรือน ประกอบด้วยชาวไทยใหญ่ 1 หมู่บ้าน ชาวลาหู่หรือมุเซอดา 2 หมู่บ้าน ซึ่งมีการตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ตามเชิงเขาและที่ราบระหว่างหุบเขา ยังชีพด้วยการผลิตแบบเกษตร การทำนา ทำไร่ ค้าขายและการเลี้ยงสัตว์เพื่อขาย จุดร่วมที่ทำให้ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน ต้องมาพูดคุยกัน คือเรื่อง "การจัดการถ้ำ" เพราะพื้นที่แถบนี้เป็นที่ตั้งของถ้ำอย่างน้อย 3 แห่ง ที่มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมหลายรูปแบบ ทั้งชาวบ้านจัดการตนเองและแบบธุรกิจท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชน ซึ่งชาวบ้านเริ่มเกรงว่าถ้ำอาจถูกทำลายไปมากขึ้นหากไม่มีการจัดการที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ถ้ำแม่ละนา" ซึ่งเป็นถ้ำที่สวยงาม มีทรัพยากรชีวภาพที่หายากและเป็นถ้ำที่ยาวที่สุดถึง 12 กิโลเมตร ที่มีสัญญาณบอกเหตุหลายอย่าง เช่น ไข่มุกถ้ำหายไปบางส่วน ปลาไม่มีตา (ปลาดำบางตัว) ที่ตายลง ดังนั้นชุมชนจึงไม่อาจนิ่งเฉยอยู่ได้

ชุมชนร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นได้มีการพูดคุยถึงเรื่องนี้หลายครั้ง และได้เปิดเวทีใหญ่เพื่อระดมความคิดจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในวันที่ 28 - 29 มีนาคม 2543 ทั้งนี้โดยให้เป็นเวทีนำ

เสนอผลงานวิจัยของทีมวิจัยด้านแถบลุ่มน้ำของ - น้ำกลาง ซึ่งสนับสนุนโดย สกว. เป็นตัวเดินเรื่อง ผลการประชุมดังกล่าวมีประเด็นที่มุ่งไปสู่การหาทางออกหลายเรื่อง เพราะหากจะให้เกิดการจัดการได้อย่างยั่งยืนได้นั้น ชุมชนต้องยั่งยืนก่อน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การจัดการการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวซึ่งเห็นได้ชัดในความเสื่อมโทรมทางด้านกายภาพ ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาคือไปในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงปัญหาความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัญหาทางกายภาพแต่เป็นปัญหาทางสังคมที่ถูกกำหนด และให้ความหมายตามพื้นฐานความเข้าใจของแต่ละคน (Blaikie และ Brookfield อ้างถึงใน พิฎล สิทธิประเสริฐกุล, 2543:8) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งในอำเภอปางมะผ้า เกิดภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของกระแสและนโยบายต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรงและทางอ้อม ซึ่งกระแสหรือนโยบายเหล่านี้ ด้านหนึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสเศรษฐกิจ การเมือง ภายนอกพื้นที่ในระดับประเทศและนานาชาติ แต่อีกด้านหนึ่งก็เกิดจากผลสะท้อนของการปรับตัวเพื่อหาสมดุลใหม่ หลังจากเกิดการขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ การได้มาซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง จะต้องเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบริบทของการท่องเที่ยว การชงชิงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการปรับตัวของภาครัฐ เอกชน และประชาชน ต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยวรูปแบบที่กำลังดำรงอยู่ (พิฎล สิทธิประเสริฐกุล, 2543:11)

ชุมชนแม่ละนา ได้มีการจัดตั้งกลุ่มนำเที่ยวขึ้นภายในชุมชน แต่นั่นก็ไม่สามารถเป็นทางออกที่ดีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบริเวณถ้ำหรือภายในถ้ำได้ การเกิดความร่วมมือในการจัดการของทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชน

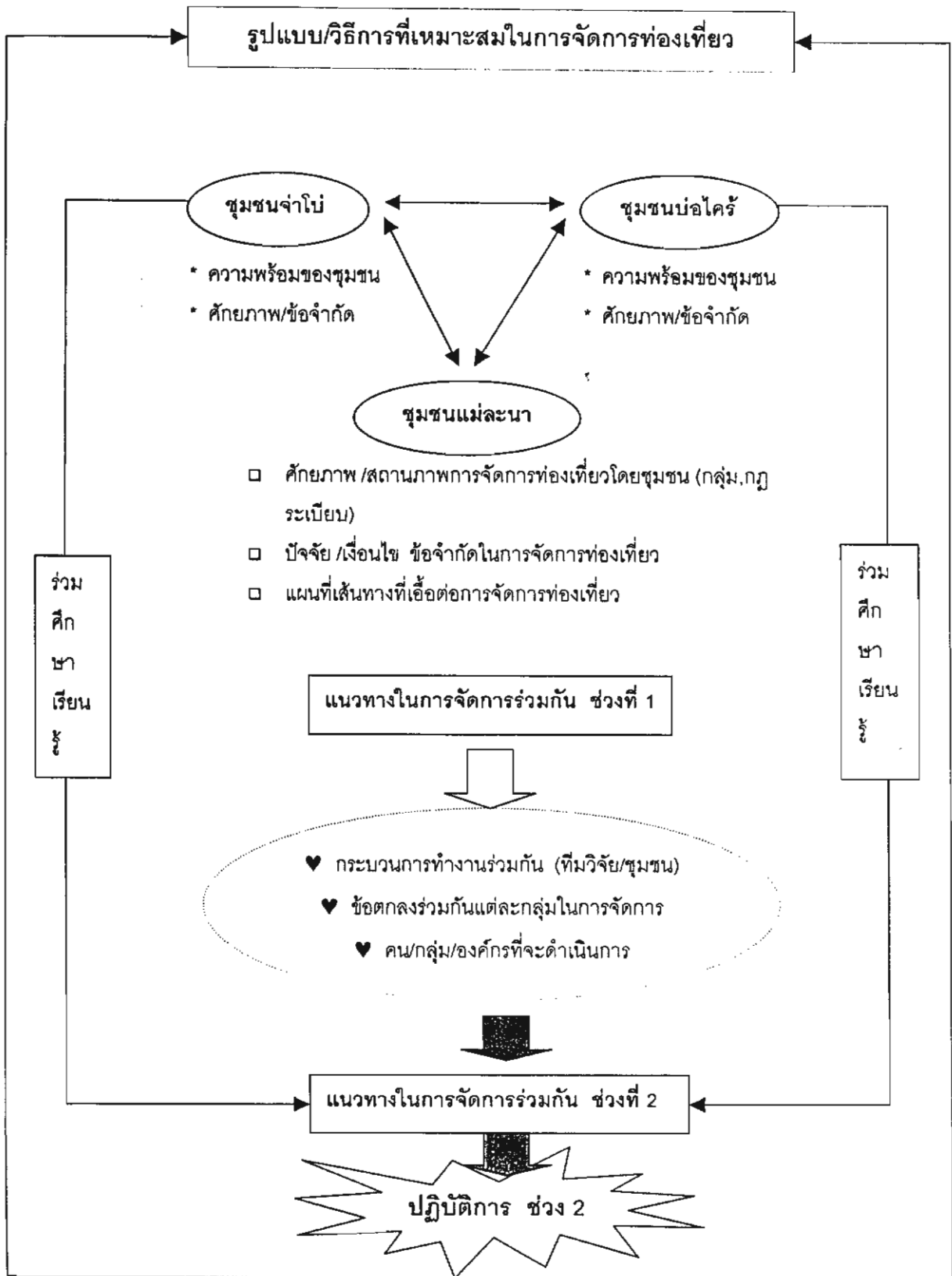
เพราะฉะนั้นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงได้มีการศึกษาและทดลองปฏิบัติว่า หากชุมชนมีรูปแบบ วิธีการที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรและการอนุรักษ์พื้นพัฒนาธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนแล้ว จะสามารถก่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้เสริมและดำเนินกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้ในระยะต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนแม่ละนา
2. เพื่อหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมร่วมกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน
3. เพื่อเตรียมพร้อมชุมชนให้มีขีดความสามารถในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

"การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์"

บทที่ 2

บททวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากดินแดนบ้านป่าท่ามกลางหุบเขาสลับซับซ้อน อันเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยใหญ่และชาวไทยภูเขาหลายเผ่าพันธุ์ อำเภอปางมะผ้าได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเดินป่าที่ขยายตัวมาจากจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย ประกอบกับการมีจุดดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่อุดมสมบูรณ์ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ทำให้อำเภอปางมะผ้ามีการเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา แม้ระยะแรกของการท่องเที่ยวในอำเภอปางมะผ้าจะอยู่ภายใต้การบริหารจัดการและการได้ประโยชน์เพียงภาคเอกชนเท่านั้น ภาครัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนหรือส่งเสริมใด ๆ เช่นเดียวกับภาคประชาชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวเพียงเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ประเพณี เท่านั้น ภาครัฐเริ่มให้ความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวภายหลัง พ.ศ. 2525 เมื่อการท่องเที่ยวทำรายได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศเท่านั้น แต่เนื่องจากรัฐเป็นภาคีที่มีทั้งทรัพยากร อำนาจ และเครือข่ายโครงสร้างเพื่อรองรับอำนาจนั้น ตั้งแต่ระดับศูนย์กลางจนถึงระดับท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภายหลัง พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ต่อมาเมื่อผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ปรากฏขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงได้รับการปรับเปลี่ยนในการผสมมิติด้านการอนุรักษ์เข้าไปด้วย ส่วนภาคประชาชนนั้น เป็นภาคีที่เข้าร่วมจัดการ หรือรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวหลังสุด ทั้งนี้เพราะไม่คุ้นชินกับธุรกิจบริการที่มีฐานคิดและชุดความรู้แตกต่างไปจากระบบการผลิตทางการเกษตรที่ได้สะสมมา อีกทั้งภาคประชาชนยังมีข้อจำกัดทางด้านทุน การสื่อสาร ความมั่นคงของสิทธิเหนือทรัพยากร หรือสิทธิความเป็นพลเมืองไทยในกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มด้วย (พิกุล สิทธิประเสริฐกุล, 2543:114)

ความเป็นมาและเหตุผล

1. ในช่วงปี 2540 - 2542 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ร่วมกับ BRT (Biodiversity Research and Training Program) และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้สนับสนุนให้มีการดำเนินโครงการวิจัยจำนวน 7 โครงการ ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ภายใต้ชุดโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) ประกอบด้วย

- 1.) โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2.) โครงการวิจัยเรื่องนก
- 3.) โครงการวิจัยเรื่องกล้วยไม้
- 4.) โครงการวิจัยเรื่องเฟิร์น

- 5.) โครงการวิจัยเรื่องโปง
- 6.) โครงการวิจัยเรื่องปลา
- 7.) โครงการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์

2. โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน มี ผศ.ดร. สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

โครงการดังกล่าวได้ศึกษาถ้ำในอำเภอปางมะผ้าหลายแห่ง แต่มีแห่งหนึ่งที่ชุมชนให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ " ถ้ำแม่ละนา " ซึ่งจากรายงานวิจัยที่ดำเนินการ โดยบริษัทจีโอกราฟฟิก ดีไซน์ เมื่อปี พ.ศ. 2538 ระบุว่า เป็นถ้ำที่มีความยาวถึง 14 กิโลเมตร (ยาวที่สุดในประเทศไทยและอาจจะยาวที่สุดในเอเชีย) จัดเป็นถ้ำอันดับหนึ่งและมีองค์ประกอบของทรัพยากรอันทรงคุณค่า มีความเปราะบาง ซึ่งต้องการการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสม ฯลฯ

3. ระหว่างปี พ.ศ.2541 – 2543 โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม (องค์กรพัฒนาเอกชนด้านการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีพื้นที่ดำเนินงานอยู่ในแม่ฮ่องสอน) ได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนขึ้น โดยมีพื้นที่ทำงานในเขตอำเภอเมืองและอำเภอปางมะผ้า มีหมู่บ้านแม่ละนาเป็นหมู่บ้านเป้าหมายหมู่บ้านหนึ่ง

ในระหว่างการดำเนินงานและการลงพื้นที่ เพื่อจัดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือกับชาวบ้านหลายครั้ง ทำให้สามารถประมวลสถานการณ์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร/ ความต้องการของชุมชน/ ความเกี่ยวข้องของฝ่ายต่าง ๆ ต่อการจัดการถ้ำและทรัพยากรรอบ ๆ ถ้ำแม่ละนา พอสังเขปดังนี้

- 3.1 มีข่าวลือที่ว่าถ้ำแม่ละนาเป็นถ้ำที่ทรงคุณค่าระดับโลก ควรจะประกาศเป็นมรดกโลก และควรปิดไว้ ห้ามจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 3.2 ชุมชนโดยรอบถ้ำและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มีความเห็นว่าควรที่จะเปิดถ้ำแม่ละนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว สร้างรายได้แก่ธุรกิจท่องเที่ยวและชุมชนได้
- 3.3 องค์กรชุมชนแม่ละนาเสนอว่า ปัจจุบันแม้จะมีข่าวว่าถ้ำแม่ละนาไม่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่มีคนนำนักท่องเที่ยวมาเที่ยวอยู่บ่อยๆ และสังเกตพบว่ามีมีการนำเอาของในถ้ำออกไป เช่น ไข่มุกถ้ำ ปลาไม่มีตา เป็นต้น
- 3.4 ชาวบ้านอยากจะเข้ามาจัดการถ้ำให้เป็นระบบ มีการกำหนดจำนวนคนเข้า - ออก มีการแบ่งโซนการให้เข้า ห้ามเข้า หรือมีโซนที่ควรระมัดระวัง ทั้งนี้โดยให้ชาวบ้านเป็นคนจัดการนำเที่ยวถ้ำ แต่ปัจจุบันยังไม่สามารถทำได้เพราะเกรงว่าถ้ำจะเสียหาย

- 3.5 อบต.ปางมะผ้าทราบว่า สำนักงานโยธาธิการจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีแผนที่จะก่อสร้างทาง จากหมู่บ้านแม่ละนาเข้าไปยังบริเวณปากถ้ำ แต่ไม่ทราบว่าจะดำเนินการเมื่อไหร่ แบบ ไหน อย่างไร
- 3.6 จากผลการวิจัยของบริษัทจีโอ กราฟฟิค ดีไซน์ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงภูมิทัศน์และได้เสนอแบบการก่อสร้าง รวมถึงแผนการใช้ที่ดินบริเวณหน้าถ้ำไว้แล้วด้วย แต่ยังไม่ทราบว่าหน่วยงาน หรือองค์กรใดจะเป็นผู้ดำเนินการ และจะดำเนินการได้หรือไม่ ได้ เพราะเหตุผลใด
- 3.7 ชาวบ้านแม่ละนาเสนอว่า ควรจะเชิญคณะนักวิจัยที่ทำการศึกษามาให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ชาวบ้าน เพื่อจะสามารถดำเนินการดูแลถ้ำ/ ทรัพยากรให้ยั่งยืนสืบไป

4. จากเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าว โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมด้วยการสนับสนุนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ติดต่อประสานงานกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ และคณะนักวิจัยโครงการสำรวจและจัดการระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน เห็นชอบร่วมกันให้มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเชิญผู้แทนจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ร่วมปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และข้อคิดเห็นระหว่างกัน อันเป็นการสร้างโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมคิด เสนอแนะและหาข้อสรุปร่วมกัน นำสู่การปฏิบัติอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของข้อมูลที่ต้องการต่อไป

(อ้างอิงจาก : สรุปเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อประมวลผลการวิจัยสู่การปฏิบัติการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม : 28 – 29 มี.ค. 2543)

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) ที่ประเทศต่าง ๆ ถือเป็นแบบอย่างในการพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศของตนมากที่สุด เพื่อให้ได้รายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด แต่ท่ามกลางความเติบโตของการท่องเที่ยวแบบนี้ กลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยลง จนกระทั่งเมื่อประมาณสิบกว่าปีมานี้ จึงมีบุคคลหลายวงการ ทั้งนักวิชาการ สื่อมวลชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และองค์การพัฒนาเอกชน (Non Government Organization หรือ NGO) ได้เรียกร้องให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) อันเป็นทางเลือกในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กันไป มีการโจมตีการท่องเที่ยวมากขึ้นว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ทั้งของแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมชุมชน เป็นเหตุให้มีการจัดประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนา

แบบยั่งยืนขึ้นที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) หรือที่เรียกว่า Globe 90' Conference ได้พูดถึงการพัฒนาแบบยั่งยืนที่โยงไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ทำให้ประเทศต่าง ๆ หารูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงทำให้มีการจัดประชุม Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ผลของการประชุมครั้งนี้ก่อให้เกิดชื่อต่าง ๆ ของนักคิดขึ้น แต่ที่นิยมแพร่หลาย คือ Eco-tourism ใช้ชื่อภาษาไทยว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามการบัญญัติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา อ้างถึงใน สุภาวดี มีสิทธิ์, 2542:11)

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Hector Ceballos-Lascurain (1990) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Natural Resources – IUCN) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขึ้นชมศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น "

Elizabeth Boo (1991) ผู้เขียนรายงานเรื่อง "Eco-tourism : The Potentials and Pitfalls" ได้ให้คำนิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม"

The Eco – Tourism Society (1993) ได้ให้คำนิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าคือ การท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น

The Commonwealth Department of Tourism ประเทศออสเตรเลีย "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน"

Tim Gardner and Simon Me Arthur (1994) คือ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มุ่งสนใจให้โอกาสศึกษาเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่น พร้อมรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

ภราเดช พยัฒวิเชียร (จุลสารการท่องเที่ยว . 2539 : 5) คือ การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น มีขอบเขตซึ่งจำกัดโดยรูปแบบและสถานที่ ตลอดจนในเรื่องกลุ่มนักท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (จุลสารการท่องเที่ยว .2542 :12) คือ การท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ททท. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพสภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (อ้างถึงในสุภาวดี มีสิทธิ์, 2542 :12)

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รศ. บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (จุลสารการท่องเที่ยว, 2542 :14 – 15) ได้กำหนดหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 4 ประการ คือ

1. การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องไม่สร้างผลกระทบต่อด้านลบให้แก่สิ่งแวดล้อม
2. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. สร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว โดยการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งระดับกว้างและระดับลึก
4. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เพื่อช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม อันจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

อนุชา เล็กสกุลติก (กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ . 2541 : 3) ให้หลักการสำคัญ 4 ประการ คือ พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ยศ สันตสมบัติ (การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร, 2543:307) มองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบของการสร้างโอกาสให้กับชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งเพื่อความยั่งยืนของชุมชน ธรรมชาติแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยใช้ตัวชี้วัด (indicators) เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่ 4 ตัวด้วยกัน คือ

1. **ความสมบูรณ์ทางธรรมชาติแวดล้อม** คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องสร้างความตระหนัก และกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมธรรมชาติมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าเดิม
2. **การกระจายรายได้** คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่เพียงแต่เป็นการสร้างรายได้และอาชีพเสริมให้กับชุมชนเท่านั้น แต่ยังต้องสร้างความเป็นธรรมในด้านการกระจายรายได้ให้ทั่วถึง เพื่อให้สมาชิกของชุมชนทุกคนได้รับอานิสงค์จากการท่องเที่ยว
3. **โครงการพัฒนาชุมชน** คือ การจัดตั้งกองทุนของหมู่บ้านนำไปสู่การประชุมปรึกษาหารือ เพื่อนำเอาเงินรายได้จากกองทุนชุมชนมาใช้เพื่อดำเนินโครงการพัฒนา
4. **กระบวนการเรียนรู้** คือ การทำงานที่ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงเทคนิค จนถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับจารีตประเพณีเดิม การจัดการความขัดแย้ง และการฝึกอบรมผู้นำชุมชน

บทบาทของ อบต. ในการพัฒนาการท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542:1-)

เมื่อการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อภาระหน้าที่ของอบต. ที่จะบรรลุถึงการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่รับผิดชอบ อบต. จึงควรมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง เพราะ อบต. เป็นผู้รู้ถึงความต้องการ ข้อมูลของประชาชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนดีที่สุด ซึ่ง อบต. ควรมีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ 4 บทบาท ดังต่อไปนี้ คือ

- 1.) บทบาทด้านการตลาดท่องเที่ยว โดย อบต. ควรมีบทบาทด้านการตลาดท่องเที่ยวที่สำคัญอยู่ 2 ประการคือ

1.1 บทบาทในการจัดทำระบบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวโดยมีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

- รายชื่อแหล่งท่องเที่ยว และประเภทของแหล่งท่องเที่ยว
- ที่ตั้งและขนาดของแหล่งท่องเที่ยว
- จุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวในการดึงดูดนักท่องเที่ยว
- การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว
- สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- จำนวนนักท่องเที่ยว

1.2 บทบาทในการส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว เป็นการชักจูงใจนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่ของตน ซึ่งอาจทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้ คือ

- เผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวโดยการโฆษณาและประชาสัมพันธ์

- จัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่ให้ทั้งข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- จัดรายการนำเที่ยวนำนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในท้องถิ่นของตน
- ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จังหวัดจัดขึ้น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน

2.) บทบาทด้านการให้บริการท่องเที่ยว โดย อบต. ควรมีบทบาทด้านการให้บริการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวท้องถิ่นของตนอยู่ 5 ประการ คือ

- 2.1 บทบาทในการให้บริการด้านการขนส่งแก่นักท่องเที่ยว
- 2.2 บทบาทในการให้บริการด้านที่พักแรมแก่นักท่องเที่ยว
- 2.3 บทบาทในการให้บริการด้านอาหารเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว
- 2.4 บทบาทในการให้บริการด้านนำเที่ยวและมัคคุเทศก์แก่นักท่องเที่ยว
- 2.5 บทบาทในการให้บริการด้านการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว

3.) บทบาทด้านการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดย อบต. ควรมีบทบาทด้านการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ดูแลรับผิดชอบอยู่ 4 ประการ คือ

- 3.1 บทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
- 3.2 บทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้านการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 3.3 บทบาทในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว
- 3.4 ประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการวางแผนพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยว

4.) บทบาทด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดย อบต. ควรมีบทบาทด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดูแลรับผิดชอบอยู่ 4 ประการ คือ

- 4.1 บทบาทในการกำหนดวิธีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- 4.2 บทบาทในการบริหารงานบุคคลดูแลแหล่งท่องเที่ยว
- 4.3 บทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- 4.4 บทบาทในการจัดหาและใช้จ่ายงบประมาณเพื่อบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ในการจัดการบริหารการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว สามารถดำเนินการบริหารจัดการได้ที่ทั้งนี้ในรูปแบบราชการหรือรูปแบบราชการกึ่งเอกชน ทั้งนี้เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแนวทางในการดำเนินการบริหารจัดการในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ในรูปแบบของการจัดการทางบริหารในแต่ละรูปแบบของทางราชการ

จะเสนอรูปแบบให้มืองค์กรรับผิดชอบที่ชัดเจน ส่วนในรูปแบบของราชการก็ยกเว้นจะเสนอรูปแบบให้มีการพัฒนาองค์กรที่มีทิศทางรวมทั้งมีบทบาทในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวด้วยตัวเอง

รูปแบบขององค์กรในการบริหารจัดการ

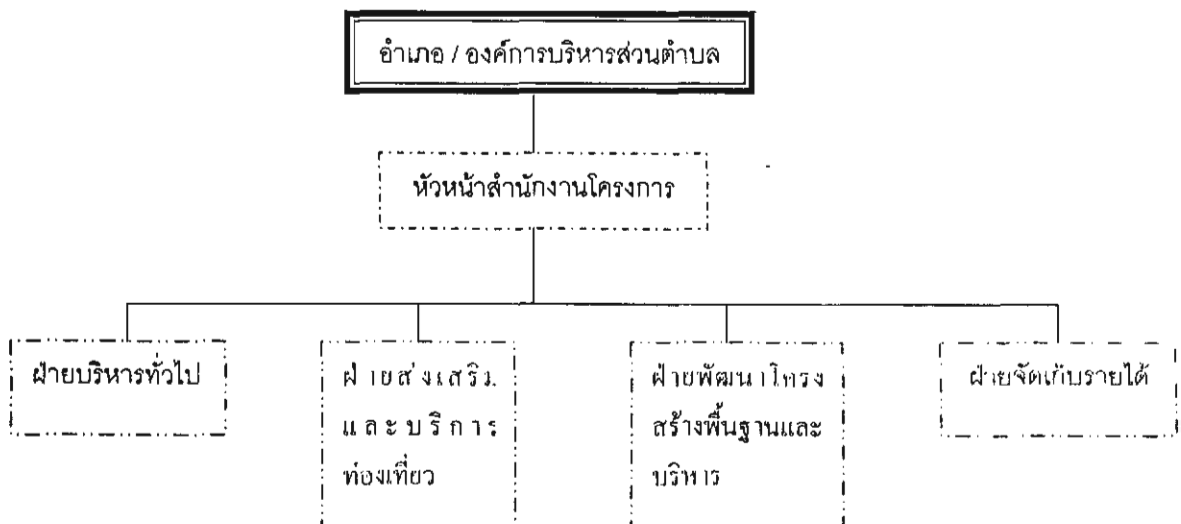
รูปแบบขององค์กรที่พิจารณาว่า มีความเหมาะสมสำหรับดำเนินการบริหารจัดการในแต่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวควรมีหน้าที่ในระบบการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย

- 1) การจัดการบริหาร อำนวยการและควบคุม
- 2) การจัดระบบการให้การบริหารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- 3) การจัดระบบการดำเนินการพัฒนาโดยสร้างพื้นฐาน

ทางเลือกของการจัดองค์กรในแต่ละการบริหาร

ในแนวทางการจัดการให้มืองค์กรเพื่อที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ที่สามารถกำหนดทางเลือกในการดำเนินงานได้ 2 แนวทางทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาพิจารณาความเหมาะสมให้มีความสอดคล้องให้มีความสอดคล้องกับความต้องการดำเนินในแต่ละพื้นที่ได้คือ

ทางเลือกที่ 1 การปรับปรุงการบริหารองค์กรในปัจจุบัน เป็นการบริหารแหล่งท่องเที่ยวโดยการนำหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ได้แก่ อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น มาเพื่อเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการบริหารและจัดการที่แหล่งท่องเที่ยวให้บรรลุตามวัตถุประสงค์โดยมีรูปแบบการบริการและดำเนินการตามแผนภูมิข้างล่างนี้คือ

ทางเลือกที่ 2 การจัดตั้งองค์กรบริหารจัดการใหม่ เป็นการตั้งองค์กรบริหารพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปในลักษณะของรูปแบบองค์กรบริหารราชการกึ่งเอกชนโดยเป็นการดำเนินการร่วมในลักษณะของหน่วยงานท้องถิ่น คือ อำเภอหรือองค์กรบริหารส่วนตำบลร่วมกับสหกรณ์หรือสมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยมีการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยมีการจัดแบ่งส่วนบริหารจัดการพื้นที่จำแนกตามหน้าที่รับผิดชอบคือ

1. การกำหนดนโยบายกำกับและตรวจสอบ จะอยู่ในรูปแบบการกำกับดูแลของคณะกรรมการอำนวยการโดยมีสมาชิกรวม 7 คน ประกอบด้วยตำแหน่งประธาน 1 คน รองประธาน 1 คน และกรรมการ 5 คน โดยทั้งหมดจะเป็นผู้แทนจากส่วนของหน่วยงานท้องถิ่นกับสหกรณ์หรือผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

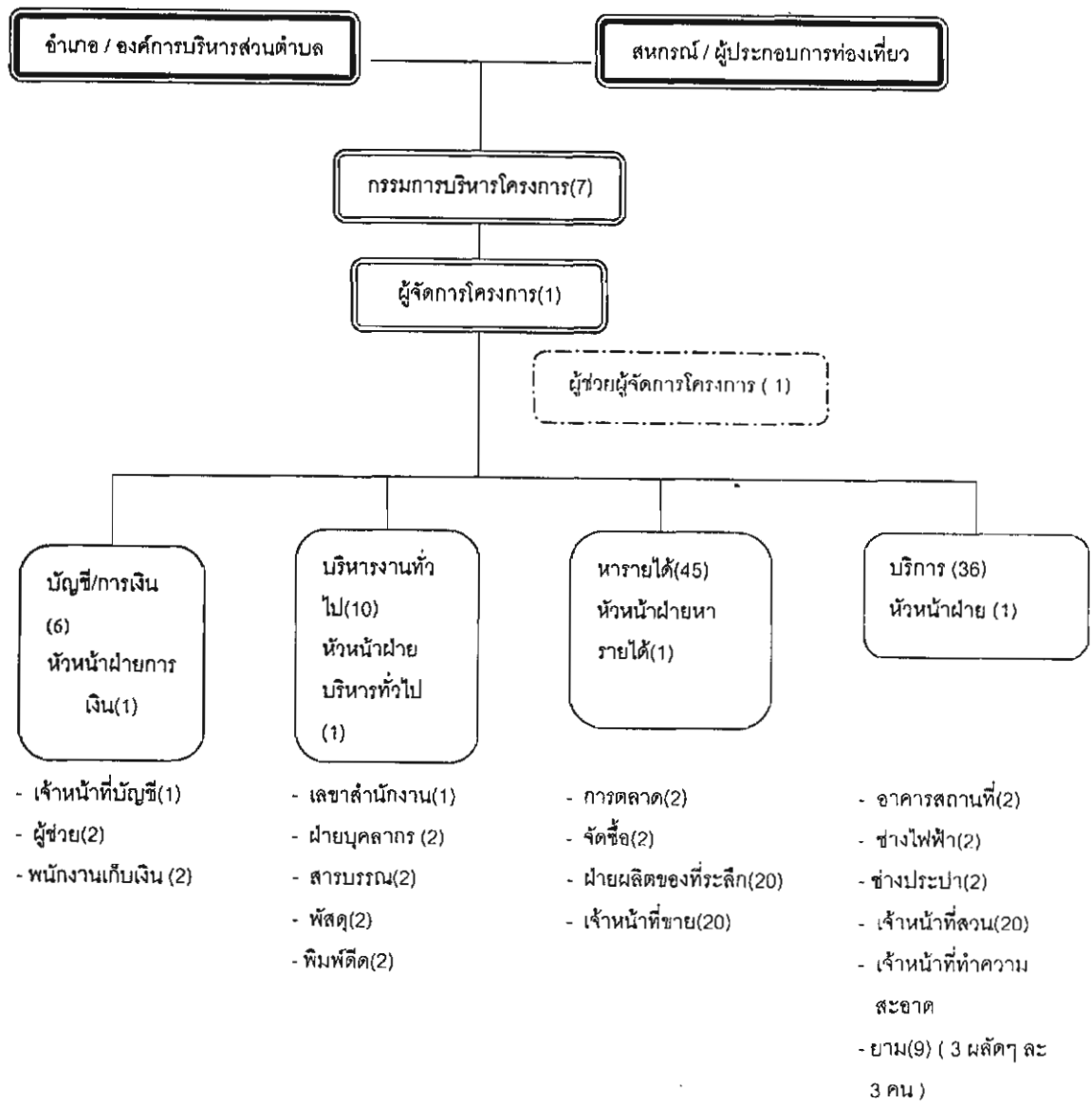
2. กำหนดให้มีตำแหน่งผู้จัดการโครงการ 1 ตำแหน่ง และผู้ช่วยผู้จัดการโครงการ 1 ตำแหน่ง เพื่อรับแนวนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการจากคณะกรรมการอำนวยการ โดยทั้งนี้จะมีหน้าที่ในการกำหนดขั้นตอนและวิธีการให้แก่ฝ่ายปฏิบัติต่าง ๆ ได้แก่

2.1 งานบริหารทั่วไปจึงทำหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบในด้านบุคคลงานสารบรรณและประชาสัมพันธ์

2.2 งานบัญชีและงานการเงินจะทำหน้าที่บริหารรายรับรายจ่ายของโครงการ ทั้งนี้ การบริหารจัดการภายในฝ่ายควรรับผิดชอบแยกกัน เพื่อตรวจสอบเอกสารและยอดรายการเบิกจ่ายให้มีการตรวจสอบเพื่อป้องกันความผิดพลาดได้ ทั้งนี้การจัดทำบัญชี/ การเงิน รวมถึงการดูแลรายรับ/ รายจ่ายของการผลิตจำหน่ายของที่ระลึกร้านอาหารและค่าผ่านประตู รวมทั้งการจัดทำแผนการเงินเพื่อการประมาณค่าใช้จ่ายและรายรับเพื่อการวางแผนจัดทำดำเนินการ

2.3 งานบริการ จะทำหน้าที่ในการบำรุงรักษาอาคาร สถานที่ งานบำรุงรักษาสาธารณูปโภค สาธารณูปการงานรักษาความสะอาด งานสวน และงานโสตทัศนูปกรณ์

2.4 งานจัดหารายได้ จะมีหน้าที่ดำเนินการในเรื่องของการผลิตของที่ระลึกและขายของที่ระลึกต่างๆ รวมทั้งการจัดหารายได้จากการขายเอกสาร หนังสือ ของที่ระลึกร้านอาหารที่พัก รวมทั้งการหารายได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่มีการจัดขึ้นในพื้นที่โครงการ ทั้งนี้รูปแบบการจัดองค์กรบริหารจะมีรูปแบบตามแผนภูมิข้างล่าง

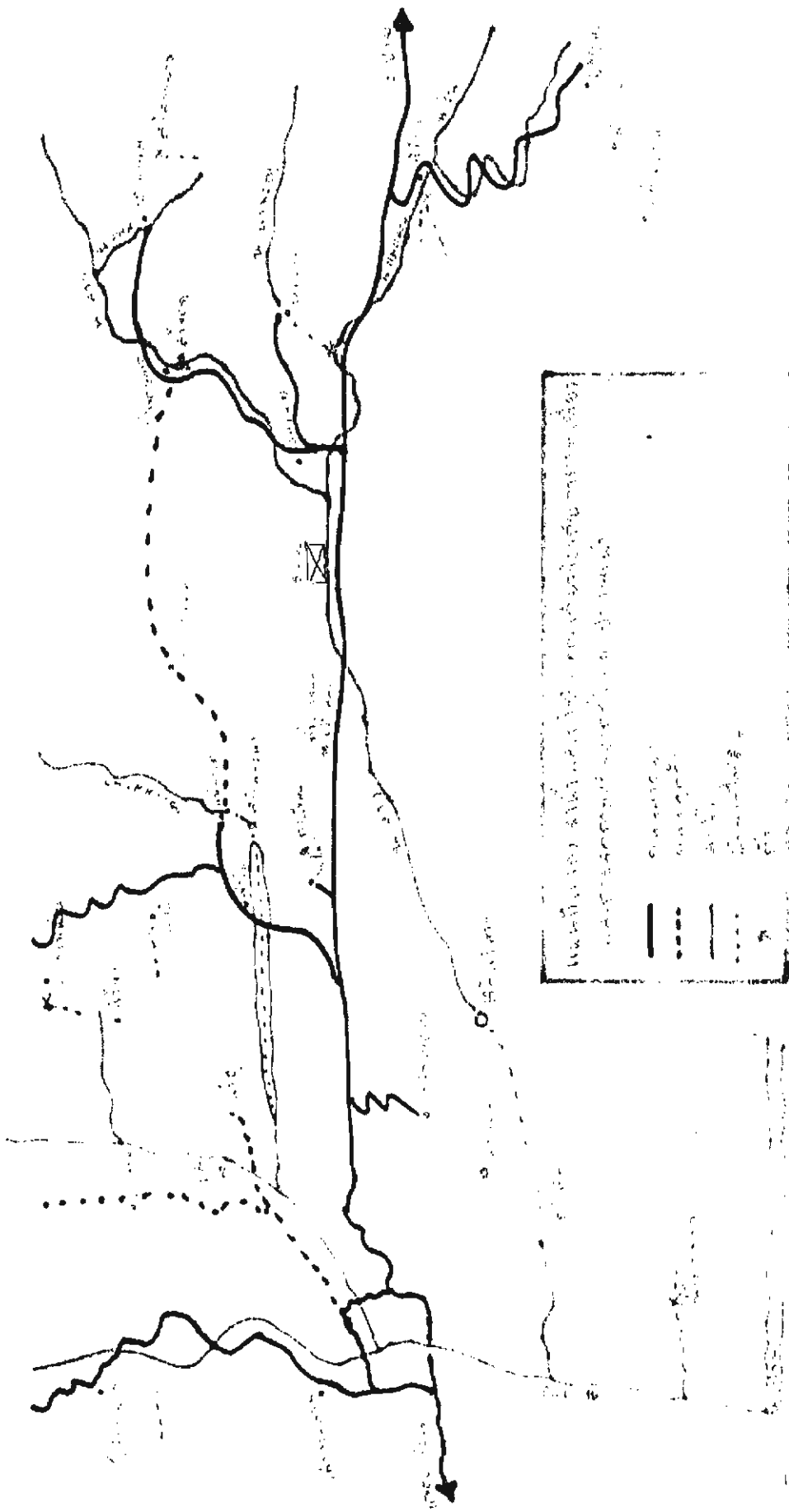
บทที่ 3

สภาพทั่วไปของอำเภอปางมะผ้าและบริบทชุมชน

อำเภอปางมะผ้าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เดิมมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2530 เนื่องจากมีประชากรเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้นทำให้เปลี่ยนจากกิ่งอำเภอมาเป็นอำเภอปางมะผ้าเมื่อปี พ.ศ. 2539 และจากการที่มีประชากรเข้ามาอาศัยในพื้นที่อย่างมากมาย ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ต่างกัน ทั้งการปลูกฝิ่น การทำไร่และการตัดไม้ขาย ในระยะต่อมาหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนจึงได้มีนโยบายในการปราบปรามยาเสพติดในพื้นที่และส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน

โดยสภาพทั่วไปอำเภอปางมะผ้ามีภูมิประเทศแบบป่าเขาสูงสลับซับซ้อน ประกอบด้วยภูเขาหินปูนที่มีถ้ำอยู่เป็นจำนวนมาก มีแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านพื้นที่ 4 สาย คือ (1) ลำน้ำของ เป็นสายที่ยาวที่สุด คือยาวประมาณ 50 กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอ วางตัวในแนวเหนือใต้ โดยไหลจากเทือกเขาใกล้ชายแดนประเทศเมียนมาร์ มาบรรจบกับลำน้ำปายทางทิศใต้ (2) ห้วยโป่งสันปึก มีความยาวประมาณ 25 กิโลเมตร ไหลจากทางด้านทิศตะวันออกของลำน้ำของ วางตัวเกือบอยู่ในแนวเหนือใต้ ไหลมาบรรจบกับลำน้ำของที่ตอนเหนือของบ้านแม่สุยะในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน (3) ห้วยแม่ละนา ยาวประมาณ 10 กิโลเมตร อยู่ทางตอนกลางของพื้นที่อำเภอปางมะผ้า มีบางช่วงไหลเข้าถ้ำแม่ละนาเป็นระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร แล้วไหลออกทางด้านทิศเหนือของบ้านลูกข้าวหลาม แล้วไหลลงได้ดินอีก และ (4) ห้วยน้ำตาง ยาวประมาณ 30 กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันออกของพื้นที่ ไหลจากเทือกเขาใกล้ชายแดนเมียนมาร์ลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ แล้วเข้าถ้ำลอด ไปบ้านสบป่อง แล้วเปลี่ยนทิศทางการไหลไปทางทิศตะวันตก ขนานไปกับทางหลวงสาย 1095 (ชัยพร ศิริพร ไพบูลย์, 2542:40-41)

จากลักษณะประเทศที่เป็นเทือกเขาสูงต่ำสลับซับซ้อน ซึ่งมีทั้งเทือกเขาหินปูน หินอัคนีและหินทราย ทำให้เกิดป่าไม้ที่หลากหลาย เช่น ป่าดิบเขา ป่าหินปูน ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ความหลากหลายจากที่กล่าวมาทำให้อำเภอปางมะผ้าเป็นแหล่งที่นักท่องเที่ยวสนใจ เพราะนอกจากจะมีลำน้ำซึ่งสามารถล่องเรือท่องเที่ยวได้แล้ว การเดินป่าที่มีความหลากหลายก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่นักท่องเที่ยวและบริษัทนำเที่ยวต่างได้เข้ามาเที่ยวชม แต่ที่ขาดไม่ได้ก็คือเรื่อง ถ้ำ อำเภอปางมะผ้าเป็นแหล่งที่มีถ้ำมากมาย ทั้งที่มีการสำรวจแล้วและยังไม่มีมีการสำรวจ เช่น ถ้ำลอด ถ้ำปางคาม และถ้ำแม่ละนา โดยถ้ำแม่ละนาที่อยู่ภายในบริเวณตำบลปางมะผ้า ซึ่งมีความยาวถึง 14 กิโลเมตร ทำให้ทั้งนักวิชาการ นักท่องเที่ยวและบริษัทนำเที่ยวได้ให้ความสนใจ พร้อมกับได้นำเรื่องการท่องเที่ยวเข้ามาสู่ชุมชนต่างๆที่อยู่ในบริเวณนี้ จึงเกิดแนวทางที่ว่าหากชุมชนจะนำเสนอการท่องเที่ยวต่อชุมชนภายนอกจะต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งจะนำเสนอในเนื้อหาของบทนี้ต่อไป

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรใน อ.ปางมะผ้า

หมู่บ้านแม่ละนา

หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านแม่ละนา เดิมชื่อ แม่ถัดนา เนื่องจากมีแม่น้ำไหลผ่านทุ่งนา และหมู่บ้าน ต่อมาเกิดการออกเสียงเพี้ยนจนกลายเป็นแม่ละนา บ้านแม่ละนามีอายุมากกว่า 200 ปี โดยคนในชุมชนเล่าว่าในสมัยก่อนบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์และมีสัตว์ป่าชุกชุม เช่น เสือ กวาง หมูป่า ช้างป่า วัวแดง และสัตว์อื่น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่มีน้ำที่เหมาะสมในการตั้งที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร เมื่อ นายฮ้อยสาม ซึ่งเป็นคนพม่าได้มาทำการสำรวจพื้นที่บริเวณนี้และเห็นว่ามีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้ทำการถางพื้นที่บริเวณนี้ โดยใช้ช้างในการชักลากไม้ใหญ่ในพื้นที่ จนน้ำบริเวณนี้ลดลง และได้ใช้พื้นดินบริเวณนี้ปรับเปลี่ยนเป็นที่นาและปลูกสร้างกระท่อมเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งแม่น้ำที่ไหลผ่านก็เกิดการเปลี่ยนทิศทางน้ำใหม่ เป็นร่องน้ำแม่ละนาในปัจจุบัน ประชากรในหมู่บ้านแม่ละนาจึงเป็นชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาจากประเทศพม่า หมู่บ้านแม่ละนามีผู้นำซึ่งได้รับการคัดเลือกจากคนในหมู่บ้านโดยดูว่าเป็นคนที่มีความเป็นกลางและสามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ โดยจากอดีตจนถึงปัจจุบันบ้านแม่ละนามีกำนันทั้งหมด 7 คน คือ

- กำนันครองสว่าง	ดำรงตำแหน่งครบวาระ	60 ปี
- กำนันสว่างเงิน	ดำรงตำแหน่งครบวาระ	60 ปี
- กำนันดี	ดำรงตำแหน่งครบวาระ	60 ปี
- กำนันโป่งยะ สืออ่อน	ดำรงตำแหน่งครบวาระ	60 ปี
- กำนันทูน หิรัญโกเมนทร์	ดำรงตำแหน่งไม่ครบวาระ	
- กำนันสวัสดิ์ อยู่สมบัติ	ดำรงตำแหน่งไม่ครบวาระ	
- กำนันพรมชัย คำเขียว	ดำรงตำแหน่งในปัจจุบัน	

และได้มีวัดเกิดขึ้นในหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มการตั้งหมู่บ้านและหากมีการมรณะภาพของเจ้าอาวาสกำนันจะเป็นผู้นิมนต์พระรูปใหม่เพื่อมาเป็นเจ้าอาวาสหรืออยู่จำวัดแทน จนได้มีการก่อสร้างวัดอย่างถาวรขึ้นในปี พ.ศ. 2424 จึงเชื่อได้ว่าชาวไทยใหญ่ในหมู่บ้านแม่ละนาอยู่คู่กับพุทธศาสนานานแล้ว

เมื่อมีการแบ่งการปกครอง ทางราชการได้ทำการแยกอำเภอเมืองบางส่วนคือ พื้นที่ส่วนที่เป็นอำเภอปางมะผ้าในปัจจุบันออก และได้ยกเป็นกิ่งอำเภอ ดังนั้นบ้านแม่ละนาจึงเปลี่ยนมาขึ้นกับกิ่งอำเภอปางมะผ้า และต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นอำเภอปางมะผ้าในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่แถบนี้อยู่ติดชายแดนพม่า จึงมีทั้งทหารพลร่ม และตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาอยู่เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัย และหมู่บ้านได้รับประกาศเป็นหมู่บ้านอาสาป้องกันตนเอง (อพป.) ในปี พ.ศ. 2527

1.2 อาณาเขตติดต่อ

พื้นที่หมู่บ้านแม่ละนา เป็นที่ราบกลางหุบเขา มีพื้นที่หมู่บ้านรวมทั้งหมด 11,950 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำนา 350 ไร่ พื้นที่ทำไร่ 437 ไร่ ตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งอำเภอปางมะผ้า 18 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางและดินลูกรัง สามารถเดินทางได้สะดวกและสามารถติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ ได้ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านไม้สูง และบ้านยาป่าแหน

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านจะโบ้ และบ้านบ่อไคร้

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านถ้ำลอค ตำบลถ้ำลอค

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านน้ำฮูผาเสื่อ ตำบลนาปู่ป้อม

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากร

หมู่บ้านแม่ละนามีประชากรเป็นชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้มากกว่า 200 ปี ทำให้คนที่อยู่ในปัจจุบันส่วนมากเป็นคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม และมีบางคนที่ได้อพยพมาจากประเทศพม่าระหว่างที่มีการสู้รบตามแนวชายแดน ปัจจุบันหมู่บ้านแม่ละนามีประชากรทั้งสิ้น 535 คน ทั้งหมด 121 ครัวเรือน

2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

โดยทั่วไปบ้านเรือนของชนเผ่าไตในอดีตก็จะอยู่กันอย่างเรียบง่าย คือ ส่วนมากจะเอาไม้ไผ่มาทำฝาหรือเสื่อ แต่เสาก็จะเอาไม้เนื้อแข็งทำเหมือนกันและจะมีเป็นส่วนใหญ่ที่จะเอาไม้เนื้อแข็งทำบ้านเพราะสาเหตุมาจากสภาพการณบ้านเมือง โยกย้ายบ่อย ๆ มิได้อยู่กับที่

ส่วนลักษณะการสร้างนั้น ก่อนการสร้างถือได้ว่ามีขั้นตอนพอสมควร กล่าวคือ ดินให้หมอผีหรือผู้อาวุโสให้ข้อริษฐานกล่าวบวงสรวงก่อน เสาลงดิน ต้องดูฤกษ์ยามต้องทำก่อนเอาไม้ขนุน,เงิน,คำ,ขี้ช้าง,ขี้ม้า,ลงกันหลุม เสาใช้น้ำส้มป่อยพรหมก่อนเอาผ้าขาวผืนแดงเอาหนาม 7 อย่าง เอาขอดไม้ที่เป็นเลศ 7 อย่าง ผูกไว้ที่เสาก่อนลงดินและไม้ที่จะเอามาใส่บ้านต้องดูลักษณะไม้ ถ้าไม้ที่ไม่เป็นสิริมงคลก็จะไม่เอามาทำบ้าน

การสร้างบ้านในอดีต ต้องมีครอบครัวก่อนถึงจะสร้างบ้านตัวเองอยู่ และเป็นคนที่บรรลุนิติภาวะ คุ้มครองครอบครัวตัวเองได้พอสมควร ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้เป็นพ่อแม่และผู้รู้ในชุมชนนั้น ๆ ชนเผ่าไตชอบสถานที่ราบกว้าง มีป่าอุดมสมบูรณ์ คือ พืชพันธุ์ มีแหล่งน้ำตลอดฤดูกาล ชอบทำนา ทำสวน

การสร้างบ้านเจ้าของบ้านต้องเตรียมอุปกรณ์เอาไว้ พอได้ฤกษ์ยามแล้วคนในหมู่บ้านก็จะช่วยทำไม่ว่าญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านและเจ้าของบ้านก็จะเลี้ยงข้าวตามฐานะ ซึ่งจะมีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันเช่นนี้จนกลายเป็นวัฒนธรรม แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามระบบสมัยใหม่ การปลูกสร้างบ้านเรือนมีการสร้างให้ทันสมัยมากขึ้นและเป็นรูปทรงสากลนิยม คือมีลักษณะเหมือนบ้านของผู้มีฐานะทั่วไปในทุกสังคม เครื่องมือที่ใช้มีความทันสมัยมากขึ้น และสะดวกในการใช้ ประหยัด

แรงงานในการก่อสร้าง และต้องมีการจ้างแรงงานในการก่อสร้างพร้อมทั้งมีทุนในการปลูกสร้างค่อนข้างสูง อีกทั้งต้องค่าตอบแทนที่เป็นเงิน

2.3 เส้นทางคมนาคม, การติดต่อกับภายนอก

หมู่บ้านแม่ละนาตั้งอยู่ห่างจากอำเภอปางมะผ้า 18 กิโลเมตร ซึ่งแยกจากทางหลวงสายแม่ฮ่องสอน - ปาย โดยมีถนนลูกรังและลาดยางสลับกัน สามารถเดินทางได้สะดวก

ด้านการติดต่อสื่อสาร ในหมู่บ้านมีโทรศัพท์สาธารณะและไปรษณีย์ย่อยในชุมชน พร้อมทั้งมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ทำให้การติดต่อสื่อสารกับภายนอกค่อนข้างสะดวก

2.4 การศึกษา

2.4.1 การศึกษาในระบบ ท่านแม่ละนา มีโรงเรียนในสังกัดอำเภอการศึกษา 1 แห่ง ซึ่งมีก่อตั้งขึ้นในสมัยที่ตำรวจพลร่มค่ายนเรศวร หัวหิน ได้เดินทางมาสำรวจหมู่บ้านแม่ละนาในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2501 และได้มีการตั้งศูนย์รวมชายแดน(ศ.ช.)ขึ้น ซึ่งมีหน้าที่หาข่าวและพัฒนาหมู่บ้าน ครั้งแรกมีตำรวจพลร่มมาประจำ 6 นาย และเห็นว่าที่บ้านแม่ละนาไม่มีโรงเรียน จึงได้ขออนุมัติทางค่ายจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ.2503 และให้ชื่อว่า “โรงเรียนนเรศวรอุปถัมภ์ 3 “ เปิดทำการสอนได้ 8 ปี โดยที่ตำรวจพลร่มเป็นผู้สอนเอง

พ.ศ. 2509 ทางราชการจึงได้โอนให้อยู่ในความรับผิดชอบของ ต.ช.ด. อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นค่ายแม่ริมจึงได้ส่ง ต.ช.ด.มาสอนแทนพลร่มที่ย้ายไป และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนชายแดนที่ 74 “

พ.ศ. 2514 กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เขต 5 สร้างโรงเรียนให้เสร็จและได้โอนโรงเรียนให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอนและได้ตั้งชื่อเป็น “โรงเรียนบ้านแม่ละนา”

พ.ศ. 2535 โรงเรียนบ้านแม่ละนามีการปฏิรูปการศึกษา มีการเรียนการสอนถึงชั้นมัธยมต้น (ม.3) มีการอบรมในด้านการศึกษานอกระบบพร้อมทั้งการฝึกอาชีพให้กับผู้ที่มีความสนใจด้วย

ในส่วนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีการก่อตั้งศูนย์ขึ้นในปี พ.ศ. 2536 จากการสนับสนุนงบประมาณของสำนักงานพัฒนาชุมชน

2.4.2 การศึกษานอกระบบ

ในปี พ.ศ. 2538 มีการสร้างห้องสมุดเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

2.5 สาธารณูปโภค

หมู่บ้านแม่ละนามีระบบสาธารณูปโภคที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมีการตัดถนนผ่านหมู่บ้านตั้งแต่พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่การสู้รบ และมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีระบบน้ำประปาภูเขาและระบบประปา

ของกรมพัฒนาชุมชน มีโทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน มีไปรษณีย์สาขาของตำบลและมีสถานีอนามัยในชุมชนเอง นอกจากนี้ยังมีคลองส่งน้ำเพื่อทำการเกษตรอีกด้วย

2.6 ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีวัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ซึ่งวัดได้มีก่อสร้างอย่างถาวร เมื่อปี พ.ศ. 2424 และมีเจ้าอาวาสทั้งหมดถึงปัจจุบัน 5 รูป คือ

1. พระโสทรินทร์ พ.ศ. 2483 – 2490
2. พระวิเศษ วิสาโร พ.ศ. 2491 – 2527
3. พระมูหรีงดีชะ พ.ศ. 2527 – 2528
4. พระอำพร จดตาโร พ.ศ. 2529 – 2532
5. พระขันนะ โชติปัญญา พ.ศ. 2533 – ปัจจุบัน

ชาวบ้านมีความเชื่อและเคร่งครัดในเรื่องศาสนามาก ซึ่งเห็นได้จากการที่ชาวบ้านได้มีการทำบุญเป็นประจำทุกวัน ชาวบ้านมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีซึ่งส่วนใหญ่เป็นของชาวไทยใหญ่ โดยมีการถือปฏิบัติ ดังนี้

เดือน 1 หรือเดือนเจ้ง คือเดือนมกราคม

เดือน 2 หรือเดือนกำ คือเดือนกุมภาพันธ์ มีการเลี้ยงศาลเจ้าเมือง เพื่อบอกกล่าวในการทำกิจกรรมด้านการเกษตรที่ผ่านมา

เดือน 3 หรือเดือนมีนาคม จะมีการทำขนมข้าวห่ากู่ (ข้าวเหนียวแดง) นำไปถวายวัดและเป็นประเพณีขอขมาคนแก่ในหมู่บ้าน

เดือน 4 หรือเดือนเมษายน เป็นเดือนที่ถือว่ามีฤกษ์ดี สามารถทำพิธีมงคลได้ โดยการนำฝักส้มป่อยมานำเป็นน้ำที่ให้ความเป็นสิริมงคล

เดือน 5 หรือเดือนพฤษภาคม มีประเพณีกันตอ และทำข้าวมูลห่อซึ่งทำจากแป้งผสมน้ำอ้อยห่อด้วยใบตอง ใช้ในการขอขมาคนแก่ในหมู่บ้าน

เดือน 6 หรือเดือนมิถุนายน มีประเพณีปอยหางน้ำหรือปอยจ่าตี หรืองานก่อกองทราย ซึ่งเป็นการทำบุญที่วัด

เดือน 7 หรือเดือนกรกฎาคม ทำการเลี้ยงศาลเจ้าเมือง เพื่อบอกกล่าวก่อนการทำนา

เดือน 8 หรือเดือนสิงหาคม มีประเพณีต่างขอมต่อหละ หรือการเข้าพรรษา มีการถวายข้าวมะทุบายาตร

เดือน 9 – 10 หรือเดือนกันยายนและตุลาคม ไม่มีการประกอบพิธีกรรมเพราะอยู่ในช่วงเข้าพรรษา

เดือน 11 หรือเดือนพฤศจิกายน มีประเพณีแข่งสง่างุ่น หรือการจองพาลา

เดือน 12 หรือเดือนธันวาคม มีงานประเพณีดับไฟเทียนหรือปอยอ่องจ๊อบ

นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ชาวบ้านถือปฏิบัติต่อมา คือ

ข้าวจอบ - ข้าววัด ตั้งขึ้นในสมัยก้านันสร้างเข่น ก่อนนั้นพระจะเป็นผู้อุปถัมภ์ชาวบ้านที่ยากจน ไม่มีอาหารเพียงพอในครอบครัว และในหมู่บ้านก็ยังไม่มีย่านค้าที่จำหน่ายสินค้า พระต้องเป็นผู้ไปซื้อ น้ำมัน เกลือ และของใช้จำเป็นอื่น ๆ มาไว้ที่วัดเพื่อให้ชาวบ้านได้มาหาซื้อ เงินที่ได้มาก็นำกลับมาใช้จ่ายภายในวัด หลังจากพระมรณะภาพไป ก้านันสร้างเข่นจึงได้นิมนต์พระรูปใหม่มาที่วัดและได้ทำการตกลงกับชาวบ้านไว้ว่า ให้ชวานาที่เก็บเกี่ยวข้าวได้แบ่งมาให้วัด เป็นการจัดหาทุนมาให้วัดโดยที่วัดจะนำไปทำอะไรก็ได้ เช่น การนำไปจัดซื้อของใช้จำเป็นมาไว้เพื่อขายให้ชาวบ้าน แต่หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่ามีการจัดซื้อสินค้ามาไว้ที่วัด แต่มีการแบ่งข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวไปถวายวัดสืบมา

การเลี้ยงศาลกลางบ้าน (เข่งวานปะริก) จะมีการจัดเลี้ยงปีละครั้ง เมื่อการสวดกลางบ้าน ซึ่งจัดในเดือน 7 (เดือนนับของคนไต) ในวันเสาร์ 15 ค่ำ มี เจเร เป็นคนกล่าวนำและมีการทำเทียนร่วมกัน โดยชาวบ้านจะทำการรวบรวมเงิน หรือวัสดุต่าง ๆ เพื่อทำการซื้อขี้ผึ้งและด้าย มาใช้ในการทำเทียน 4 มุมเมือง (กลางหมู่บ้าน) โดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวด ซึ่งมีพิน 3 - 7 ท่อน ไม้เกี้ยว 3 - 7 อัน การसानตาแหลว และมีการนำหญ้าคามาทาเป็นเชือกประมาณ 7 ใบ นำหนาม 7 อย่างมาใส่ในหม้อต้มน้ำส้มป่อย ประมาณ 1 ขัน และนำหินกลางน้ำมาอีกประมาณ 1 ขัน โหม 1 ม้วน สลาวให้ยาว ๆ นำไปไว้กลางพิธี เพื่อให้พระสวดและเมื่อเสร็จพิธี นำกลับบ้านพร้อมทำการขับไล่สิ่งที่ไม่ดีให้ออกจากบ้าน

พิธีสู่ขวัญควาย เป็นการขอขมาควายก่อนการที่จะมีการนำไปทำนาเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล โดยการเตรียมอุปกรณ์ทำนา เช่น ไถ แอก นำมาวางและพรมด้วยน้ำส้มป่อย หลังจากทำนาเสร็จทำน้ำส้มป่อยสู่ขวัญให้ควายอีกครั้ง

ประเพณีตีกลองยาว ภาษาถิ่นเรียกว่า ไท่ก้องกันยาว กลองดังกล่าวประกอบด้วย กลองยาว 1 ใบ ฉาบ 1 ใบ ฆ้องใหญ่ 1 ฆ้องเล็ก 1 นิยมตีในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ

ประเพณีบรรพชาสามเณร หรือ ปอยสำอาง จะมีการทำในฤดูร้อน เพื่อให้เด็กที่ปิดภาคเรียนได้เข้าศึกษาธรรมะ ซึ่งในการทำพิธีจะมีการร้องเพลงไทยใหญ่ ภาษาถิ่นเรียก เฮ็ดความไต อยู่ด้วย และนอกจากนี้ยังจะได้เห็นการแต่งตัวแบบไทยใหญ่ในงานด้วย

การตีกลองมองเซิง ประกอบด้วย กลอง 2 หน้า ฉาบ ฉิ่ง ฆ้องใหญ่ ฆ้องกลาง ฆ้องเล็ก นิยมตีในงานเทศกาล

* หมายเหตุ

สลา หมายถึง หมอสมุนไพร

หมอมือง หมายถึง ผู้นำในการประกอบพิธีทางศาสนา

เจเร หมายถึง เป็นตัวแทนทำพิธีในทางศาสนา ต้องมีการเชิญโดยการนำดอกไม้ เทียนและข้าวดอกเพื่อให้มาประกอบพิธี

2.9 องค์กรชุมชนและกลุ่มทางสังคม

ในหมู่บ้านมีการจัดระเบียบชุมชนและมีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของกรมพัฒนาชุมชน ในครั้งแรกชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ตั้งขึ้นตามคำแนะนำของพัฒนาชุมชนในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2536 เนื่องจากเห็นว่าในหมู่บ้านมีเด็กก่อนวัยเรียนจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะต้องมีการดูแล จึงใช้อาคารเอนกประสงค์หมู่บ้านเป็นที่ทำการดูแล นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กจำนวน 5,000 บาทจากอดีต ส.ส.แม่ฮ่องสอน คุณจำลอง รุ่งเรือง ในปี พ.ศ. 2537 มีการจัดสร้างอาคารศูนย์เด็กเล็กชั่วคราวขึ้น ในปี พ.ศ. 2538 ทางพัฒนาชุมชน ได้สนับสนุนการซ่อมแซมศูนย์ และมีการเปิดใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2538

2. โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ อยู่ในสังกัดของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ มีครู 1 คน

กลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชนในหมู่บ้านมี

กลุ่มแม่บ้าน มีการรวมกลุ่มกันในปี พ.ศ. 2517 โดยได้รับการสนับสนุนในเกิดการรวมตัวกันจากโครงการไทย - เยอรมัน ที่มีการเข้าปฏิบัติงานในบริเวณหมู่บ้านแถบนี้ เพื่อให้แม่บ้านมีงานทำ มีอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน และเป็นการสอนให้เกิดการทำกิจกรรมต่าง ๆ ปัจจุบันมีนางชุณี คำเขียวเป็นประธานกลุ่ม และจัดให้มีกิจกรรมดังนี้

- การทำอาหาร เนื่องจากมีการเห็นว่าหากมีการประชุม อบรม สัมมนาขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่มีรายได้ จึงมีการสอนกลุ่มแม่บ้านให้สามารถทำอาหารได้อย่างหลากหลาย หรือเป็นการทำอาหารเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว รายได้จากการจัดงานหักจากงบประมาณที่ได้รับในแต่ละครั้งเข้ารวมเป็นเงินกองทุนในกลุ่ม 10 % ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านมีเงินทุนส่วนกลางในกลุ่มประมาณ 10,000 บาท

- การทำถั่วเน่าแผ่น เป็นการรวมตัวกันแปรรูปถั่วเหลืองที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน เป็นการถนอมอาหารให้สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน ปัจจุบันหยุดการแปรรูปและมีประธานกลุ่มคือประธานกลุ่มแม่บ้านหลัก

- การเย็บมุ้ง มีการรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มเมื่อปี พ.ศ. 2534 เดิมมีสมาชิก 15 คน การจัดตั้งเป็นกลุ่มเริ่มจากกองมาลาเรียให้มีการเย็บมุ้งไว้ใช้ในการป้องกันยุง ก่อนมีการเรียนการสอนมีข้อตกลงร่วมกันว่ากองมาลาเรียจะเป็นผู้จัดหาทุนให้ และสมาชิกหรือผู้ที่ต้องการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มจะต้องสามารถใช้จักรเย็บผ้าได้ การรวมกลุ่มครั้งแรกจะต้องมีค่าเข้าหุ้นคนละ 10 บาท แต่จะไม่มีกำไรในผลหุ้น เพราะเงินส่วนนี้จะนำมาใช้เป็นทุนในการจัดซื้ออุปกรณ์ต่อไป

ในครั้งแรกทางกองมาลาเรียได้ให้ทุนจำนวน 4,000 บาท และได้รับจักรเย็บผ้าจากหน่วยงานอื่น ๆ อีกจำนวน 8 หลัง อุปกรณ์ที่ใช้คือ ผ้าเย็บมุ้งจะต้องมีการเดินทางไปซื้อที่จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ในครั้งแรกกลุ่มยังมีการเปิดให้กู้ยืมเงิน แต่เกิดปัญหาคือผู้ยืมไม่สามารถส่งคืนได้ตามกำหนด ทำให้ในปัจจุบันในกลุ่มไม่มีการเปิดให้กู้ยืมเงิน

ปัญหาที่ตามมาหลังจากที่มีการส่งเสริมมีการเย็บมุ้งชายคือ ไม่มีตลาดรองรับ และทางหน่วยงานที่สนับสนุนในครั้งแรกก็ไม่ได้สนใจที่จะหาตลาดให้ ปัจจุบันมีสมาชิกที่ทำการเย็บมุ้ง 5 คน และการเย็บในกลุ่มตกลงกันว่าผู้เย็บจะได้ค่าเย็บคิดเป็นหลัง เช่นมุ้งหลังเล็กขนาด 3-4 ฟุต จะได้ 15 บาท หลังใหญ่ 5-6 ฟุต จะได้ 25 บาท นอกจากนี้ยังมีการจัดเย็บมุ้งเพียงปีละครั้ง คือในช่วงกลางปี จัดเย็บเพียง 40-50 หลัง เย็บเพื่อขายภายในหมู่บ้าน และมีผู้ดูแลคือ คุณดวงนภา คำเขียว

- กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร มีการจัดตั้งกลุ่มจากการส่งเสริมของพัฒนาชุมชนในปี พ.ศ. 2537 มีสมาชิกทั้งหมด 32 คน เริ่มแรกมีทุน 23,250 บาท เป็นการรวมกลุ่มเพื่อกู้ยืมเงินใช้ในทางการเกษตร มีระยะเวลาการให้กู้ 1 ปี และต้องมีการหมุนเวียนกันกู้ ผู้กู้ยืมไม่สามารถจะกู้ติดต่อกันได้ มีการตั้งกฎระเบียบในการกู้ยืม ดังนี้

1. สมาชิกแม่บ้านทุกคนมีสิทธิ์กู้ยืมเงินเพื่อใช้เลี้ยงสุกรได้ทุกคน
 2. คณะกรรมการจะเปิดให้ยืมเงินเป็นงวด งวดละ 1 ปี
 3. ถ้าครบ 1 ปี คณะกรรมการจะเรียกเก็บเงินทั้งต้นและดอกเบี้ย
 4. ผู้ที่กู้ยืมจะต้องมีคนค้ำประกัน 1 ราย
 5. แต่ละรายสามารถกู้ยืมได้ไม่เกินคนละ 2,000 บาท
 6. ผู้กู้ยืมจะต้องใช้คอกรอบหนึ่งปี 30 บาท ต่อเงินกู้ไม่จำกัดไม่เกิน 2,000 บาท
- ปัจจุบันมีประธานกลุ่ม คือ นางยุพิน ชยาศักดิ์สิทธิ์

- กลุ่มการทำข้าวซ้อมมือ ได้รับการส่งเสริมจากกรมพัฒนาชุมชน ในปี พ.ศ. 2542 มีการรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน โดยมีการรวมหุ้นกันคนละ 20 บาท ปัญหาที่เกิดขึ้นคือต้นทุนในการจัดซื้อข้าวเพื่อมาทำข้าวซ้อมมือมีราคาสูง ไม่สามารถเก็บรักษาข้าวได้นาน ไม่มีตลาดรองรับผลผลิต ทำให้การผลิตข้าวซ้อมมือไม่ประสบผลสำเร็จและทางกลุ่มยังเห็นว่าการผลิตข้าวซ้อมมือทำให้เกิดการลงทุนที่สูงเกินไป เพราะเมื่อไม่มีตลาดรองรับทำให้ชาวบ้านต้องนำผลผลิตที่ได้กลับมาขายให้กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรในราคาต่ำกว่าต้นทุน

- กลุ่มทำไม้กวาด จะมีการรวมกลุ่มกันในช่วงที่หมู่บ้านทำไม้กวาดมีจำนวนมากคือในช่วงฤดูแล้งและเป็นช่วงที่อยู่นอกฤดูการผลิตทางการเกษตร เดิมมีการผลิตเพื่อขาย เนื่องจากปัจจุบันทุกหมู่บ้านสามารถทำการผลิตได้เอง ตลาดรองรับจึงน้อยลง ราคาไม้กวาดตก จึงมีการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น

- กลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2537 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 40 ราย ซึ่งได้มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม ดังนี้

1. อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ส่งเสริมและให้การศึกษาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด
3. ส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องด้านอาชีพและประโยชน์จากแหล่งน้ำ

นอกจากนี้ยังมีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กอยู่ 3 องค์กรหลักคือ

1. กลุ่มผู้นำการใช้น้ำ
2. กลุ่มผู้ใช้น้ำ
3. หน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องเบ็ดเสร็จระดับตำบล (นสบ.)

กลุ่มผู้นำการใช้น้ำ ซึ่งมีตำบลละ 1 กลุ่ม มีหน้าที่คือ

- ฝึกอบรมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- เผยแพร่ณรงค์ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
- เพื่อช่วยเหลือหน่วยงานที่มีภารกิจสร้าง
- ดำเนินงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

กลุ่มผู้ใช้น้ำ คือกลุ่มราษฎรที่ประกอบอาชีพสาขาต่าง ๆ ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก เช่น การประมง เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช ทำนา และผู้ที่สนใจ

หน่วยส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องเบ็ดเสร็จระดับตำบล (นสบ.) ได้แก่ ปลัดอำเภอ เกษตรตำบล พัฒนาดำบล สาธารณสุขตำบล และหน่วยงานเจ้าของโครงการ

ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2538 ยังได้รับเงินกองทุนจากพัฒนาชุมชน เพื่อให้สมาชิกผู้ในการประกอบอาชีพเฉพาะกลุ่ม เช่น เกษตร เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

ระเบียบกลุ่มผู้ใช้น้ำ

1. มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านแม่ละนาไม่น้อยกว่า 1 ปี
2. เป็นบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมาย
3. เป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว
4. ไม่เป็นบุคคลวิกลจริตพินเพื่อน
5. ไม่เป็นนักบวชหรือพระในศาสนาใด
6. เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแม่ละนา

ทุน - ได้รับจากหน่วยงานราชการและเอกชน

- ได้จากดอกเบี้ยเงินกองทุน
- ได้จากเงินบริจาค
- ได้จากแหล่งอื่น ๆ

การกู้ยืมเงิน

1. ต้องกู้ยืมตามวัตถุประสงค์
2. ต้องเป็นสมาชิกแล้วอย่างน้อย 6 เดือนขึ้นไป
3. สามารถขืมเป็นรายคนหรือรายกลุ่มก็ได้
4. วงเงินในการกู้ยืมไม่จำกัด แต่แต่ความเห็นชอบของคณะกรรมการ
5. สามารถกู้ยืมได้เป็นรายงวด ๆ ละ 12 เดือน หรือ ปีละครั้ง

6. ดอกเบี้ยร้อยละ 12 บาทต่อปี
7. มีผู้ค้ำประกัน 2 คน หรือมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน
8. จะต้องส่งเงินต้นและดอกเบี้ยคราวเดียวกัน
9. การจัดสรรดอกผลของกลุ่ม
 - ทุนบริหาร 20 % แต่ไม่เกิน 2,000 บาท
 - ตอบแทนกรรมการ 10 % แต่ไม่เกิน 1,000 บาท จากดอกเบี้ยเท่านั้น
 - ส่วนที่เหลือสมทบเงินกองทุนกลุ่ม

ปัจจุบันมีนายประพันธ์ ลีอนาม เป็นประธานกลุ่ม ซึ่งคณะกรรมการและประธานจะมีการหมุนเวียนกันในกลุ่ม โดยคณะกรรมการในแต่ละชุดจะอยู่คราวละ 4 ปี มีการประชุมกัน 3 เดือนต่อครั้ง และมีการประชุมใหญ่ปีละ 2 ครั้ง

พิธีเสี้ยงน้ำ เป็นความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษในการจัดสร้างฝายในหมู่บ้าน ซึ่งจะต้องมีการเลี้ยงผีหลังจากที่ฝายเสร็จโดยการออกเงิน บ้านละ 10 บาท ซื้อไก่ เหล้า และเทียนมาทำการบนบานแม่ธรณี ให้สามารถใช้น้ำได้ตลอดทั้งปีและฝายไม่ขาด

กลุ่มธนาคารข้าว ชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มในปี พ.ศ. 2529 โดยมีเกษตรตำบลเข้ามาสนับสนุน โดยรูปแบบกลุ่ม คือ มีการปล่อยกู้เงินจากกองทุนส่วนกลางและมีการให้กู้ยืมพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ทั้งในด้านการเกษตรหรือในปีที่ข้าวให้ผลผลิตต่ำ ทำให้ชาวบ้านเกิดการขาดแคลน โดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อเป็นการบริการประชาชนในหมู่บ้าน
2. เพื่อสงเคราะห์คนยากไร้ เช่น คนแก่ที่ไม่มีลูกหลานคอยดูแล หรือ คนยากจนขาดแคลนที่ทำกินและไม่สามารถผลิตข้าวเพื่อบริโภคได้ตลอดปี

กฎ ระเบียบและแนวทางการให้กู้ยืม

1. ในด้านเงินกองทุน เป็นการเปิดให้กู้เพื่อทำการเกษตรเท่านั้น
2. การกู้ยืมเงินกองทุนสามารถกู้ยืมได้ไม่เกินคนละ 1,500 บาท ต่อ 1 ปี
3. ดอกเบี้ยเงินกู้คิดอัตราร้อยละ 1 บาท ต่อเดือน หรือ 12 บาทต่อปี
4. การคืนเงินจะต้องคืนทั้งต้นทั้งดอกเบี้ยในเวลาเดียวกัน

ทั้งนี้ จะมีคณะกรรมการผู้ดูแลในกลุ่มธนาคารข้าว 3 คน ประกอบด้วย ประธาน เลขานุการหรือ เภรัญญิก และกรรมการ ปัจจุบันมีประธาน คือ นายชลิต ภาควัยสัตตฤฎ สมชิกทั้งหมด 113 ครอบครัว มีเงินกองทุนกลุ่ม 15,788 บาท เพื่อใช้ในการปล่อยกู้ และจะมีการปล่อยกู้ในเดือนมิถุนายนพร้อมการส่งเงินคืนในเวลาเดียวกัน และพร้อมกันนี้ยังได้รับการสนับสนุนจัดซื้อพันธุ์ข้าวจากองค์การบริหารส่วนตำบลอีก 5,700 กิโลกรัม

กลุ่มอาปนกิจศพ จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยในครั้งแรกมีการคิดร่วมกันว่า เมื่อมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิต เจ้าของงานจะต้องมีการจ่ายค่าใช้จ่ายสูงและมีการกู้เงินเพื่อใช้ในการจัดงาน จึงมีแนวคิดที่ว่า หากมีคนเสียชีวิตที่บ้านหลังใดหลังหนึ่ง ชาวบ้านควรมีการช่วยเหลือโดยการจัดผ่านเป็นเงินกองทุนช่วยเหลือการจัดงานศพ ซึ่งจะมีการเก็บเงินครอบครัวละ 20 บาท และเงินอื่นตามเห็นสมควรของชาวบ้าน การเก็บเงินจะมีการเรียกเก็บเป็นค้ำ โดยในแต่ละค้ำจะมีประธานค้ำเป็นผู้รวบรวมส่งต่อให้แก่ประธานกลุ่ม คือ นายพรหมชัย คำเขียว กำนันคนปัจจุบัน และมีการสร้างเงื่อนไขร่วมกันดังนี้

- ให้มีการเก็บเงินครอบครัวละ 20 บาท ต่อ 1 ศพ
- ถ้าครอบครัวใดไม่จ่ายเงินภายใน 15 วัน จะต้องถูกตัดสิทธิจากกลุ่ม
- การเข้ากลุ่มจะต้องมีการจ่ายเงินค่าเข้ากลุ่มครั้งแรก 500 บาทและใช้เวลาการพิจารณา

การเข้ากลุ่ม 3 - 6 เดือน

- ผู้ป่วยที่เป็นโรคติดต่อยุ่ร้ายแรง และอยู่ในระยะสุดท้าย ไม่สามารถซื้อการเป็นสมาชิกกลุ่มได้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการค้ำกำไร

กลุ่มเยาวชน มีการก่อตั้งกลุ่มด้วยการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนในปี พ.ศ. 2529 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนครั้งแรก 18,600 บาท มีสมาชิก 51 คน มีการจัดประชุม 2 - 3 เดือน ต่อครั้ง หรือแล้วแต่โอกาสของงาน เช่น งานเยาวชนต่อต้านยาเสพติด ก็จะมีการประชุมเพื่อจัดหานักกีฬาหรือวางแผนการทำงาน และงานอื่น ๆ ส่วนในเรื่องทุนในกลุ่มมีการตกลงกันเห็นควรจัดให้กู้ยืมเพื่อทำการเลี้ยงสุกร โดยสมาชิกสามารถกู้ยืมไปได้ปีละครั้ง และจะต้องจ่ายดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 1 บาทต่อปี การให้กู้สามารถกู้ได้ไม่เกินคนละ 2,000 บาท ต้องมีผู้ค้ำประกันคือสมาชิกในกลุ่มด้วยกันสามารถค้ำประกันได้

ปัจจุบันมีประธาน คือ นายพรสวรรค์ จ่านง รองประธาน เลขา ประชาสัมพันธ์ เกรียงฤทธิก สวัสดิการ และกรรมการทั้งหมด 11 คน และได้เข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายเยาวชนระดับตำบลปางมะผ้า

กลุ่มโครงการกองทุนอาหารหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มกันในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2538 ปัจจุบันมีสมาชิก 23 คน ประธานกลุ่ม คือ คุณดวงนภา คำเขียว สมาชิกภายในกลุ่มไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นแม่บ้านหรือกลุ่มพ่อบ้าน รับสมาชิกที่สนใจในการเข้าร่วมกลุ่ม กิจกรรมภายในกลุ่มเป็นการปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิกเพื่อใช้ทางการเกษตร

กฎระเบียบภายในกลุ่ม

1. ผู้กู้ยืมจะต้องเป็นสมาชิกมีเงินสมทบหุ้นรายละ 150 บาท
2. ผู้กู้ยืมจะต้องซื้อสุกรเลี้ยง หรือทำการเกษตร
3. คณะกรรมการเปิดกู้ยืมเป็นรายงวดไป
4. ระยะเวลากู้ยืมเมื่อครบ 6 เดือน แล้วต้องใช้จ่ายเงินคืนทั้งต้นและดอกเบี้ย
5. เปิดกู้ยืมไม่เกินรายละ 2,000 บาท

6. ผู้กู้ยืมจะต้องมีผู้ค้ำประกัน 1 คน และมีพยานอีก 1 คน
7. คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน
8. เมื่อครบ 1 ปี แบ่งดอกเบี้ยเป็น 3 ส่วน
 - ◇ ส่วนที่ 1 ปันผลให้สมาชิก
 - ◇ ส่วนที่ 2 ทำอาหารเสริมให้เด็กเล็ก
 - ◇ ส่วนที่ 3 เข้ากองทุนสมทบ
9. ถ้าผู้กู้ยืมได้เสียชีวิตระหว่างที่กู้ยืมเงิน ครอบครัวนั้นจะต้องชดใช้เงินกู้เอง

* หมายเหตุ ในเรื่องของการเปิดรับสมาชิกเพิ่มเติม มีการเปิดรับปีละ 2 ครั้ง ซึ่งจะสามารถรับได้หลังจากสมาชิกคนเก่ามีการคืนเงินทั้งต้นและดอกเบี้ย ในการคืนเงินเป็นการคืนภายในครึ่งปีหรือ 6 เดือน จึงสามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ในเวลานั้น และต้องใช้เวลาการพิจารณาเข้าเป็นสมาชิกอีก 6 เดือน จึงสามารถกู้ยืมเงินกองทุนจากกลุ่มได้

กลุ่มผู้นำเที่ยว การท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่ละนาได้ถูกจัดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการมานานแล้ว โดยที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เช่น ถ้ำต่าง ๆ และมีการเข้าไปพักที่ Guest House บริเวณหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านเองมิได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวแต่อย่างใด การนำเที่ยวในสมัยนั้นคือ ให้คนที่ชำนาญทางเท่านั้นเป็นคนนำนักท่องเที่ยวไปยังถ้ำ และหากมีนักท่องเที่ยวคนใดสนใจก็จะมีจัดการให้ไกด์เป็นผู้หาชาวบ้านให้ และในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวที่ชาวบ้านเองก็ยังไม่สามารถเข้าไปสำรวจหรือไม่สามารถรู้ได้ว่าถ้ำที่อยู่ภายในบริเวณหมู่บ้านมีความสวยงามหรือมีสิ่งใดบ้าง นั่นเป็นเพราะความเชื่อของคนในชุมชนว่า ภายในถ้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผีร้ายอาศัยอยู่ หากผู้ใดเข้าไปข้างในเมื่อกลับออกมาจะต้องเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นหรืออาจจะไม่สามารถกลับออกมาจากถ้ำได้ จนกระทั่งมีพระครูคงค์ชื่ออาจารย์สวัสดิ์ ได้รู้คงค์มาจำพรรษาและได้ค้นพบถ้ำ ในปี พ.ศ. 2537 จึงได้พาชาวบ้านเข้าไปสำรวจด้านใน จึงพบว่าภายในถ้ำมีความสวยงามของหินงอกหินย้อยและมีหินไข่มุกอยู่ด้วย หลังจากนั้นจึงมีการตั้งชื่อถ้ำโดยพระสวัสดิ์ตั้งชื่อให้ถ้ำแรก คือ ถ้ำข้าวแตก เนื่องจากภายในถ้ำมีหินที่มีลักษณะเหมือนข้าวตอก (ข้าวแตก) อยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีถ้ำอื่น ๆ คือ ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชร ถ้ำไข่มุก และถ้ำแม่ละนา การตั้งชื่อเป็นไปตามลักษณะภายในของแต่ละถ้ำนั้น ถ้ำแม่ละนาเชื่อว่ามีความยาวที่สุดในเอเชีย ซึ่งยาวถึง 14 กิโลเมตร และมีแม่น้ำแม่ละนาไหลผ่านตลอดถ้ำ

แนวคิดในการจัดการรวมกลุ่มผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านแม่ละนา เกิดจากการที่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้วต้องการผู้นำเที่ยว และเห็นการจัดการท่องเที่ยวของ Guest House ที่มาตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่สนใจในการที่อยากเข้าร่วมกลุ่ม แนวความคิดนี้ทำให้เกิดการพูดคุยและได้เกิดการรวมกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ต้องการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงถนนไปยังถ้ำ การทำบันไดทางขึ้นถ้ำ เป็นต้น และยังคงคิดถึงรายได้ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

ในการจัดการรวมกลุ่มครั้งแรกไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจาก ไม่มีคนประสานงานระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแต่ไม่สามารถมีคนนำเที่ยวได้ อีกทั้งถนนในการเดินทางไปท่องเที่ยวไม่สะดวก

หลังจากนั้นในปีเดียวกัน ได้มีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านอีกครั้ง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก การรวมกลุ่มกันในครั้งนี้ทำให้จำนวนสมาชิกลดลงเนื่องจากความไม่แน่ใจในการรวมกลุ่มและการรวมกลุ่มกันในครั้งนี้ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ สาเหตุเนื่องมาจากไม่มีคนประสานงานและถนนที่จะใช้ในการเดินทางไปยังถ้าไม่ดีเท่าที่ควร

ดังนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2542 ประมาณกลางปี จึงได้มีการรวมกลุ่มสมาชิกขึ้นอีกครั้ง ในครั้งนี้มีแนวคิดที่ว่า จะต้องมีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการและจะต้องมีการประสานงานที่ดีกว่าครั้งแรกและครั้งที่สอง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและต้องสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน จึงได้มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อหาแนวทางในการประสานความร่วมมือในการทำงาน และเป็นพี่เลี้ยงในการสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็งต่อไป

ประธานดำเนินงานกลุ่มผู้นำเที่ยวในปัจจุบัน คือ นายจุ่ม ชยศักดิ์สิทธิ์ โดยมีการแบ่งการจัดการท่องเที่ยวเป็น 2 รูปแบบ คือ Home stay และการนำเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยว แบ่งตามลักษณะดังนี้

1. พักค้างคืน
2. อาหารโดยฝีมือชาวบ้าน
3. วิถีชีวิตชาวไทยใหญ่
4. ภูมิปัญญาชาวบ้าน
5. การรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
6. เกษตรแบบพึ่งตนเอง

การแบ่งรายได้เข้ากลุ่ม โดยการหักบางส่วนให้ผู้นำเที่ยวและเจ้าของบ้าน และหักจากรายได้ค่าที่พักคนละ 10 บาทต่อคนที่ไปพักในบ้านหนึ่งหลัง

กฎระเบียบในกลุ่ม

1. สมาชิกที่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต้องมาด้วยความสมัครใจ
2. สมาชิกต้องทำตามกฎของกลุ่ม
3. การนำนักท่องเที่ยวมาพัก ต้องทำตามลำดับของกลุ่มกำหนด
4. ต้องดูแลเรื่องความปลอดภัยทั้งทรัพย์สินและชีวิตนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี
5. ต้องไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหาย
6. หากมีการฝ่าฝืนทางกลุ่มจะพิจารณาให้ออกจากกลุ่ม
7. ค่าบริการ
 - ที่พัก 100 บาท/คน/คืน
 - อาหาร 50 บาท/คน/มื้อ

- การนำเที่ยว 100 บาท/นักท่องเที่ยว 5 คน /ครั้ง

8. ค่าบำรุงกลุ่มหัตถ์ร้อยละ 10 นำเข้ากลุ่มเพื่อเป็นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและในด้านอื่น ๆ ตามที่ทางกลุ่มเห็นสมควร

กฎเกณฑ์ในการนำเที่ยวถ้ำของกลุ่มนำเที่ยว

1. นักท่องเที่ยวทุกคนที่มาเที่ยวถ้ำต้องมีผู้นำเที่ยวถ้ำของกลุ่มนำเที่ยว
2. ห้ามตัดต้นไม้ทำลายป่าบริเวณถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
3. ห้ามจับสัตว์ป่า สัตว์น้ำในถ้ำและบริเวณถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะปรับตั้งแต่ 3,000 – 5,000 บาท พร้อมจับดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป
4. ห้ามนำสิ่งของหรือวัตถุต่าง ๆ ในถ้ำออกจากถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 3,000 – 5,000 บาท
5. การเที่ยวถ้ำห้ามจับสิ่งของต่าง ๆ เพราะจะทำให้เกิดความเสียหายต่อถ้ำได้ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
6. ห้ามทิ้งขยะทั้งในถ้ำและบริเวณถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
7. ห้ามนำวัตถุต่าง ๆ ในการก่อไฟหรือทำให้เกิดแสงสว่างที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
8. ผู้นำเที่ยวถ้ำ 1 คน ต่อนักท่องเที่ยว 3 คน
9. การนำเที่ยวต้องนำเที่ยวตามลำดับที่ทางกลุ่มจัดไว้
10. ค่าบริการนำเที่ยวถ้ำ
 - 10.1 ถ้ำปะการัง , ถ้ำเพชร , ถ้ำข้าวแตก ค่าบริการ 110 บาท/ผู้นำเที่ยว 1 คน / 1 ถ้ำ
 - 10.2 ถ้ำแม่ละนา
 - นำเที่ยวถึงอ่างอาบน้ำ , น้ำตก ค่าบริการ 200 บาท / ผู้นำเที่ยว 1 คน
 - นำเที่ยวถ้ำถึงบึง ค่าบริการ 400 บาท / ผู้นำเที่ยว 1 คน
11. ค่าบำรุงกลุ่มนำเที่ยว
 - 11.1 ถ้ำปะการัง , ถ้ำเพชร , ถ้ำข้าวแตก หัก 10 บาท/ ครั้ง / ถ้ำ / ผู้นำเที่ยว 1 คน
 - 11.2 ถ้ำแม่ละนา หักค่าบำรุง ร้อยละ 20 บาท / ครั้ง / ผู้นำเที่ยว 1 คน

3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

3.1 ทรัพยากรดิน

-มีพื้นที่ทำกินทั้งหมด 3,100 ไร่

-พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ 100 ไร่

-ที่ดินสาธารณะประโยชน์ประมาณ 500 ไร่

การใช้ที่ดิน ทำนา มีจำนวน 49 ฝืน ใช้ปลูกข้าว พันธุ์ข้าวส่วนใหญ่ใช้พันธุ์ข้าวเจ้า ชื่อพันธุ์ข้าว ผา, ข้าวเหลืองน้อย, ขาวขาว, ข้าวเหนียว ผลผลิตที่ได้ 1 ควายได้ 8 หลั่ง หรือ 1 ถัง ได้ 100 ถัง สาเหตุที่ไม่ ปลูกข้าวส่งเสริมเพราะไม่ทนต่อโรคและแมลง เช่น โรคแมลง , โรคเชื้อรา, โรครากเน่า เคยใช้สารเคมี หรือยาฆ่าแมลง ปรากฏว่า ทำให้พันธุ์เสียหายมากกว่าพันธุ์ที่ไม่ได้ใช้ยา

- ทำไร่ มีจำนวน 51 ครัวเรือน ปลูกข้าวพื้นเมืองเช่น ข้าวเหลือง, ข้าวปุ่น ฯลฯ

- ไร่ข้าวโพด การปลูกข้าวโพดที่มีการปลูกถั่วแดงการปลูกถั่วแดงเพื่อขายผลผลิตที่ได้ 1 ถังต่อ 3- 12 ถัง

-การทำสวน ในชุมชนสวนชาสวนไม้ผลที่ปลูกและให้ผลผลิตแล้วได้แก่ ชา, มะม่วง, ฝรั่ง, ขนุน, ท้อ, กาแฟ, มะขาม, มะละกอ, มะนาว, กล้วย

-พื้นที่ไร่ทั้งหมดประมาณ 1000 ไร่

-พื้นที่ทำนา 1000 ไร่

-พื้นที่ทำสวน 500 ไร่

3.2 แหล่งน้ำ

ในบริเวณหมู่บ้านมีแหล่งน้ำอยู่หลายแห่ง ดังนี้

1. น้ำห้วยแม่ละนา ใช้ประโยชน์ในการนำมาอุปโภคบริโภค ทั้งคนและสัตว์
2. ห้วยปางเจิง ใช้ประโยชน์ในการทำนา ทำสวน
3. ห้วยน้ำกาด ใช้ประโยชน์ในการนำมาอุปโภคบริโภค ระบบประปา
4. ห้วยไม้สะเป่ ใช้ประโยชน์ในการทำนา
5. ห้วยปางดอง
7. ห้วยฝักกูด
8. ห้วยบ้านเก่า
9. ห้วยน้ำหนา
10. ห้วยนากะ
11. ห้วยก่อ

3.3 ป่าไม้และป่าชุมชน

3.3.1 ขอบเขตพื้นที่ มีการแบ่งพื้นที่ป่าภายในชุมชนออกเป็น 5 โซน ดังนี้

- พื้นที่ป่าต้นน้ำ อยู่ทางทิศเหนือ ประมาณ 1,000 ไร่
- พื้นที่ป่าอนุรักษ์ อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ ประมาณ 500 ไร่
- พื้นที่ป่าใช้สอย อยู่ทางทิศตะวันตก ประมาณ 150 ไร่
- พื้นที่เลี้ยงสัตว์ อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ ประมาณ 150 ไร่
- พื้นที่เจ้าเมือง ประมาณ 1 ไร่

3.3.3 การจัดการป่าและการใช้ประโยชน์

- การใช้ประโยชน์จากป่า ในรอบหนึ่งปีชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งการเก็บหาของป่าเพื่อนำมาใช้เป็นอาหาร ยาสมุนไพรและเป็นที่อยู่อาศัย พร้อมทั้งการนำไม้จากป่ามาใช้เป็นฟืนในการหุงต้ม ถึงแม้ว่าในชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงและมีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้น หากแต่ไม้ฟืนยังเป็นสิ่งจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการนำมาก่อไฟให้ความอบอุ่นในฤดูหนาว หรือการนำมาหุงต้มอาหารให้สัตว์เลี้ยง เป็นต้น

สิ่งที่หาได้ในป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน บุก กล้วย หวาย ไข่มด ผักกูด เป็นต้น การเก็บหาของป่า นำมาใช้ในการบริโภคและขายในชุมชนเท่านั้น ในปัจจุบันการเก็บหาของป่ามีความแตกต่างจากในอดีต เช่น การหาหน่อไม้ในอดีตจะมีการเก็บแบบเหลือไว้ให้มีการเติบโตด้วย ในปัจจุบันการเก็บหาของป่าโดยทั่วไป หากผู้ใดพบเห็นก่อน ก็จะเก็บเพียงผู้เดียวและไม่มีการเหลือไว้เพื่อขยายพันธุ์ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ทำให้พืชผักบางชนิดถึงขั้นหมดไป

□ รูปแบบ / วิธีการจัดการป่า

ในชุมชนได้มีการตั้งกฎระเบียบ และข้อตกลงร่วมกันในการอนุรักษ์บริเวณป่าต้นน้ำ ในก่อนฤดูการทำนาจะต้องมีการเลี้ยงฝืน้ำทุกๆปี และกฎกติกาการใช้ป่าที่ตั้งขึ้น มีดังนี้

1. หากผู้ใดเข้าไปตัดไม้ยังพื้นที่หวงห้าม จะต้องถูกปรับคันละ 500 บาท
2. หากผู้ใดไปทำการอื่นใดในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำโดยไม่มีการขออนุญาตจะต้องถูกปรับ
3. หากผู้ใดมีความต้องการใช้ประโยชน์จากไม้ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

4.1 อาชีพ

โดยทั่วไปชาวบ้านประกอบอาชีพด้านการเกษตร ซึ่งสามารถ แยกได้ดังนี้

- การทำนา ซึ่งมีคร้วเรือนที่ประกอบการทำนา 40 คร้วเรือน
- การทำไร่ข้าวโพด ทั้งหมด 95 คร้วเรือน
- การปลูกข้าวไร่ ทั้งหมด 45 คร้วเรือน
- เลี้ยงสัตว์
- รับจ้างทั่วไป

5. สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม

5.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนแต่ละหมู่บ้านมีปัญหาในด้านเศรษฐกิจเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ เพราะเป็นชุมชนที่มีการทำเกษตรกรรม แต่การทำเกษตรกรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควรเนื่องจากดินบริเวณนี้เป็นดินเค็ม การปลูกพืชจึงไม่ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์เท่าที่ควร คนในชุมชนจึงมีการออกไปทำงานรับจ้างที่อื่น

5.2 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ในชุมชนมีการแบ่งเป็นกลุ่มทางเครือญาติและกลุ่มทางการเมือง ทำให้เกิดความขัดแย้งและแตกแยกในชุมชนอยู่บ้าง แต่สามารถร่วมมือกันทำงานเพื่อชุมชนได้ ทางด้านวัฒนธรรมเริ่มมีการฟื้นฟูเพื่อถ่ายทอดให้ลูกหลาน สิ่งที่เป็นปัญหาคือคนรุ่นใหม่ที่จะมาเรียนรู้ไม่มี เนื่องจากหลายคนออกไปเรียนหนังสือที่อื่น และบางคนกลับมาอยู่ในชุมชนแต่นำยาเสพติดมาเผยแพร่

5.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชุมชนยังไม่เข้าใจในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง เนื่องจากว่าชุมชนตั้งอยู่บริเวณแหล่งน้ำที่สำคัญ และมีการทำการเกษตรอีกทั้งมีการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก ทำให้เกิดปัญหาดินเสื่อม และต้องใช้สารเคมีมากขึ้น ปัจจุบันมองว่าจะต้องมีการทำการเกษตรแบบธรรมชาติที่ไม่ใช้สารเคมี

ภาพที่ 3 แสดงสภาพภูมิศาสตร์หมู่บ้านแม่ละนา

ภาพที่ 4 แสดง ลักษณะบ้านไทยใหญ่แบบโบราณ

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนจำโปย้ายถิ่นฐานครั้งแรกมาจาก หมู่ที่ 1 บ้านแม่ห้วยยี ป่าโหล และปungยามบางส่วน มาตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณห้วยยาว (ชาวบ้านเรียกป่าลูกข้าวหลาม)ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนจำโป ในปัจจุบันสาเหตุการย้ายเนื่องจากประสบกับปัญหาการเจ็บป่วย มีการแพร่ระบาดเชื้อมาลาเรียมาก เมื่อย้ายมาอยู่ห้วยยาวก็ยังคงประสบกับปัญหาดังกล่าวอีก จึงได้โยกย้ายอีกครั้งหนึ่ง โดยครั้งนี้ได้แยกย้ายไปอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนป่อไคร้ ชุมชนลูกข้าวหลาม ชุมชนน้ำโป่ง ตองผา และชุมชนจำโป ซึ่งมีนายจำโป ไพรเนติธรรมเป็นผู้นำ ตั้งเป็นชุมชนจำโปเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2521

ต่อมากลุ่มที่ย้ายไปอยู่ที่ตองผา ได้แยกออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกย้ายไปอยู่ที่ชุมชนปางคามน้อย และกลุ่มที่สองได้มาสมทบที่บ้านจำโป ส่วนที่ย้ายไปอยู่ที่ชุมชนน้ำโป่งนั้น แยกไปเพียงปีเดียวก็ย้ายกลับมาสมทบกับชุมชนจำโป ขณะนั้นการปกครองขึ้นอยู่กับหมู่บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 และผู้นำชุมชนก็ยังคงเป็นนายจำโป ไพรเนติธรรม

ปี 2532 หมู่บ้านจำโป ได้รับการยกฐานะให้เป็นหมู่บ้านทางการ หมู่ที่ 4 และมีนายจำไคแซ ไพรเนติธรรม ซึ่งเป็นลูกชายผู้นำหมู่บ้านคนเดิม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายจำโป ไพรเนติธรรม เป็นผู้นำธรรมชาติที่สามารถรวมใจของชาวบ้านได้ ถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองตามโครงสร้างทางราชการ นายจำไคแซก็ยังเป็นที่ปรึกษาของชุมชนอยู่ การปกครองจะใช้วิธีการปรึกษาร่วมกันของทุก ๆ ฝ่าย โดยมีผู้นำธรรมชาติ ผู้นำทางการ และผู้นำทางศาสนา (แกลุปา) เป็นที่ปรึกษาทางศาสนา และเนื่องจากคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกันทั้งหมด ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นชุมชนสูง

ปัจจุบัน ชุมชนจำโป มีนายจำไคแซ ไพรเนติธรรม เป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำที่สำคัญ ชาวบ้านให้การยอมรับและมีบทบาทสูงในชุมชนเช่นเดียวกันกับในสมัยที่มีนายจำโป ไพรเนติธรรม เป็นผู้นำ นอกจากนี้นายจำไคแซ ไพรเนติธรรม ยังได้รับเลือกให้เป็นประธานเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า ซึ่งเป็นเครือข่ายฯ ที่มีสมาชิกถึง 25 หมู่บ้าน ในอำเภอปางมะผ้า

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากร บ้านจำโป เป็นชุมชนชาวลาหู่เซเล หรือมุเซอตา มีประชากรทั้งสิ้น 47 หลังคาเรือน 55 ครอบครัว ประชากรรวม 227 คน

2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ลักษณะเหมือนหมู่บ้านบ่อไคร้รูปแบบดั้งเดิม ในอดีตชาวลาหู่ เชนไม่มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง มักอาศัยอยู่บนภูเขาสูง ไม่ชอบอยู่บนที่ราบ เพราะ ชาวลาหู่มีความเชื่อว่าการอยู่บริเวณที่ราบใกล้แหล่งน้ำจะมีไข้มาลาเรียชุกชุมประกอบกับไม่มีความ ชำนาญในการทำนา แต่มีความสามารถในการทำไร่เลื่อนลอย เพราะฉะนั้นการตั้งหมู่บ้านจะต้องดูว่ามี ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์หรือไม่ เนื่องจากชาวลาหู่ชอบเปิดป่าใหม่ในการทำไร่ เมื่อพื้นที่ป่าบริเวณนั้น หมดหรือเห็นว่าขาดความสมบูรณ์ก็จะหมู่บ้านไปตั้งบริเวณที่สมบูรณ์เพื่อจะได้ทำไร่ต่อไป

ลักษณะของบ้านในสมัยก่อน เป็นบ้านที่ไม่มั่นคงถาวร เนื่องจากมีการย้ายที่อยู่บ่อยครั้ง การ สร้างบ้านจึงเป็นลักษณะสามารถรื้อถอนได้หรือสามารถทิ้งได้ง่าย ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น ระยะเวลาในการใช้ประโยชน์สั้น เช่น ลักษณะบ้านเป็นอาคารตี้ยกสูงจากพื้นประมาณ 1.50 เมตร ฟาก และฝาบ้านทำจากไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือ ตองก้อ มีอาคาร 2 หลังติดกัน มีห้องครัวอยู่ใน บ้าน เต่าไฟใช้หิน สามก้อนและมีร้านข้างบนเตา เพื่อเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดและถนอมอาหาร

รูปแบบปัจจุบัน มีความแตกต่างจากในอดีตมาก เนื่องจากไม่มีการเคลื่อนย้ายหมู่บ้านและที่ ทำกิน ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดพื้นที่อยู่อาศัยของชาวเขา และจำกัดพื้นที่ทำกิน นโยบายทางด้านการศึกษา สาธารณสุข และส่งเสริมอาชีพเกษตรแผนใหม่ให้ชาวเขา มีการนำไฟ ฟ้าเข้าหาชุมชน สร้างระบบประปาและถนนเพื่อใช้ในการคมนาคมที่สะดวกขึ้น เมื่อต้องอยู่กับที่ ลักษณะในการก่อสร้างบ้านเรือนจึงแตกต่างจากในอดีต มีการนำวัสดุที่มั่นคงแข็งแรงมาใช้และมีอายุ การใช้งานยาวนาน ชาวบ้านปลูกสร้างบ้านด้วยไม้ 1-2 ชั้น หลังคามุงด้วยสังกะสี กระเบื้อง มีหน้า ต่าง เสาขนาดใหญ่ ลักษณะเป็นบ้านยกสูงมีอาคาร 2- 3 หลังติดกัน หลังหนึ่งใช้สำหรับเป็นห้อง นอน ส่วนอีกหลังใช้สำหรับเป็นห้องครัว ประกอบอาหารและเก็บเมล็ดพันธุ์พืช หากมีอีกหนึ่งหลังใช้ เป็นห้องนอนเช่นกัน เนื่องจากหนึ่งหลังคาเรือนประกอบด้วยหลายครอบครัว เดิมชาวบ้านมีการเลี้ยง สัตว์ไว้บริเวณใต้ถุนบ้าน เนื่องจากเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านและให้คำแนะนำในเรื่องความ สะอาด ปัจจุบันชาวบ้านบ่อไคร้จึงมีการจัดทำบริเวณเลี้ยงสัตว์ไว้ใกล้หมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านทุกคนนำไป ชังไว้บริเวณเดียวกัน

2.3 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

ที่ตั้งหมู่บ้านจำโปอยู่บนเนินไหล่เขา และมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1225 ตัดผ่านกลางหมู่บ้าน ลักษณะเป็นบ้านนอกแต่กการสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณสองข้างถนน มีสภาพทางภูมิศาสตร์ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านผาแดง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านบ่อไคร้
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแม่ละนา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านลูกข้าวหลาม

2.4 ด้านการศึกษา

ปัจจุบันมีครูของการประถมศึกษาอยู่ 2 คน มีนักเรียนจำนวน 30 คน โรงเรียนตั้งมาเกือบ 20 ปี แต่ในชุมชนอ่านออกเขียนได้ประมาณ 37 คน

2.5 ด้านสาธารณสุข

ในชุมชนไม่มีส้วมใช้อยู่ 8 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่ในชุมชนจะป่วยเป็นโรคไข้หวัด, มาลาเรีย, ท้องร่วง, เจ็บท้อง และปวดบวมในเด็กเล็ก เมื่อมีอาการเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะไปซื้อยามัยบ้านแม่ละนา ถ้าหากอาการหนักมากก็ส่งไปที่โรงพยาบาลปางมะผ้า บางส่วนก็ใช้ยาสมุนไพรรักษา

2.6 ด้านวัฒนธรรมประเพณี

- พิธีทำบุญบ้าน จะทำในช่วงเดือนกุมภาพันธ์
- เทศกาลกินวอ จะทำในช่วงเดือนมีนาคม
- พิธีเรียกขวัญข้าว จะทำในช่วงเดือนมิถุนายน
- พิธีกินข้าวใหม่ จะทำในช่วงเดือนกันยายน
- พิธีสงฆ์ จะทำในช่วงเดือนธันวาคม

เทศกาลกินวอ หรือ ประเพณีกินวอ เป็นการจัดงานปีใหม่ของชาวมูเซอ โดยใช้เวลา 1 เดือน ในการจัดเตรียมงานซึ่งอยู่ในช่วง เดือนกุมภาพันธ์ ถึงมีนาคมของทุกปี จะมีทั้งการกินวอใหญ่และกินวอน้อย ในระยะเวลานี้เป็นเวลาที่บ้านจะไม่ทำงานและมีการจัดกิจกรรมสนุกสนานภายในชุมชน เช่นการร้องเพลง การเต้นจะคี เป็นต้น ซึ่งจะใช้สถานที่คือลานประเพณีหรือลานเต้นจะคีของหมู่บ้าน มีการฆ่าหมูเพื่อนำมาเลี้ยงฉลองแก่ผู้มาเยือนและฉลองกันภายในชุมชน ในช่วงเวลานี้ชาวบ้านจะสวมชุดใหม่ ซึ่งแม่บ้านจะตัดเย็บไว้สำหรับสมาชิกทุกคนเพื่อใส่ในงานนี้

พิธีสงฆ์ หรือเลี้ยงผี เป็นการขอขมาผีในหมู่บ้านในช่วงที่กินวอ โดยทำที่บ้านผู้นำและลานประเพณี การทำพิธีนี้เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลภายในชุมชนและเป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกินต่อผีทั้งหลายในหมู่บ้าน การสงฆ์นี้ผู้ที่ผู้นำในการประกอบพิธีคือ แก่มู ซึ่งจะมีทั้งการทำ ตาแหลว การโยนข้าวตอก และมีอาหารเครื่องเซ่นสำหรับภูตผี

2.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

2.9.1 ธนาคารข้าว

เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2529 โดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการไทย-เยอรมัน ในรูป กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 6,430 บาท จัดซื้อข้าวได้ทั้งหมด 210 ถัง ต่อมาในปี 2531 ได้งบประมาณจาก ชค.35 อีก 66 ถัง และจากประชาสงเคราะห์อีก 48 ถัง โดยมีหลักเกณฑ์ในการกู้ยืมข้าว คือยืม 10 ถัง ใช้คืน 11 ถัง และปีในปี 2541 ทางอบต.สนับสนุนข้าวอีก 400ถัง ปัจจุบันในธนาคารมีข้าวเปลือกอยู่ไม่ครบ มีส่วนน้อยที่มากู้แล้วคืน

2.9.2 สหกรณ์ร้านค้า

จัดตั้งขึ้นในปี 2529 โคร่งได้รับงบประมาณจากโครงการไทย-เยอรมัน จำนวนเงิน 4,000 บาท โดยให้กลุ่มสตรีขายสินค้าที่จำเป็นของชุมชน ได้แก่ ผ้า, ด้าย, ที่ใช้เย็บเสื้อผ้าประจำเผ่า โดยมีนางทองเป็นประธานกลุ่ม ดำเนินงานไปได้ 2 ปี ก็เหลือเงิน 2,400 บาท เพราะกิจกรรมขาดทุน และดำเนินงานไม่กลุ่มอย่างแท้จริงไม่มีการติดตามอย่างต่อเนื่อง

2.9.3 กลุ่มเยาวชน

เริ่มตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2528 ด้วยการร่วมเพื่อเล่นกีฬาโดยการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์โครงการไทย-เยอรมัน กิจกรรมทากลุ่มดำเนินการร่วมกันในช่วง 2 ปีแรกคือ กิจกรรมกีฬา เลี้ยงไก่ ร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน หลังจากนั้นสมาชิกกลุ่มส่วนมากจะลาออกไปแต่งงาน เหลือสมาชิกเพียง 1 ใน 3 ทำให้กลุ่มสลายลง จนกระทั่งปี พ.ศ.2536 ทางพัฒนาชุมชนได้สนับสนุนวัวให้แก่กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน ทางได้ก่อตั้งขึ้นอย่างหละหลวม เพื่อรองรับกิจกรรมเลี้ยงวัวของทางพัฒนาชุมชน สมาชิกกลุ่มมี 5 คน ได้เลี้ยงวัวคนละ 2 ตัว กำหนด 5 ปี คั้นพร้อมดอก คือวัวอีกคนละ 2 ตัว ผู้ที่รับวัวไปเลี้ยงมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. นางนาปู่ สมัครมนตรี 2 ตัว
2. นายจะแล มีสามารถ 2 ตัว
3. นางนาจอย 2 ตัว
4. นายสุรพงษ์ บันดาลทอง 2 ตัว
5. นายจำพือ วัฒนวิโรทัย 2 ตัว

โดยมีกำหนดส่งคืนในสิ้นปี พ.ศ. 2543 ยังไม่มีการใช้คืนแต่อย่างใด

2.9.4 กลุ่มสตรี

กลุ่มสตรีมีการรวมกลุ่มกันมานานตามประเพณีต่างๆ แต่ไม่มีโครงสร้าง พอปี พ.ศ. 2535 มีกรรมการ 5 คน แต่ไม่ค่อยมีบทบาทหน้าที่ ในปี พ.ศ. 2537 ทางสาธารณสุขสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องถ้วยงาน ช้อน ในวงเงิน 7,000 บาท และในปีเดียวกันทางพัฒนาชุมชนสนับสนุนงบประมาณเลี้ยงสุกรอีก 12,000 บาท โดยมีสมาชิกเลี้ยงหมู 7 คน ได้แก่ นางนาคะ นางนากอ นางนาสอ นางมีอุ้ย นางนาแสง นางนาคะ และนางนาคือ

2.9.5 กองทุนยา

เริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ.2535 โดยมีงบประมาณสนับสนุนจากสาธารณสุข จำนวน 750 บาท มีกรรมการรับผิดชอบ 5 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้จากสาธารณสุขสมทบอีก รวมแล้วประมาณ 3,000 บาท ในรูปยาเวชภัณฑ์ ปัจจุบันไม่มีการติดตาม

2.9.6 กองทุน อพป.

เริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ.2533 มีทุนดำเนินการครั้งแรก 6,400 บาท ให้สมาชิกกู้ยืมไปหมดแล้ว และปัจจุบันยังไม่มีการติดตามคืน

3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์

3.1 การใช้ดิน

1. การทำไร่

1.1. ทำไร่ข้าว ในไร่ข้าวก็จะปลูกพริก, ถั่ว, ผักกาด, ผักชี, ฟักทอง, ฯลฯ การปลูกเพื่อบริโภค ในครัวเรือน ที่เหลือขาย พันธุ์ข้าวที่ปลูกมี

- ข้าวเจ้า ได้แก่ พันธุ์ปางบอน, ปะโอ

- ข้าวเหนียว ได้แก่ พันธุ์จำเนาะนะ

ผลผลิตข้าว 1 ไร่ ได้ผลผลิต 10-50 ไร่ และพื้นที่ที่ใช้ทำไร่ข้าวครอบครัวหนึ่งอย่างน้อย 3-5 ไร่ ในแต่ละแผนมีขนาด 2-5 ไร่

1.2 ไร่ข้าวโพด ผลผลิตพันธุ์ 1 ไร่ ได้ประมาณ 30-50 ไร่ พันธุ์ที่นิยมปลูกคือพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ พันธุ์(สามากือมา)สีขา (สามาเล)สีเหลือง การปลูกข้าวโพดเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวโพดก็ปลูกถั่วแดง ผลผลิตของถั่วแดง 1 ไร่ ได้ผลผลิต 1-8 ไร่

1.3 การทำนา หมู่บ้านจำโป มีพื้นที่นาประมาณ 10 ไร่ แต่ขาดน้ำ ทำให้ทำนาไม่ได้และ ชาวจำโปไม่มีความชำนาญในการทำนา เพราะตั้งแต่บรรพบุรุษเคยทำแต่ไร่

1.4 การทำสวน ในชุมชนมีการปลูกไม้ผล ได้แก่ ขนุน , ท้อ , ส้มโอ , กล้วย , มะขาม , ฝรั่ง และกาแฟ

3.2 การใช้น้ำ

แหล่งน้ำในบริเวณหมู่บ้าน ได้แก่

1. ห้วยยาว ใช้ประโยชน์ในการบริโภคและทำนา
2. บ่อน้ำบ่อผี ใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค ใช้ในกรณีทำน้ำประปาไม่ไหล
3. ห้วยน้ำลูกปลา ใช้ในการอุปโภคและบริโภค
4. ห้วยบ้านเก่า ใช้ในประโยชน์ในการทำประปาภูเขา

3.3 ป่าไม้และป่าชุมชน

ชุมชนได้จำแนกการใช้พื้นที่ป่า ดังนี้

1. ป่าต้นน้ำ ซึ่งอยู่ในเขตของหมู่บ้านแม่ละนา อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ การดูแลรักษาร่วมกันชาวบ้านแม่ละนา
2. ป่าชุมชน ป่าใช้สอย มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน
3. ป่าอนุรักษ์ มีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ อยู่ทางทิศใต้และตะวันตกของหมู่บ้าน ป่านี้ทางชุมชน ได้วางกฎ กติกาห้ามตัดไม้

4. ป่าช้า มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ชุมชนให้ความเคารพนับถือไม่ไปรบกวนใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ้ำ

มีถ้ำอยู่ในบริเวณหมู่บ้านจำนวน 4 ถ้ำ

1. ถ้ำผีแมน อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน และห่างจากหมู่บ้านประมาณ 600 เมตร ในถ้ำจะมีโลงผีแมนที่ยังสมบูรณ์เป็นจำนวนมาก
2. ถ้ำพารา อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1,500 เมตร
3. ถ้ำปากป้าว อยู่ทางทิศตะวันตก ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร
4. ถ้ำแม่ละนา อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 4 กิโลเมตร

ทรัพยากรคนสร้าง

1. ป่อน้ำ

ป่อน้ำ ขุดโดยชาวบ้านช่วยกันขุดเป็นปอดคอนกรีต สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2524 ป่อน้ำซับ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่อน้ำยาหย่า มีน้ำตลอดทั้งปี ใช้อุปโภค บริโภคในเวลาที่น้ำประปาไม่ไหล

2. ดั่งเก็บน้ำฝน มีทั้งหมดจำนวน 14 ดั่ง

- งบประมาณจากโครงการไทย-เยอรมัน 2 ดั่ง ให้ได้ 1 ดั่ง
- งบประมาณจาก ตชด.ชค .35 6 ดั่ง ให้ได้ 2 ดั่ง
- ที่โรงเรียน 6 ดั่ง ให้ได้ 6 ดั่ง

3. ศาลาเอนกประสงค์

ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการไทย-เยอรมัน ในปี พ.ศ. 2527 จำนวน 9,000 บาท จัดซื้อสังกะสีและตะปู ส่วนชาวบ้านสมทบแรงงานและวัสดุท้องถิ่น ได้แก่ ไม้เสา , ไม้ฟาก ปัจจุบันใช้ประโยชน์ที่เก็บข้อมูลและวัสดุ

4. ยุ้งฉางธนาคารข้าว

สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2529 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนพัฒนาตำบล เป็นเงิน 9,500 บาท เป็นค่าตะปูและไม้ ส่วนชาวบ้านช่วยสมทบแรงงาน ยุ้งฉางธนาคารข้าวสามารถที่บรรจุข้าวได้ประมาณ 800 ดั่ง

5. โรงเรียน

เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2529 โดยชุมชนร่วมกันทำเองและในปี พ.ศ. 2530 ได้งบประมาณสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาตำบล จำนวนเงินที่รับการสนับสนุนเป็นเงิน 8,000 บาท มาปรับปรุงอาคารเรียน โดยชุมชนสมทบแรงงานและวัสดุบางส่วนที่มีอยู่ในท้องถิ่น ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 30 คน มีครู 1 คน

6. โองน้ำ

ในปี พ.ศ. 2528 ได้งบประมาณจาก รพช. สร้างโองน้ำจำนวน 17 ใบ ปริมาณบรรจุน้ำได้ประมาณ 100 ลิตร โองน้ำใช้ได้ประมาณ 3 ปี โองบางใบมีรอยร้าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 มีกองถ่ายหนังมาเช่าโองไปถ่ายหนัง ปัจจุบันที่ยังใช้ได้มีอยู่ 8 ใบ

ในปี พ.ศ. 2529 ทางกรมการปกครองได้มาสร้างโอง ขนาดบรรจุ 2,000 ลิตร อีก 10 ใบ ปัจจุบันโองแตกไปหมดแล้ว

7. ประปา

จัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสภาตำบล ซึ่งมีแหล่งน้ำร่วมกับบ้านแม่ละนา ในช่วงดำเนินการในระยะแรกมีปัญหาความไม่เข้าใจกัน ระหว่างชาวบ้านและผู้รับผิดชอบดำเนินการกับการวางจ้างงาน ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือในการวางท่อต่างๆ จนกระทั่งได้ทำความเข้าใจกันทั้งสองฝ่าย ชาวบ้านจึงเข้าใจและให้ความร่วมมือ ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านมีน้ำประปาใช้ในหมู่บ้าน และต่อมาต้นปี พ.ศ. 2536 ได้มีหน่วยงานทางทหารพรานมาตั้งหน่วยที่ ทรป.เก่า และได้ต่อน้ำไปใช้แต่ไม่ เปิด-ปิด เป็นเวลาตามที่ตกลงร่วมกันไว้ ทำให้น้ำไม่พอใช้ในชวงเดือนมีนาคม เดือนพฤษภาคม ของทุกปี

ในปี พ.ศ. 2539 ทางอาสาสมัครอเมริกัน ได้เข้ามาแก้ปัญหาหน้าและระบบน้ำ ชาวบ้านจึงได้ใช้น้ำ การให้ของชาวบ้านมีปริมาณมากต่อวัน ดังเก็บน้ำมีขนาดเล็ก ทำให้ที่เก็บน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำของชุมชน ชุมชนจึงเริ่มมีการจัดเก็บค่าน้ำ เดือนละ 3 บาท/ครอบครัว โดยมีนายธีร นายจำที และนายจำหาเป็นผู้เก็บ

8. ศูนย์สาธารณสุขชุมชน

สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2536 โดยสาธารณสุขเป็นผู้สนับสนุนสิ่งกะสี ชุมชนสมทบแรงงานและไม้ โดยมี อสม.ดูแล

9. ถังเก็บน้ำสี่เหลี่ยม

สร้างในปี พ.ศ.2536 โดยงบประมาณได้รับการสนับสนุนจากโยธาธิการ มีขนาด 3 X 6 เมตร ปัจจุบันใช้บรรจุน้ำได้อยู่

ในปี พ.ศ. 2541 ได้รับได้งบประมาณจาก อบต. สร้างถังเก็บน้ำขนาด 4 X 5 เมตร ปัจจุบันยังใช้ได้

10. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2537 โดยชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการสร้างเองและ กศน. สนับสนุนหนังสือพิมพ์ ปัจจุบันทาง กศน.ไม่สนับสนุนหนังสือพิมพ์แล้ว

11. ศูนย์ส่งเสริมการเกษตรประจำหมู่บ้าน

เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2538 โดยชุมชนช่วยกันสร้างเอง โดยมีคณะกรรมการดูแล ได้แก่ นายจำก่อ, นายอุดม นายจำทีและนายสมนึก มีงบประมาณ 12,500 บาท

12. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2538 โดยชุมชนร่วมกันสร้าง ต่อมาในปี พ.ศ.2539 ทางสภาตำบลได้จัดงบประมาณก่อสร้างอาคารถาวรให้ และทางพัฒนาชุมชนได้สนับสนุนค่าอาหาร นมเด็กและค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก และอุปกรณ์ต่างๆ

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

4.1 การประกอบอาชีพ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว , ควาย , หมู , ไก่ ในหมู่บ้านมีการเลี้ยงควายจำนวน 11 ครอบครัว เลี้ยงวัวจำนวน 32 ครอบครัว ส่วนหมูและไก่มีการเลี้ยงกันทุกหลังคาเรือน

ปัญหาในการเลี้ยงสัตว์ -เกิดโรคระบาด

-วัว , ควาย หายสาเหตุเพราะถูกขโมยหรือถูกรถชนตาย

-วัว,ควาย เข้าไปทำลายไร่ของผู้อื่น

อาชีพเสริม มีการหาของป่าขาย ได้แก่ หน่อไม้ , เห็ด , ปลีกกล้วย , ดอกตัง , ผักหวาน , จิก , มะขามป้อม , ไม้แปก(ไม้สน) ฯลฯ โดยจะนำไปขายข้างทาง และจะขายตามฤดูกาลของป่าที่มี ส่วนมากในฤดูแล้งจะไม่มีของป่าขาย

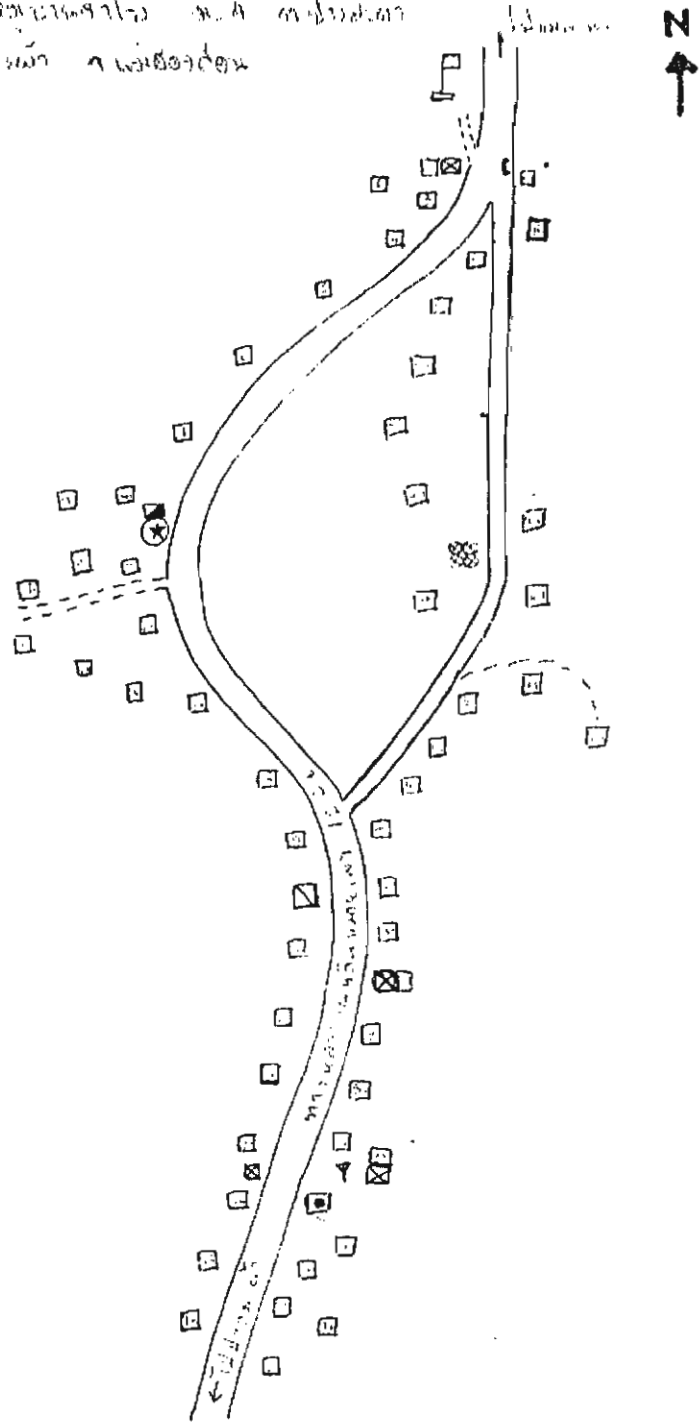
5.สภาพปัญหาของชุมชน

5.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากชุมชนจำไปมีอาชีพทางการเกษตร และเพาะปลูกพืชไร่เพื่อการยังชีพ รายได้หลักจึงเกิดจากการเลี้ยงสัตว์ขาย และการเก็บหาของป่าตามฤดูกาลเพื่อจำหน่ายเท่านั้น รายได้ในครัวเรือนอยู่ในขั้นต่ำ

5.2 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ในสภาพปัจจุบันแม้ในชุมชนจะยังคงมีการถือปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรม แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย การแต่งกายเป็นแบบกลุ่มคนพื้นราบตามสมัยนิยมและตามแฟชั่น ในชุมชนมีความแตกแยกมากขึ้นจากปัญหาทางการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ที่ชุมชนต้องมาแบ่งพรรคแบ่งพวกกันเอง อีกทั้งผู้นำชุมชนไม่มีเวลาในการที่ดูแลลูกบ้านอย่างเต็มที่ วัฒนธรรมที่มีจึงเป็นเพียงการกระทำตามความเคยชินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชุมชนจำไปจะมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ เนื่องจากมีการสร้างถนนจากทางแยกแม่ละนาไปบ้านไม้สูงบริเวณป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน และมีหน่วย ตชด.มาตั้งฐานอยู่ในหมู่บ้านและบริเวณใกล้หมู่บ้าน การใช้น้ำจึงมีมากขึ้น และแหล่งน้ำที่มีอยู่ก็ไม่เพียงพอที่จะใช้ตลอดทั้งปี

๒๒แผนที่แสดงเขตบ้านจำโป๋ ม.๕ ตำบลบ้านคำ
อ.ป่าเมรุมาศ จ.เลย

สี่แยกสี่ทาง

==	ถนนลาดยาง, ถนนดิน	▣	บ้านที่ปลูกไม้ยืนต้น	Y	เขตเทศบาล
---	ถนนลูกรัง, ทางเท้า	▤	สวนสาธารณะ	⊗	บ้านที่ปลูก
P	โพธิ์	⊠	บ่อน้ำ	C	โรงเรียน
		⊡	บ้านที่ปลูกข้าว	⊗	บ้านที่ปลูก

ภาพที่ 6 แผนที่ภายในบ้านจำโป๋

บ้านป่อไคร้

หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติชุมชน

บ้านป่อไคร้ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอดำ หรือลาหู่เซเล ในอดีตชาวบ้านได้มีการอพยพมาจากบ้านหัวแม่ยี, บ้านปางยาน มาอาศัยอยู่ที่ห้วยยาว ต่อมาจึงอพยพมาอยู่ที่บ้านจำโบ ในปี พ.ศ. 2522 ได้มีชาวบ้านจำโบ 2 หลังคาเรือน ไปสร้างปางคามหรือที่พักแรมเพื่อทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ที่ "บ้านกองแปก" โดยการนำของนายจะอี่ หลังจากอาศัยค้างแรมในฤดูกาลเพาะปลูกประมาณ 7 ปี ก็ได้ย้ายไปอยู่ที่ใหม่ซึ่งใกล้กับบ่อน้ำ ในขณะนั้นยังไม่มีชื่อเรียกหมู่บ้าน และได้เรียกชื่อว่า "บ้านจะอี่" ตามชื่อผู้นำในการเคลื่อนย้าย คือ นายจะอี่ หรือนายสมพงษ์ พันธุ์สามหมอก ในขณะนั้นยังมีการมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่หมู่บ้านจำโบ และมีชาวบ้านบางส่วนจากหมู่บ้านจำโบได้อพยพมาสมทบอีก ในปี พ.ศ. 2532 ผู้ช่วยหมอผี จากหมู่บ้านจำโบได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่บ้านจะอี่ ทางหมู่บ้านจะอี่จึงได้มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเองในหมู่บ้าน แต่บ้านจะอี่ขณะนั้นยังเป็นหมู่บ้านบริวารของหมู่บ้านจำโบ และนายสมพงษ์ พันธุ์สามหมอก เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจำโบ ต่อมาในปี พ.ศ.2539 ได้รับการประกาศให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการและได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น "บ้านป่อไคร้" เนื่องจากมีต้นไคร้อยู่ใกล้ๆ บ่อน้ำ และมีนายสมพงษ์ พันธุ์สามหมอก เป็นผู้ใหญ่วillageมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านป่อไคร้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีระยะทางห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้า ประมาณ 12 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านยาป่าแหน และบ้านแม่ละนา

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านท่าไคร้ และบ้านลูกข้าวหลาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านถ้ำลอด และบ้านสบป่อง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านจำโบ

1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านป่อไคร้ ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาสูง บริเวณรอบหมู่บ้านเป็นสันดอย ภูเขาและหน้าผาหิน ที่ทำกินส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณเขารอบหมู่บ้าน

สภาพพื้นที่ บ้านปอไคร้มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 9,400 ไร่ แบ่งออกได้ดังนี้

1. พื้นที่ทำกิน มีทั้งหมดประมาณ 3,450 ไร่ ในแต่ละปีชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินสำหรับทำกินปีละ 400 ไร่ ที่เหลือทิ้งไว้เป็นไร่เปล่าเพื่อให้มีการพักตัวประมาณ 3,050 ไร่

2. พื้นที่ป่า มีทั้งหมดประมาณ 5,950 ไร่ โดย แบ่งเป็น

- พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ ประมาณ 3,200 ไร่
- พื้นที่สำหรับใช้สอยและเก็บหาของป่า ประมาณ 290 ไร่

3. พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ประมาณ 105 ไร่

4. พื้นที่สวน ประมาณ 170 ไร่

ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไป มี 3 ฤดู มีลักษณะดังนี้

- ฤดูร้อน มีลักษณะแห้งแล้ง อบอุ่นและร้อนจัดในตอนกลางวัน ส่วนในตอนกลางคืนอากาศค่อนข้างเย็น
- ฤดูฝน มีลักษณะเย็น และมีฝนค่อนข้างชุก
- ฤดูหนาว มีลักษณะชื้นสูงมีหมอกหนา อุณหภูมิต่ำอากาศหนาวเย็นจัดในตอนกลางคืน และช่วงกลางวันอากาศค่อนข้างเย็น

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากร ปัจจุบันมีบ้านปอไคร้มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 210 คน แยกเป็น ชาย 125 คน หญิง 85 คน มี 46 ครัวเรือน 55 ครอบครัว สามารถแสดงได้ในตาราง ดังนี้

กลุ่มอายุ(ปี)	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	รวม (คน)
1-14	31	30	61
15-18	13	14	27
19-50	73	35	108
50 ปี ขึ้นไป	8	6	14
รวม	125	85	210

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรบ้านปอไคร้

2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

รูปแบบดั้งเดิม ในอดีตชาวลาหู่เซเลไม่มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง มักอาศัยอยู่บนภูเขาสูง ไม่ชอบอยู่บนที่ราบ เพราะชาวลาหู่มีความเชื่อว่าการอยู่บริเวณที่ราบใกล้แหล่งน้ำจะมีไข้มาลาเรียชุกชุมประกอบกับไม่มีความชำนาญในการทำงาน แต่มีความสามารถในการทำไร่เลื่อนลอย เพราะฉะนั้นการตั้งหมู่บ้านจะต้องดูว่ามีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์หรือไม่ เนื่องจากชาวลาหู่ชอบเปิดป่า

ใหม่ในการทำไร่ เมื่อพื้นที่ป่าบริเวณนั้นหมดหรือเห็นว่าขาดความสมบูรณ์ก็จะหมู่บ้านไปตั้งบริเวณที่
สมบูรณ์เพื่อจะได้ทำอะไรต่อไป

ลักษณะของบ้านในสมัยก่อน เป็นบ้านที่ไม่มั่นคงถาวร เนื่องจากมีการย้ายที่อยู่บ่อยครั้ง การ
สร้างบ้านจึงเป็นลักษณะสามารถรื้อถอนได้หรือสามารถทิ้งได้ง่าย ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น ระยะเวลา
ในการใช้ประโยชน์สั้น เช่น ลักษณะบ้านเป็นอาคารต่ำยกสูงจากพื้นประมาณ 1.50 เมตร ฝา
และฝาบ้านทำจากไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือ ตองก้อ มีอาคาร 2 หลังติดกัน มีห้องครัวอยู่ใน
บ้าน เต่าไฟใช้หิน สามก้อนและมีร้านข้างบนเต่า เพื่อเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดและถนอมอาหาร

รูปแบบปัจจุบัน มีความแตกต่างจากในอดีตมาก เนื่องจากไม่มีการเคลื่อนย้ายหมู่บ้านและที่
ทำกิน ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดพื้นที่อยู่อาศัยของชาวเขา และจำกัดพื้นที่ทำกิน
นโยบายทางด้านการศึกษาและสาธารณสุข และส่งเสริมอาชีพเกษตรแผนใหม่ให้ชาวเขา มีการนำไฟ
ฟ้าเข้าหาชุมชน สร้างระบบประปาและถนนเพื่อใช้ในการคมนาคมที่สะดวกขึ้น เมื่อต้องอยู่กับที่
ลักษณะในการก่อสร้างบ้านเรือนจึงแตกต่างจากในอดีต มีการนำวัสดุที่มั่นคงแข็งแรงมาใช้และมีอายุ
การใช้งานยาวนาน ชาวบ้านปลูกสร้างบ้านด้วยไม้ 1-2 ชั้น หลังคามุงด้วยสังกะสี กระเบื้อง มีหน้า
ต่าง เสาขนาดใหญ่ ลักษณะเป็นบ้านยกสูงมีอาคาร 2-3 หลังติดกัน หลังหนึ่งใช้สำหรับเป็นห้องนอน
ส่วนอีกหลังใช้สำหรับเป็นห้องครัว ประกอบอาหารและเก็บเมล็ดพันธุ์พืช หากมีอีกหลังหนึ่งใช้เป็นห้อง
นอนเช่นกัน เนื่องจากหนึ่งหลังคาเรือนประกอบด้วยหลายครอบครัว เดิมชาวบ้านมีการเลี้ยงสัตว์ไว้
บริเวณใต้ถุนบ้าน เนื่องจากเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านและให้คำแนะนำในเรื่องความสะดวก
ปัจจุบันชาวบ้านบ่อไคร้จึงมีการจัดทำบริเวณเลี้ยงสัตว์ไว้ใกล้หมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านทุกคนนำไปขังไว้
บริเวณเดียวกัน

2.3 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

ปัจจุบันบ้านบ่อไคร้มีถนนคอนกรีต ยาว 800 เมตร เชื่อมระหว่างทางหลวงหมายเลข 1095
ป่า - แม่ฮ่องสอน เข้าหมู่บ้านและภายในบริเวณหมู่บ้านถนนยังคงเป็นถนนลูกรัง การเดินทางจากหมู่บ้าน
เข้าสู่เมืองแม่ฮ่องสอนสามารถนั่งรถประจำทางได้ โดยใช้เวลาเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง ระยะ
ทาง 62 กิโลเมตร และเดินทางไปยังตัวอำเภอปางมะผ้าโดยรถประจำทางเช่นเดียวกัน ระยะทาง 12
กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 20-30 นาที

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรถจักรยานยนต์เพื่อใช้ในการคมนาคม และมีรถยนต์ที่สามารถจ้างเหมาได้
ในหมู่บ้าน นอกจากด้านการคมนาคมแล้วการติดต่อสื่อสารกับภายนอกสามารถทำได้โดย การ
โทรศัพท์ เนื่องจากในหมู่บ้านมีการติดตั้งโทรศัพท์ส่งสัญญาณผ่านดาวเทียมไว้หนึ่งที คือที่บ้านผู้ใหญ่
บ้าน เป็นต้น

2.4 การศึกษา

การศึกษาในระบบ

- มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของกรมพัฒนาชุมชน 1 แห่ง ครูผู้ดูแล 1 คน เด็ก 15 คน
- มีเด็กในหมู่บ้านออกไปเรียนภายนอกชุมชน 12 คน ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ที่ โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า, โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่ฮ่องสอนและโรงเรียนบ้านแม่ละนา

การศึกษานอกระบบ

- โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ อยู่ในสังกัดของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ภายใต้โครงการแม่ฟ้าหลวง 1 แห่ง ครู 1 คน นักเรียน 20 คน
- มีนักศึกษาทางไกล (กศน.) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 5 คน และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 คน

2.5 ด้านสาธารณสุข

บ้านป่อไคร้อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของสถานีอนามัยบ้านแม่ละนา แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่หากมีอาการป่วยไข้เล็กน้อย จะใช้พิธีกรรมตามความเชื่อและศาสนา รักษา พร้อมกับรักษาแผนใหม่ที่โรงพยาบาลปางมะผ้า นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีบัตรประกันสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขที่ออกให้ผู้มีรายได้น้อย เพื่อให้ในการรักษาพยาบาลอีกด้วย

ในชุมชนส่วนใหญ่ป่วยเป็นโรคไข้หวัด ไข้มาลาเรีย ท้องร่วง โรคกระเพาะ การใช้ยาสมุนไพรส่วนใหญ่ใช้ในกรณีหลังคลอดลูกใหม่ ๆ และสมุนไพรบำรุงร่างกาย ปัจจุบันบ้านป่อไคร้มีผู้ร่วมใช้ 53 ครอบครัว ไม่มีผู้ร่วม 2 ครอบครัว

2.6 วัฒนธรรมและประเพณี

ชาวมูเซอดำนับถือผีและวิญญาณบรรพบุรุษ ในแต่ละปีจึงมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ พิธีกรรมในรอบ 1 ปีตามความสำคัญของชุมชนมีตามลำดับดังนี้

- พิธีกินปีใหม่ หรือ เขาะจาเว หรือ การกินวอ มีขึ้นในเดือน กุมภาพันธ์ หรือ มีนาคม ของทุกปี ในงานจะมีการดำข้าวเหนียวหนึ่ง หรือที่เรียกว่า ข้าวปลูก ทำเทียนขี้ผึ้ง ขา น้ำอ้อย ขิง เนื้อหมูเป็นของเซ่นไหว้ถวายแก่พระเจ้า มีทั้งหมด 5 วัน 5 คืน แบ่งเป็นสองช่วง ช่วงแรกเรียกว่า เขาะโหลมา และช่วงที่สองเรียก เขาะน้อย

นอกจากนี้ยังมีพิธีการเลี้ยงผีน้ำ เพื่อเป็นการขอมาในการที่มนุษย์ได้ใช้ และไปรบกวนแหล่งน้ำ ซึ่งจะทำในวันปีใหม่ของทุกปี

- พิธีเรียกขวัญข้าว หรือ จาฮาควเว มีขึ้นในเดือน มิถุนายนหรือ กรกฎาคม ของทุกปี ในพิธีประกอบด้วยเทียนขี้ผึ้ง ข้าวตอก และฆ่าไก่เพื่อนำกระดูกไก่มาใช้ในการทำพิธีเรียกขวัญข้าว

- พิธีกำจัดศัตรูพืชในไร่ หรือ จำภูเว มีขึ้นในเดือนตุลาคม หรือ สิงหาคม ของทุกปี สิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีมี ข้าวตอก เทียนขี้ผึ้ง ต้นกล้วย ซึ่งนำมาทำเป็นรูปสัตว์ และแมลงต่างๆ ที่มารบกวนพืชในไร่ จากนั้นจึงฆ่าหมูเพื่อนำเอาเลือดหมูมาทาที่รูปแมลงต่าง ๆ ซึ่งมีหมอดีเป็นคนนำกล่าวในการทำพิธี ในตอนกลางคืนจะมีการ เดินจะคี่

- พิธีกินข้าวใหม่ หรือ จาสีจาเว มีขึ้นในเดือนกันยายนของทุกปี ซึ่งในพิธีชาวบ้านจะนำเอาต้นข้าว ข้าวโพด แดง พักทอง เนื้อหมู ข้าวตอก เทียนขี้ผึ้ง มาเป็นของเซ่นไหว้ 1 วัน 1 คืน

- พิธี เลี้ยงเพื่อขับไล่ผี หรือสิ่งที่ไม่ดี หรือ คะภูเว จัดขึ้นตามโอกาสหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น มีคนตาย คนในหมู่บ้านไม่สบาย เป็นไข้หรือมีสิ่งผิดปกติ สิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีมี เทียนขี้ผึ้ง ข้าวตอก ข้าวแกง ทำตาแหลวจำนวน 7 อัน หมู 1 ตัว

- พิธีที่กล่าวมา จะมีการเดินจะคี่ และประกอบพิธีกรรมในบ้านของชาวบ้าน

นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่ประกอบเฉพาะบุคคลหรือครอบครัว เพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตอีกหลายประการ คือ

- พิธีทำบุญ หรือ บูติเว เป็นพิธีที่ทำเฉพาะในแต่ละครอบครัว ซึ่งจะมีการทำพิธีนี้ปีละประมาณ 3-5 ครั้ง เป็นการทำให้อยู่ดีมีสุข

- พิธีเรียกขวัญ หรือ หวะสาควเว โดยใช้หมูเป็นเครื่องเซ่นไหว้ ทำปีละ 2-3 ครั้ง

- พิธีเลี้ยงผีเรือน หรือ ซาภูเว ใช้หมูเป็นเครื่องเซ่นไหว้ ทำปีละ 3-5 ครั้ง

- พิธีเรียกขวัญ หรือ ก๊ะฮาคูเว ใช้ไก่เพื่อดูกระดูกว่าผีอะไร ทำปีละ 2-4 ครั้ง

- พิธีส่งผีส่งเคราะห์ หรือ หนีตีก๊ะเว ทำปีละ 3-5 ครั้ง

- พิธีคะภูเว ทำปีละ 3-5 ครั้ง

- พิธีกรรมของชาวลาหู่แต่ละครั้ง มักจะใช้หมู ไก่ ข้าวตอก เทียนขี้ผึ้ง เป็นเครื่องเซ่น ซึ่งจะต้องเสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 50 - 1,000 บาท

นอกจากนี้ยังมีการประกอบพิธีเลี้ยงผีเพื่อ แก้ไขปัญหาที่ประสบขณะนั้นอีกมากมาย เช่น

- การเลี้ยงผีหน้าผา ผีหินผา ต้องไปเลี้ยงบริเวณหน้าผาที่เคยไปทำเรื่องลบลู่ หรือรบกวน จะมีการใช้ไก่ เหล้า ข้าวตอก เป็นเครื่องเซ่น

- การเลี้ยงผีฟ้าผา เกิดจากการไปรบกวนในที่เคยเกิดฟ้าผ่า ใช้ไก่ ข้าวตอก เทียน เป็นเครื่องเซ่น

- การเลี้ยงผีป่า เกิดจากการเข้าป่าแล้วไปรบกวน ทำเสียงดังในป่า และมีอาการเจ็บป่วย ต้องขอขมาด้วยเทียนขี้ผึ้ง ข้าวสารแก่เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น

- ในเรื่องการประกอบพิธีกรรม จากอดีตจนถึงปัจจุบันยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง แตกต่างหรือสูญหายไปแต่อย่างใด

ด้านการแต่งกาย การแต่งกายของชาวมุเซอตำในอดีต ผู้หญิง จะมีเสื้อคลุมยาวตั้งแต่ไหล่ ลงไปจนถึงน่อง ซึ่งเป็นเสื้อแขนยาวทรงกระบอก มีการปักเย็บจากผ้าสีต่างๆ ตัวพื้นเป็นสีดำ และมี สีแดง ขาว ลาย เหลือง เขียว เป็นต้น ส่วนกางเกงมีลักษณะคล้ายกับกางเกงขาก๊วย ชายาว ปัก ด้วยสีขาวบริเวณต้นขาทั้งสองข้าง สำหรับ ผู้ชาย มีเสื้อแขนยาวทรงกระบอกสีดำทั้งตัว กางเกงมี ลักษณะคล้ายกางเกงขาก๊วย มีเครื่องประดับ เช่น ตุ้มหูเงิน กำไลข้อมือ กำไลคอ เป็นต้น เครื่อง เงินจะปักติดกับเสื้อผู้หญิงและเสื้อผู้ชายสำหรับผู้ที่มีฐานะดี ในอดีตใช้ผ้าฝ้ายมาย้อมสีดำเป็นส่วนใหญ่ จึงเรียกว่า มุเซอตำ ชาวบ้านใช้เวลาว่าง หรือช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเมษายน หรือช่วงก่อนปีใหม่ใน การปักเย็บ เนื่องจากการปักเย็บเสื้อผ้าชุดมุเซอนั้นต้องใช้ระยะเวลานานจึงแล้วเสร็จ ปัจจุบันชาว มุเซอส่วนใหญ่จึงหันมาแต่งกายตามสมัยนิยม ผู้หญิง หันมานิยมนุ่งผ้าถุง หรือ ถ้าเป็นวัยรุ่นก็นุ่ง กระโปรง สวมเสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ต ซึ่งสามารถหาซื้อได้ง่าย ราคาไม่แพง ส่วนผู้ชาย ยังนุ่งกางเกงแบบ เดิม แต่หันมาสวมเสื้อยืดแทนเป็นส่วนใหญ่ การแต่งชุดมุเซออย่างครบชุดนั้น จะแต่งเมื่อมีงานเทศกาลปีใหม่เท่านั้น

การปลูกสร้างบ้านเรือน เวลาจะสร้างบ้านต้องเลือกภูมิประเทศที่เหมาะสม และต้องปลูกอยู่ ทางใต้ของบ้านผู้ที่มีอายุมากกว่า เช่น พ่อแม่ พี่ น้ำ อา เป็นต้น เวลาสร้างบ้านชาวบ้านจะส่งตัวแทน มาบ้านละ 1 คน เพื่อมาช่วย เจ้าของบ้านต้องตอบแทนด้วยการทำอาหารกลางวันเลี้ยง และหากมีคน อื่นปลูกบ้านก็ต้องไปช่วยเหลือคนอื่นเช่นเดียวกัน

2.7 ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ

ชาวลาหู่เป็นกลุ่มชนที่นับถือ ผี ความเชื่อทางศาสนามีลักษณะของการนับถือเทพสูงสุดเพียง องค์เดียว คือ กือซา ซึ่งถือว่าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพความดีทั้งมวล และมีอำนาจสูงสุด นอกจาก นั้นยังมีความนับถือต่อวิญญาณบรรพบุรุษ และพลังเหนือธรรมชาติที่อยู่ในสิ่งต่างๆ รอบตัวด้วย เช่น ผี ประจำหมู่บ้าน ผีป่า ผีน้ำ ผีหินผา ผีฟ้าผ่า เป็นต้น และต้องมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการแสดงความนับถือยำเกรง และขอขมาในกรณีที่ทำกรลบหลู่และล่วงเกินอีกด้วย

2.8 การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ (ผู้นำทางการและผู้นำธรรมชาติ)

บ้านป่อไคร้ หมู่ที่ 11 อยู่ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า อำเภอ ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีนายสมพงศ์ พันธุ์สามหมอก เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ และไม่ เป็นทางการ เนื่องจากนายสมพงศ์ ไม่สามารถอ่านหรือเขียนหนังสือได้ หากแต่ได้รับการยอมรับจาก ชาวบ้านเพราะเป็นคนดีและเป็นผู้ที่ก่อตั้งหมู่บ้าน เวลาชาวบ้านมีปัญหาจะไม่กล้านำเสนอหรือพูดคุย ต่อหน้า เพราะเกรงต่ออำนาจและบารมี ประกอบกับยังไม่มีบุคคลใดที่มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำ อย่างสมบูรณ์

หากเกิดกรณีพิพาทขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมาพูดคุยในบ้านผู้ใหญ่บ้าน การตัดสินปัญหาใช้หลักการปกครองของชนเผ่า โดยไม่นำเอากฎหมายเข้ามาตัดสิน

ส่วนผู้นำทางธรรมชาตินั้น ชาวมูเซอมีผู้นำหลายอย่าง ซึ่งแต่ละคนจะมีความรู้เฉพาะด้านแตกต่างกันออกไป ได้แก่

1. แก่ลู่ป่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ทั้งในเรื่องความเป็นอยู่ การรักษาพยาบาล และการใช้ยาสมุนไพร ซึ่งต้องมีการฝึกฝนเรียนรู้กฎเกณฑ์และวิธีการประกอบพิธี จนสามารถติดต่อสื่อสารกับ กือซาได้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่ควบคุมอนุญาตให้สมาชิกใช้ลานเดินรำเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา ตำแหน่งแก่ลู่ป่ามีการสืบทอดผ่านเชื้อสายที่เคยดำรงตำแหน่งนี้มาก่อน ผู้ที่จะเป็น แก่ลู่ป่า จะต้องมีความสมบูรณ์ ดังนี้

- มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมูเซออย่างแตกฉาน
- มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม
- ไม่มีประวัติต่างพร้อย เช่น ไม่เคยทำร้ายร่างกาย และไม่เคยถูกสัตว์ป่าบางชนิดทำร้ายมาก่อน เช่น เสือ และหมี เป็นต้น
- มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชาวบ้านทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องขู้สาว
- มีครอบครัวและเครือญาติที่นำเคารพยกย่อง
- มีจิตใจเป็นธรรม โอบอ้อมอารี เข้ากับคนอื่นได้ดี

2. หัวหน้าหมู่บ้าน หรือ คะแซเผ่า ทำหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของลูกบ้าน รักษาความสงบปลอดภัย และชักนำให้ชาวบ้านปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณี

3. หมอผี หรือ หนีตือซอ ทำหน้าที่เยียวยารักษาโรคภัยไข้เจ็บที่ถูกกระทำจากผี ด้วยพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การเรียกขวัญ การส่งเคราะห์ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอาการไม่รุนแรง หากหนีตือซอไม่สามารถรักษาได้ จะไปเชิญแก่ลู่ป่ามารักษาต่อไป

4. จำลี้ป่า หรือ ช่างตีเหล็ก ทำหน้าที่เป็นช่างประดิษฐ์และบริการซ่อมแซมเครื่องมือและอุปกรณ์ด้านการเกษตรของชุมชน

2.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ระบบเครือญาติ หมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคคลอันเนื่องมาจากความเป็นญาติพี่น้องที่สืบทอดกันมา การสมรสหรือการเกี่ยวดองกันระหว่างครอบครัว โดยระบบเครือญาติเป็นองค์การทางสังคมพื้นฐานของชาวลานู โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยในการจัดการทรัพยากร ในระดับหมู่บ้านเครือญาติเป็นหลักประกันในชีวิตว่าจะมีแรงงานพอเพียงต่อการผลิตทั้งเพื่อการยังชีพและแลกเปลี่ยน ซึ่งหมายรวมถึงหลักประกันทางด้านจิตใจในเรื่องความสัมพันธ์และพันธมิตร ส่งผลต่อการมีอำนาจในการต่อรอง เพราะหากครอบครัวใดมีขนาดใหญ่หรือมีจำนวนเครือญาติมาก จะสามารถมีอำนาจต่อรองสูงในชุมชน ส่วนในระดับเครือข่ายหมู่บ้าน การมีญาติพี่น้องอยู่ในหลายๆหมู่บ้าน สามารถทำให้เกิดการได้รับรู้ข้อ

มูลข้าวสารที่เป็นประโยชน์มากมาย และยังสามารถรวมตัวกันเพื่อการทำงานในระดับเครือข่ายได้ง่ายยิ่งขึ้น กลุ่มเครือข่ายขนาดใหญ่จึงสามารถปรับสถานภาพ หรือปรับตัวให้เท่าทันกับสิ่งที่เป็นผลกระทบต่อการดำรงชีวิตได้ นอกจากนี้การช่วยเหลือกันในระบบเครือข่ายยังส่งผลต่อระบบการพัฒนาอีกด้วย

ชาวมูเซอนับญาติกันตามสายสกุลของทั้งฝ่ายบิดาและมารดา บุตรชาย - หญิงคนเล็กจะต้องเป็นผู้ดูแลบิดา - มารดา ในยามชรา ส่วนที่คนอื่นๆ จะต้องดูแลครอบครัวของฝ่ายที่ตนแต่งงานด้วยเช่นกัน และจะต้องมีการบูชาวิญญาณบรรพชนตลอด เนื่องจากว่าวิญญาณบรรพชนมีอำนาจเหนือธรรมชาติ การเคารพนับถือและการขอขมาจะทำให้เกิดผลดีต่อครอบครัว และประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต

ระบบครอบครัว ชาวมูเซอเมื่อแต่งงานกันแล้ว ชาย - หญิง มีภาระต้องรับผิดชอบร่วมกัน ฝ่ายชายจะเป็นผู้ออกไปทำไร่ ตัดไม้ฟัน หาเงิน ส่วนฝ่ายหญิงจะต้องทำงานบ้าน เลี้ยงสัตว์ ตักน้ำ หุงหาอาหาร เลี้ยงลูก

ระบบกลุ่มทางสังคม

1. กลุ่มแม่บ้าน ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2540 มีกิจกรรมการทำข้าวซ้อมมือ และกิจกรรมทางด้านการเย็บผ้า ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการศิลปะพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์ ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ เป็นเงิน 34,000 บาท มีนางนาเหมาะ เป็นประธาน นางนาคะ เป็นรองประธาน และเป็นเลขานุการ ปัจจุบันมีทั้งการตัดเย็บผ้าเพื่อใช้เองและเพื่อขาย

2. กลุ่มจักรสาน สนับสนุนงบประมาณโดยโครงการพัฒนาที่สูงไทย - เยอรมัน เป็นเงิน 27,670 บาท

3. กลุ่มเยาวชน ได้รับการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชน ให้มีการจัดตั้งกลุ่มในปี พ.ศ. 2536 โดยให้มีการเลี้ยงวัวคนละ 2 ตัว มีผู้เลี้ยง 5 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก กศน. เป็นเงิน จำนวน 3,000 บาท และรับงบประมาณสนับสนุนจากเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า เพื่อใช้ในการเลี้ยงสุกร เป็นเงิน 4,100 บาท

4. กลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิกทั้งหมด 43 คน 40 ครอบครัว ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน สมาชิก อบต. เป็นรองประธาน และนางพรทิพย์เป็นผู้ทำบัญชี

5. กลุ่มธนาคารข้าว เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยเริ่มเก็บข้าวจากชาวบ้านคนละ 1 - 2 ถัง และมีข้าวทั้งสิ้น 40 ถัง ต่อมาโครงการฯ ไทย - เยอรมัน สนับสนุนงบประมาณเพื่อซื้อข้าวมาสบทบในกองทุนชาวบ้าน เป็นเงิน 4,937 บาท ในปี พ.ศ. 2535 ได้รับเงินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ จำนวน 15,000 บาท เพื่อนำมาทำถังฉางและซื้อข้าวใส่ธนาคารไว้ พร้อมทั้งให้สมาชิกในกลุ่มมีการกู้ยืม ปัจจุบันมีข้าวอยู่ในธนาคาร 400 ถัง มีเงินกองทุน 13,000 บาท ให้สมาชิกกู้ยืมไปเป็นจำนวน 10,500 บาท มีเงินกองทุนคงเหลือ 2,500 บาท

ในด้านการจัดการในกลุ่ม เนื่องจากในชุมชนมีกลุ่มและกองทุนต่างๆที่เข้าสนับสนุนกิจกรรมให้กับชาวบ้านมากมาย และเกิดการซับซ้อนในการจัดการและการทำงาน ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมใน

รูปแบบสหกรณ์ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม เช่น ชาวคนทำบัญชี ชาวผู้ที่สามารถบันทึก ในการประชุม ชาวการจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นต้น ผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จึงชะงัก ขาด ความต่อเนื่อง

3. ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบการจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

3.1 พื้นดิน

บ้านปอไคร้มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 9,400 ไร่ แบ่งออกได้ดังนี้

1.พื้นที่ทำกิน มีทั้งหมดประมาณ 3,450 ไร่ ในแต่ละปีชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน สำหรับทำกินปีละ 400 ไร่ ที่เหลือทิ้งไว้เป็นไร่เหล่าเพื่อให้มีการพักตัวประมาณ 3,050 ไร่

2.พื้นที่ป่า มีทั้งหมดประมาณ 5,950 ไร่ โดย แบ่งเป็น

- พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ ประมาณ 3,200 ไร่
- พื้นที่สำหรับใช้สอยและเก็บหาของป่า ประมาณ 290 ไร่

3. พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ประมาณ 105 ไร่

4. พื้นที่สวนผลไม้ ประมาณ 170 ไร่

ลักษณะดินมีทั้งกรดหิน ดินทรายที่สลายตัวออกจากหินอัคนี หินแปร และหินตะกอน (โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ถ้ำ : 2 - 5) นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล พื้นที่ที่สามารถทำกินได้มีจำนวนไม่มาก ในอดีตชาวบ้านสามารถเคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนพื้นที่ทำกินได้ทุกปี และใช้เวลาในการหมุน กลับมาทำไร่บริเวณเดิม แต่ในปัจจุบันการถูกจำกัดพื้นที่ในการทำกิน ทำให้ไม่สามารถพักดินให้ฟื้นป่าสมบูรณ์ได้ สภาพดินในปัจจุบันจึงเริ่มเสื่อมลงบ้าง

การใช้ประโยชน์ โดยการปลูกข้าว ข้าวโพด พืชผัก ถั่วแดง งา ห้อ มะละกอ กาแฟ ขนุน มะม่วง มะนาว ส้มโอ กล้วย ซึ่งมีทั้งพื้นที่ไร่ และพื้นที่สวน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชไว้เพื่อเลี้ยงสัตว์ บริโภคในชุมชนและขาย

การถือครองที่ดิน ชาวบ้านปอไคร้มีการถือครองที่ดินสืบทอดตามบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย มีพื้นที่ทำกินเดิมและแบ่งให้ลูกหลานทำกินต่อจากตนเอง ถ้ามีกรณีมีผู้บุกรุกเข้าไปทางไร่นาของตน ก็สามารถเรียกคืนได้ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น

การทำไร่หมุนเวียนขอชาวบ้าน ในหนึ่งครอบครัวมีการถือครองที่ดินตั้งแต่ 5 - 15 ไร่ ในหนึ่งปีจะใช้ที่ดิน 3 - 5 ไร่ อีก 5 - 10 ไร่ ทิ้งไว้เพื่อหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ในปีถัดไป ซึ่งการทิ้งช่วงไร่ ประมาณ 3 - 4 ปี

3.2 พื้นน้ำ

แหล่งน้ำ มีลำห้วยทั้งหมด 3 สาย และน้ำซึมอีก 1 แห่ง ดังนี้

1. ห้วยตองตึง มีน้ำตลอดทั้งปี อยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 2 กิโลเมตร ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภคและเลี้ยงสัตว์
2. ห้วยปูก ในชวงฤดูแล้งน้ำจะแห้ง อยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 2 กิโลเมตร ใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์
3. ห้วยโป่งหรือห้วยน้ำสุ อยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 2.5 กิโลเมตร ใช้ในการทำน้ำประปาหมู่บ้าน

น้ำป่อ มี 3 ป่อ คือ

1. น้ำป่อจำหย่อ ใช้ในการอุปโภคบริโภค
2. น้ำป่อไคร้ ใช้ในการบริโภค
3. น้ำป่อปลา ใช้ในการอุปโภคบริโภค และเลี้ยงปลา

ในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านแม้จะมีแหล่งน้ำอยู่มาก แต่ก็ไม่เพียงพอในการใช้ตลอดปี เนื่องจากมีปริมาณน้ำมากบ้างน้อยบ้าง และในน้ำที่นำมาใช้เป็นประปาหมู่บ้านยังมีหินปูนประปน ทำให้บางครั้งเกิดการอุดตันของท่อ ปัจจุบันมีการกำหนดพื้นที่ป่าต้นน้ำ ไม่ให้มีการถางพื้นที่และทำอะไรในบริเวณนี้ นอกจากนั้นยังมีการทำแนวกันไฟ ปลูกต้นไม้และกำหนดเป็นพื้นที่บวชป่าด้วย

3.3 ป่าไม้และป่าชุมชน

บ้านบ่อไคร้ มีพื้นที่ป่าทั้งหมด 3,507 ไร่ ซึ่งมีการจัดการดังนี้

- ป่าใช้สอย มีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่
- ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ มีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่
- พื้นที่หาของป่าและพื้นที่ทำกิน มีพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่
- ป่าช้า มีพื้นที่ประมาณ 5 ไร่
- ป่าเจ้าเมือง มีพื้นที่ประมาณ 2 ไร่

พื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของหมู่บ้านบ่อไคร้เป็นพื้นที่ที่มีป่าไผ่ และชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บหาของป่าได้หลายชนิด เช่น หน่อไม้ เห็ด มะขามป้อม มะกอก ส้มปี ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านเก็บหาของป่ามาเพื่อการบริโภคและขายเป็นรายได้ในครอบครัว

ส่วนด้านการจัดการป่า ในหมู่บ้านมีการแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ พร้อมทั้งมีการวางกฎระเบียบในการใช้ป่าอีกด้วย เช่น ในเรื่องการเก็บหาของป่า เช่น การเก็บหน่อไม้ สามารถเก็บได้ครั้งหนึ่งของจำนวนหน่อไม้ที่เกิดในกอ นั้น ๆ คือ ถ้ามีหน่อไม้ 5 หน่อ เก็บได้ 3 หน่อ และต้องเหลือไว้อีก 2

หน่อ หรือพืชผักอย่างอื่น สามารถเก็บได้เฉพาะที่พอขายในแต่ละวันเท่านั้น และห้ามผู้ใดกระทำการแปรรูปแล้วนำไปขายให้บุคคลภายนอกก่อนที่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน

ห้ามตัดต้นไม้ทำลายป่า โดยการเปิดป่าใหม่ และเข้าไปทำกินในบริเวณพื้นที่ไร่ของผู้อื่น พร้อมทั้งห้ามขายพื้นที่ไร่ สวนให้กับบุคคลภายนอก

ห้ามบุคคลอื่นลักลอบเข้ามาเก็บหน่อไม้ และกล้วยไม้ในเขตหมู่บ้าน และห้ามนำกล้วยไม้ออกไปวางขายที่ตลาด

เรื่องการตัดไม้ในบริเวณป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าบวช หากมีผู้ใดลักลอบเข้าไปตัด ครั้งแรก จะมีการตักเตือน ครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท ครั้งที่ 3 ปรับ 600 บาทต่อต้น ครั้งที่ 4 ทาคณะกรรมการจับส่งเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมาย พระราชบัญญัติป่าไม้

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านพอใคร่ส่วนใหญ่ทำไร่ข้าว เป็นอาชีพหลัก แต่ในการทำไร่ชาวนั้นยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี เพราะไม่มีน้ำในการทำเกษตรนอกฤดู นอกจากนี้ยังมีการทำไร่ข้าวโพดเพื่อใช้ในการเลี้ยงสัตว์ และมีพืชอย่างอื่นที่สามารถปลูกในไร่เพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือนและนำไปขาย เช่น ถั่วแดง ถั่วดำ งา เป็นต้น ส่วนการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรนั้น ชาวบ้านไม่สามารถทำได้ เนื่องจากไม่มีความชำนาญ แรงงานที่เข้าเป็นแรงงานภายในครอบครัวและการช่วยเหลือกันในหมู่เครือญาติ รายได้หลักส่วนใหญ่จึงมาจากการเลี้ยงสัตว์เช่น วัว ควาย หมู ไก่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วชาวบ้านยังมีการเก็บหาของป่าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาลมาจำหน่ายบริเวณริมทางหลวงสายแม่ฮ่องสอน - ปาย ในบริเวณหมู่บ้านเองยังมีการบริการนำเที่ยวป่า โดยชาวบ้านร่วมเป็นลูกหาบให้กับกลุ่มทัวร์ และมีการตัดเย็บผ้า ทำของที่ระลึกจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวอีกด้วย

5. สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม

5.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ทางด้านเกษตร ชาวบ้านขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตรตลอดทั้งปี จึงไม่สามารถผลิตผลผลิตทางการเกษตรนอกฤดูได้ การจะนำพืชเศรษฐกิจมาปลูกในพื้นที่แถบนี้เป็นไปได้ยาก เพราะดินค่อนข้างขาดความอุดมสมบูรณ์ และสภาพอากาศในรอบปียังไม่เหมาะกับพืชเศรษฐกิจหลายๆชนิด ส่วนการเลี้ยงสัตว์ มีพื้นที่น้อยและขาดแคลนอาหารที่สามารถเลี้ยงดูให้เกิดความสมบูรณ์ได้ พร้อมทั้งสัตว์ยังติดโรคระบาดได้ง่ายอีกด้วย ในสภาพปัจจุบันชาวบ้านมีหนี้สินค่อนข้างมาก มีการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านและโครงการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน รายได้ที่มีไม่แน่นอน

ด้านการท่องเที่ยว มีคนจำนวนน้อยที่ได้รับประโยชน์จากการขายของที่ระลึก และการเป็นลูกหาบแต่รายได้ที่เกิดขึ้นไม่ใช่รายได้หลักที่สามารถช่วยในการดำเนินชีวิต อีกทั้งการทำหรือการนำสินค้า

คำมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวนั้นไม่ได้มีการผลิตในชุมชน สินค้าที่เป็นของที่ระลึกมักมีการจัดซื้อจากพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณชายแดนพม่า ทำให้เกิดต้นทุนของสินค้านี้ราคาสูง

5.2 ปัญหาทางด้านสังคมวัฒนธรรม

ทางด้านสังคม หลังจากที่มีการเลือกตั้งทางการเมือง ส่งผลให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันในลักษณะพวกพ้องสูง เพราะต่างก็เป็นหัวคะแนนให้กับพรรคการเมืองที่ตนเข้าร่วม ทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนส่งผลต่อการทำลายความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน

ทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากว่าการคมนาคมและระบบการสื่อสารด้านต่างๆ มีความสะดวกและสามารถเข้าถึงชุมชนอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เช่น การแต่งกายชุดประจำเผ่า จะมีการแต่งครบชุดเฉพาะช่วงที่มีการประกอบพิธีหรือชองงานประเพณีของเผ่าเท่านั้น ในเวลาปกติชาวบ้าน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวหันมาแต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น เพราะสะดวกในการหาซื้อ และไม่ต้องเสียเวลาในการตัดเย็บ หรือการหันมาใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ มากขึ้น

5.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่หมู่บ้านมีปัญหาทางด้านกรถูกจำกัดพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าลดลง ดินเสื่อมคุณภาพ เพราะมีการบุกเบิกพื้นที่ใหม่มากเกินไปทำให้ดินที่ใช้เสื่อมคุณภาพเร็วยิ่งขึ้น และขาดการเอาใจใส่ดูแลอย่างจริงจัง

ภาพที่ 7 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือน หมู่บ้านปอไคร้

บทที่ 4

สรุปผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินการวิจัย จะนำเสนอโดยใช้กรอบของวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นหลักซึ่งมีทั้งหมด 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนแม่ละนา
2. การหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมร่วมกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน
3. การเตรียมพร้อมชุมชนให้มีขีดความสามารถในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

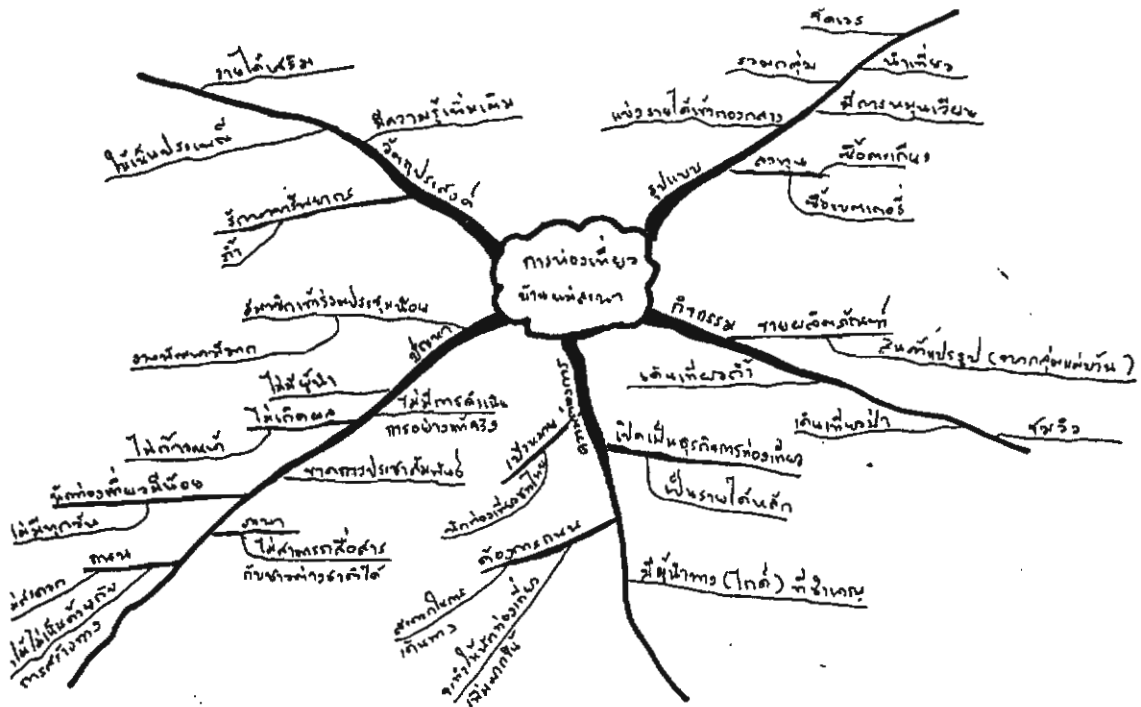
1. วิเคราะห์ศักยภาพและสถานภาพการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่ละนา

จากการศึกษาข้อมูล 3 ชุมชนพบว่า การที่ชุมชนจะมีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนด้วยองค์กรชุมชนนั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้อ ซึ่งในแต่ละชุมชนมีศักยภาพ ความพร้อมและความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่แตกต่างกัน สามารถวิเคราะห์แต่ละชุมชน ดังนี้

1.1 ชุมชนแม่ละนา

ชุมชนแม่ละนาเป็นชุมชนไทยใหญ่ มีลักษณะการตั้งชุมชนอยู่บริเวณที่ราบในหุบเขาและใกล้แหล่งน้ำ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและการรับจ้างทั่วไป ในชุมชนเป็นสายเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ยังคงมีความเป็นพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เนื่องจากเป็นชาวไทยใหญ่จึงมีความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ในหลักของพุทธศาสนา ความเชื่อ และประเพณี การทำกิจกรรมเพื่อยังชีพยังเน้นการปฏิบัติทางศาสนาเป็นสำคัญ เช่น ในวันพระ 8 ค่ำและ 15 ค่ำ คนในชุมชนจะไม่มีกิจกรรมที่ทำลายชีวิตผู้อื่น ซึ่งหมายถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่มี เพราะด้วยอาชีพหลักของคนท้องถิ่นต้องมีการล่าสัตว์เพื่อยังชีพและต้องมีการเพาะปลูก การถางป่าเพื่อให้สามารถทำกินได้ทำให้เกิดการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในวันพระจึงถือเป็นวันที่มีการละเว้นการทำบาปและถือเป็นกุศโลบายของคนเผ่าคนแก่ในสมัยโบราณที่ต้องการให้มีวันพักผ่อน เพราะการทำเกษตรไม่มีวันหยุด หากไม่มีการพักก็จะไม่เป็นการดี จึงได้ให้วันพระถือเป็นวันที่มีการพักผ่อนไปด้วย ในปัจจุบันมีกิจกรรมหลายอย่างที่ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมดั้งเดิม ได้ถูกถ่ายทอดและฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น การรำนกร้าโต การจัดงานปอยส่างลอง หรือบวชลูกแก้ว เป็นต้น

นอกจากนี้บริเวณรอบหมู่บ้านประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาบ่อยครั้ง ได้แก่ ถ้ำ ซึ่งในบริเวณหมู่บ้านมีทั้งหมด 5 ถ้ำ คือ ถ้ำไข่มุก ถ้ำเพชร ถ้ำปะการัง ถ้ำผีแมน และถ้ำแม่ละนา นอกจากนี้ถ้ำแล้วชุมชนแม่ละนายังมีสิ่งอื่น ๆ ที่น่าศึกษาและท่องเที่ยว เช่น เรื่องของศิลปวัฒนธรรม การจัดงานประเพณี และทรัพยากรอื่นที่มีในพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งนก และกล้วยไม้ เป็นต้น

ภาพที่ ๑ “แผนที่ความคิด” แสดงสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา

บ้านแม่ละนาประกอบด้วยกลุ่มในชุมชนหลากหลายกลุ่ม ดังข้อมูลชุมชน สามารถแบ่งการศึกษาวิเคราะห์ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ออกเป็น

1. ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน พบว่า ในหมู่บ้านแม่ละนามีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ถ้ำ สมุนไพรพื้นบ้านและพื้นที่ป่า สิ่งเหล่านี้ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนมากขึ้น
2. ศักยภาพทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ชุมชนแม่ละนาเป็นไทยใหญ่ และมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่ออย่างหลากหลาย สิ่งที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมในส่วนของหมู่บ้านแม่ละนา ส่วนใหญ่คือ การมาดูศิลปะไทยใหญ่ เช่น วัด เป็นต้น เนื่องจากว่าบริษัททัวร์ส่วนใหญ่มี Guide Book หรือหนังสือเกี่ยวกับการแนะนำสถานที่เที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อเข้ามาดูสิ่งที่เป็นศิลปะดั้งเดิมของชุมชน นอกจากนี้สามารถพบว่า ในชุมชนมีประเพณีที่หลากหลายและมีสีสันในการดึงดูดคนภายนอกให้เข้าไปเที่ยวชมหรือศึกษา เช่น ประเพณีบวชลูกแก้ว งานปอยสังลอง และงานอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
3. ความพร้อมและความสนใจของคนในชุมชน ผลจากการดำเนินงานวิจัย พบว่าชาวบ้านเคยมีกลุ่มในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในชุมชนก่อนที่จะมีการดำเนินงานวิจัย ซึ่งในเรื่องการทำกรท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนยังไม่มี ความชัดเจน แต่มีกลุ่มคนที่สนใจที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถจัดการเองได้ ทั้งนี้การรวมกลุ่มสมาชิกที่สนใจในปัจจุบันมี 18 คน ในส่วนนี้มีเฉพาะในกลุ่ม

ชาวบ้าน ส่วนผู้นำในชุมชนไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ความพร้อมในกลุ่มนี้ทั้งการพัฒนาเรื่องที่พัก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การมีผู้นำเที่ยวที่สามารถสื่อความหมายธรรมชาติให้กับนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งเส้นทางที่เหมาะสมทั้งกับนักท่องเที่ยวและการจัดการโดยกลุ่ม โดยสามารถดูพัฒนาการในเรื่องของการท่องเที่ยวได้จากกลุ่มนำเที่ยว การท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่ละนาได้ถูกจัดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการมานานแล้ว โดยจะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เช่น ถ้ำต่างๆ และมีการเข้าไปพักที่ Guest House บริเวณหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านเองมิได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวแต่อย่างใด การนำเที่ยวในสมัยนั้นคือ ให้คนที่ชำนาญทางเท่านั้นเป็นคนนำนักท่องเที่ยวไปยังถ้ำ และหากมีนักท่องเที่ยวคนใดสนใจก็จะมีการจัดให้ไกด์เป็นผู้หาชาวบ้านให้ ส่วนในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวที่ชาวบ้านเองก็ยังไม่สามารถเข้าไปสำรวจหรือไม่สามารถรู้ได้ว่าถ้ำที่อยู่ภายในบริเวณหมู่บ้านมีความสวยงามหรือมีสิ่งใดบ้าง นั่นเป็นเพราะความเชื่อของคนในชุมชนว่า ภายในถ้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผีร้ายอาศัยอยู่ หากผู้ใดเข้าไปข้างในเมื่อกลับออกมาจะต้องเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นหรืออาจจะไม่สามารถกลับออกมาจากถ้ำได้ จนกระทั่งมีพระครูคงค์ชื่อพระอาจารย์สวัสดิ์ ได้ครูคงค์มาจำพรรษาและได้ค้นพบถ้ำในปี พ.ศ. 2537 จึงได้พาชาวบ้านเข้าไปสำรวจด้านใน จึงพบว่าภายในถ้ำมีความสวยงามของหินงอกหินย้อย และมีหินไข่มุกอยู่ด้วย หลังจากนั้นจึงมีการตั้งชื่อถ้ำโดยพระสวัสดิ์ตั้งชื่อให้ถ้ำแรก คือ ถ้ำข้าวแตก เนื่องจากภายในถ้ำมีหินที่มีลักษณะเหมือนข้าวดอก (ข้าวแตก) อยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีถ้ำอื่น ๆ คือ ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชร ถ้ำไข่มุก และถ้ำแม่ละนา การตั้งชื่อเป็นไปตามลักษณะภายในของแต่ละถ้ำนั้น ถ้ำแม่ละนาเชื่อว่ามีความยาวที่สุดในเอเชีย ซึ่งยาวถึง 14 กิโลเมตร และมีแม่น้ำแม่ละนาไหลผ่านตลอดถ้ำ

แนวคิดในการจัดการรวมกลุ่มผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านแม่ละนา เกิดขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้วต้องการผู้นำเที่ยว และเห็นการจัดการท่องเที่ยวของ Guest House ที่มาตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่สนใจในการที่อยากเข้าร่วมกลุ่ม ทำให้เกิดการพูดคุยและได้เกิดการรวมกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยมีวัตถุประสงค์คือ ต้องการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงถนนไปยังถ้ำ การทำบันไดทางขึ้นถ้ำ เป็นต้น และยังคิดถึงรายได้ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

ในการจัดการรวมกลุ่มครั้งแรกไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจาก ไม่มีคนประสานงานระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแต่ไม่สามารถมีคนนำเที่ยวได้ อีกทั้งถนนในการเดินทางไปท่องเที่ยวไม่สะดวก

หลังจากนั้นในปีเดียวกัน ได้มีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านอีกครั้ง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก การรวมกลุ่มกันในครั้งนี้ ทำให้จำนวนสมาชิกลดลง เนื่องจากความไม่แน่ใจในการรวมกลุ่มและการรวมกลุ่มกันในครั้งนี้ยังไม่ประสบผลสำเร็จ สาเหตุเนื่องมาจากไม่มีคนประสานงานและถนนที่จะใช้ในการเดินทางไปยังถ้ำไม่ดีเท่าที่ควร

ดังนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2542 ประมาณกลางปี จึงได้มีการรวมกลุ่มสมาชิกขึ้นอีกครั้ง ในครั้งนี้มีแนวคิดที่ว่า จะต้องมีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการและจะต้องมีการประสานงานที่ดีกว่าครั้งแรกและครั้งที่สอง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และต้องสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน จึง

กฎระเบียบในกลุ่ม

1. สมาชิกที่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต้องมาด้วยความสมัครใจ
2. สมาชิกต้องทำตามกฎของกลุ่ม
3. การนำนักท่องเที่ยวมาพัก ต้องทำตามลำดับของกลุ่มกำหนด
4. ต้องดูแลเรื่องความปลอดภัยทั้งทรัพย์สินและชีวิตนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี
5. ต้องไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหาย
6. หากมีการฝ่าฝืนทางกลุ่มจะพิจารณาให้ออกจากกลุ่ม
7. ค่าบริการ
 - ที่พัก 100 บาท/คน/คืน
 - อาหาร 50 บาท/คน/มื้อ
 - การนำเที่ยว 100 บาท/นักท่องเที่ยว 5 คน /ครั้ง
8. ค่าบำรุงกลุ่มหักร้อยละ 10 นำเข้ากลุ่มเพื่อเป็นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและในด้านอื่น ๆ ตามที่ทางกลุ่มเห็นสมควร

กฎเกณฑ์ในการนำเที่ยวของกลุ่มนำเที่ยว

1. นักท่องเที่ยวทุกคนที่มาเที่ยวต้องมีผู้นำเที่ยวของกลุ่มนำเที่ยว
2. ห้ามตัดต้นไม้ทำลายป่าบริเวณถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
3. ห้ามจับสัตว์ป่า สัตว์น้ำในถ้ำและบริเวณถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะปรับตั้งแต่ 3,000 – 5,000 บาท พร้อมจับดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป
4. ห้ามนำสิ่งของหรือวัตถุต่าง ๆ ในถ้ำออกจากถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 3,000 – 5,000 บาท
5. การเที่ยวถ้ำห้ามจับสิ่งของต่าง ๆ เพราะจะทำให้เกิดความเสียหายต่อถ้ำได้ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
6. ห้ามทิ้งขยะทั้งในถ้ำและบริเวณถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
7. ห้ามนำวัตถุต่าง ๆ ในการก่อไฟหรือทำให้เกิดแสงสว่างที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อถ้ำ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับ ตั้งแต่ 1,500 – 3,000 บาท
8. ผู้นำเที่ยวถ้ำ 1 คน คำนักท่องเที่ยว 3 คน
9. การนำเที่ยวต้องนำเที่ยวตามลำดับที่ทางกลุ่มจัดไว้
10. ค่าบริการนำเที่ยวถ้ำ
 - 10.1 ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชร ถ้ำข้าวแตก ค่าบริการ 110 บาท/ผู้นำเที่ยว 1 คน / 1 ถ้ำ
 - 10.2 ถ้ำแม่ละนา
 - นำเที่ยวถึงอ่างอาบน้ำ น้ำตก ค่าบริการ 200 บาท/ผู้นำเที่ยว 1 คน
 - นำเที่ยวถ้ำถึงบึง ค่าบริการ 400 บาท/ผู้นำเที่ยว 1 คน

11. คำบำรุงกลุ่มนำเที่ยว

11.1 ถ้าปะการัง ถ้าเพชร ถ้าข้าวแตก หัก 10 บาท/ ครั้ง / ถ้า / ผู้นำเที่ยว 1 คน

11.2 ถ้าแม่ละนา หักคำบำรุง ร้อยละ 20 บาท / ครั้ง / ผู้นำเที่ยว 1 คน

ผลจากการที่ดำเนินงานวิจัย พบว่ากลุ่มคนที่สนใจในเรื่องของการทำการท่องเที่ยวในระยะแรก เป็นเพราะชุมชนมุ่งหวังรายได้ที่แน่นอนจากการทำการท่องเที่ยว เมื่อมีการรวมกลุ่มได้ระยะหนึ่งแล้วชุมชนไม่ได้มีรายได้จากกิจกรรมที่ทำ จึงเกิดความเบื่อหน่ายและมองว่า การที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวโดยผ่านกลุ่มนั้น เป็นเพราะนักท่องเที่ยวไม่มีความสะดวกในการเดินทาง โดยมองว่าหากมีการสร้างถนนที่ดีและมีการคมนาคมที่สะดวก มีการทำที่สำหรับจอดรถและร้านค้าให้นักท่องเที่ยวแล้วจะทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นสิ่งที่คิดทำให้การดำเนินงานในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่สามารถดำเนินงานได้ จนสมาชิกหลายคนถอนตัว

เมื่อทำการวิจัยได้พบว่า กลุ่มคนที่สนใจเริ่มมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ นั้นเพราะสมาชิกหลายคนที่จะเริ่มต้นใหม่ จึงมีเพียงผู้สนใจที่เข้าร่วมกระบวนการ หลังจากมีแนวคิดไว้ในชุมชนมีทรัพยากรหลายอย่างที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนแล้ว จึงได้มีบทสรุปในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนี้

แบบการท่องเที่ยวในชุมชน

1. ที่พักแบบ Home stay และ Guesthouse
2. เดินป่าเที่ยวชมธรรมชาติ เช่น นก ปลา กัลวี่ไม้ สมุนไพร ถ้ำ
3. ชมวิถีชีวิตไทยใหญ่
4. ชิมชาพื้นบ้าน และอบสมุนไพร
5. เกษตรปลอดสารพิษ
6. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

กลุ่มการท่องเที่ยวแม่ละนา

สมาชิก 18 คน

บ้านพัก 12 หลัง

ผู้นำเที่ยว ถ้ำ 5 คน

ป่า 18 คน

บ้าน 5 คน

อัตราค่าบริการ

- ที่พัก 100 บาท/คน/คืน
- อาหาร 50 บาท/คน/มื้อ
- นำเที่ยวทั่วไป ไกด์ 1 คน : นักท่องเที่ยว 3 คน (นักท่องเที่ยวจ่ายคนละ 100 บาท /วัน)

- นำเที่ยวถ้ำแม่ละนา ไกด์ 1 คน:นักท่องเที่ยว 2 คน (นักท่องเที่ยวจ่ายคนละ 500 บาท /ครั้ง)
- ทั้งนี้สามารถศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวพร้อมกับกิจกรรมรอบปีในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ได้ดังนี้

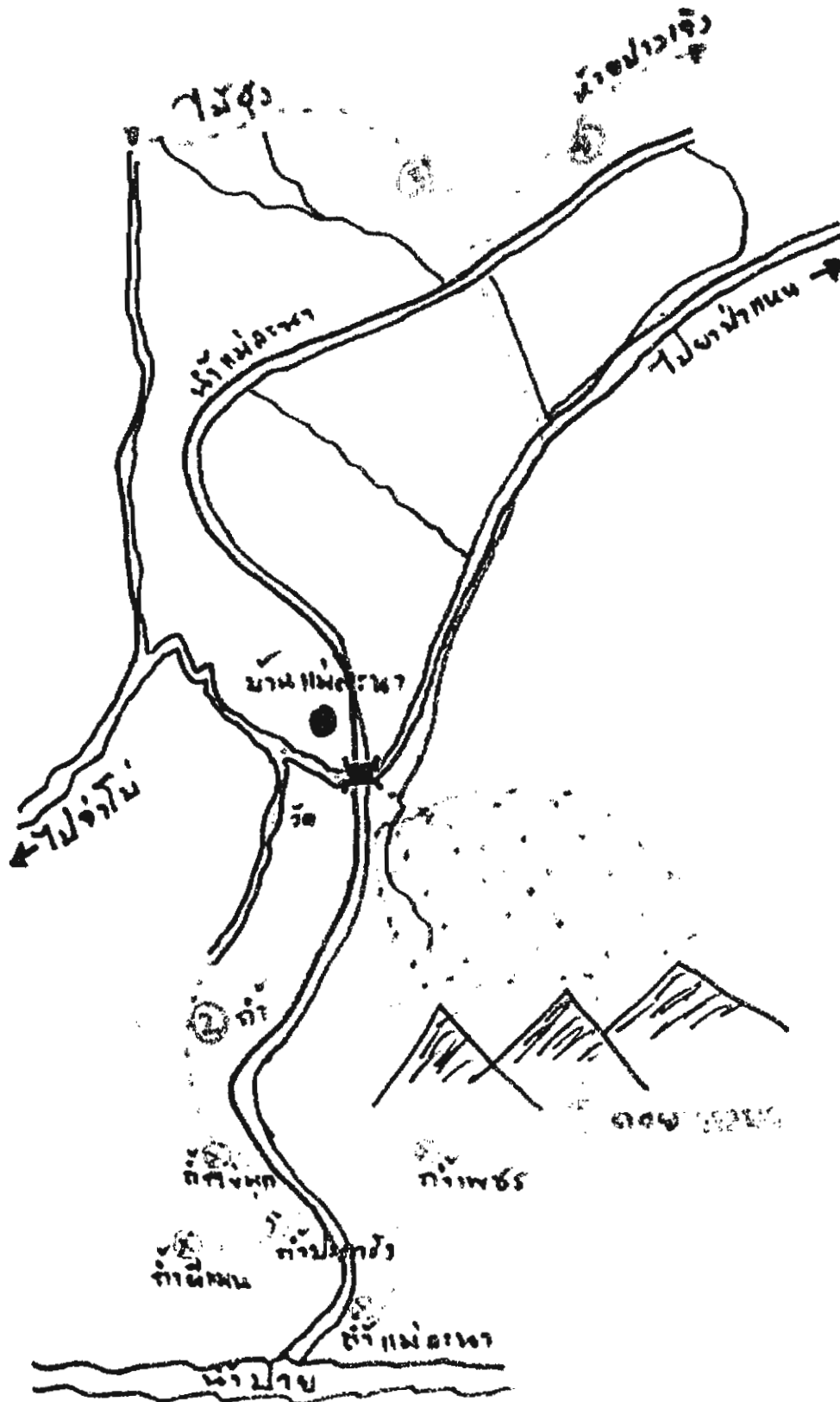
ตารางที่ 2 แสดงจุดท่องเที่ยวชุมชนแม่ละนา

เส้นทาง	สถานที่	ลักษณะพื้นที่	กิจกรรม
1.ทิศเหนือ	นามน ถึง ห้วยปางตอง (ทางไปยาป่าแหน) ใช้เวลา 1 วัน	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พื้นที่ราบลุ่มน้ำ/ ลำเหมือง ◆ มีจุดชมวิว ◆ จุดชมกล้วยไม้ เฟิร์น ◆ เส้นทางศึกษาสมุนไพร ◆ แหล่งปลารสธรรมชาติ ◆ ต้นไม้ 200 ปี ◆ ป่าต้นน้ำ ◆ จุดชมวิวบ้านยาป่าแหน 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ เดินป่าศึกษาธรรมชาติ/ชมกล้วยไม้และเฟิร์น ➤ ชมวิวพื้นที่ อ.ปางมะผ้า ➤ ตกปลาในลำห้วยโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ➤ ศึกษาสมุนไพรพื้นบ้าน
2.ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	ค่ายป่าบอน ถึง ปางเจิง (ขึ้นไม้สูง) ใช้เวลาไป-กลับ 4 ชั่วโมง	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ขึ้นดอยดูจุดชมวิว ◆ เส้นทางสมุนไพร ◆ เส้นทางคูนก 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ชมวิว ➤ เดินป่าศึกษาสมุนไพร ➤ คูนก ➤ เก็บผักพื้นบ้าน
3.ทิศใต้	ทุ่งนา ถึง ถ้ำแม่ละนา ✓ ถ้ำไข่มุก ✓ ถ้ำปะการัง ✓ ถ้ำข้าวแตก ✓ ถ้ำเพชร ✓ ถ้ำแม่ละนา ✓ ดอยหางนา ใช้เวลา 1 วัน	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ที่ราบทุ่งนา ◆ ถ้ำ ◆ ขึ้นดอยผ่านไร่/สวน ◆ กล้วยไม้ป่า / แหล่งรองเท้านารี 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ เดินป่าศึกษาถ้ำกล้วยไม้ ➤ ศึกษาความหลากหลายของแหล่งถ้ำ

หมายเหตุ

นอกจากเส้นทางเดินป่าแล้วนักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมวิถีชีวิตชุมชนและการศึกษาสมุนไพรจากกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน พร้อมกับทดลองอบสมุนไพร และสามารถเที่ยวชมประเพณี วัฒนธรรมได้ตามกิจกรรมในรอบปีของชุมชน

ภาพที่ 11 แผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่ละนา

ตารางที่ 3 กิจกรรมใน 1 รอบปี ของชุมชนแม่ละนา

กิจกรรม/เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ด้านเกษตรกรรม												
ทำไร่หมุนเวียน	ทำไร่			เผาไร่	เตรียมพื้นที่ ปลูกข้าวโพด	ปลูกข้าวโพด	ปลูกข้าวโพด				เก็บเกี่ยวข้าว	
ข้าวโพด									เก็บข้าวโพด			
งา						ปลูกงา					เก็บเกี่ยวงา	
ถั่วแดง												เก็บถั่วแดง
ผักกาด - หอม - ผักชี - กระเทียม - พริก - มะเขือ												
ทำนา					ขุดลอกหนอง		ว่านข้าวกล้า ไถนา	ดำนา				เก็บเกี่ยวข้าว
กลุ่มทำปุ๋ยหมัก												

กิจกรรม/เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
2. ด้านประเพณี วัฒนธรรม	เลี้ยงเม็ชงหรือ เลี้ยงศาลเจ้า	หุ้ชัวยาดู หรือชัว เหนียวแดง	ปอยสงล่อง หรือบวชลูก แก้ว	ชัวมูลห่อ	ปอยจ่าตีหรือ งานเจดีย์ ทราย	เลี้ยงเม็ชงหรือ เลี้ยงศาลเจ้า ทั้ขบถิกหรือ สวดมนต์บ้าน	เข้าช่าหรือเข้า พรรษา	จ่ากัว หรืองานจ่ากัว	ต่างขอมค่อ หลวง	-	ทำแข่งส่ง ปุดหรือจอง พารา	ปอยอ่องจอด หรืองานคนไฟ เทียน
3. การใช้ทรัพยากร ธรรมชาติ												
◆ การเก็บหาของ ป่า	สัมป หามิน	หมอกนัว หาไม้ไผ่ทำไม้ พาก(ผ่าบ้าน)	ผักหนั่ง	หาไม้เพื่อ เตรียมงาน ปองส่ง คอง	ผักหล้า		เม็ดกอบ	หน่อไม้ / เห็ด ปลวก / เห็ด ไม่ชาง	หน่อไม้ เตรียมตอมัก ข้าว	ผักกุด	เห็ดลม/ ดอกคั้ง/จัก	ดอกคั้ง/ ชี่ก้าน ปลักล้วยป่า
◆ ไม้ในป่า					ไม้ไผ่ทำ บ้าน					เตรียมไม้เพื่อ ใช้ในงาน ประเพณีเดือน สิบเอ็ด		
◆ สัตว์			ขุดอิ๊ก/หาไข่ มดแดง	จับจักจั่น		จับอึ่งอ่าง						

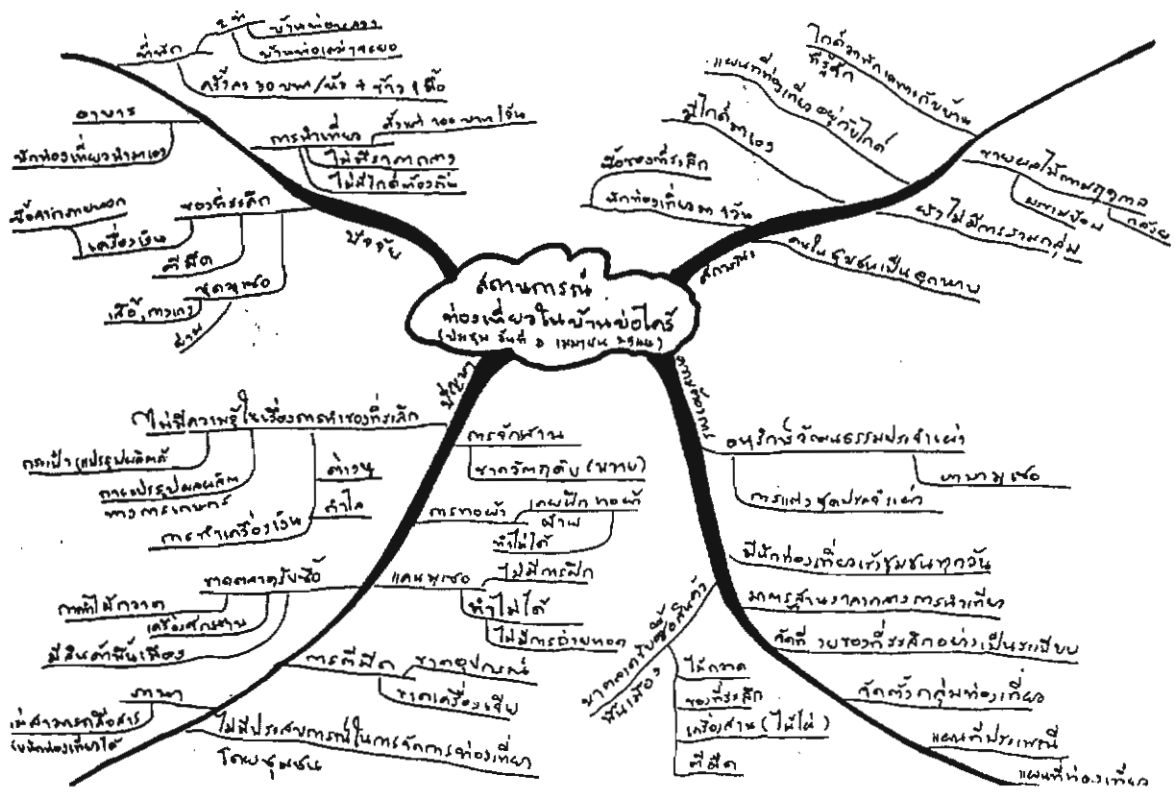
กิจกรรม / เดือน	น.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
4. ด้านการท่องเที่ยว												
◆ เดินป่า												
◆ เดินป่าแม่ละนา (12 ก.ม.)												
◆ เที่ยวถ้ำผีแมน-ถ้ำปะการัง-ถ้ำเพชร												
◆ พักในหมู่บ้าน												
◆ วัฒนธรรม												
◆ หาดทรายที่ระลึกจากกลุ่ม												
◆ ผู้สูงอายุและกลุ่มแม่บ้าน												

จากตารางกิจกรรมใน 1 รอบปีของชุมชนแม่ละนา จะพบว่าหากนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาเที่ยวชมชุมชนในด้านการศึกษารัฐธรรมนูญหรือวัฒนธรรมแล้ว สามารถเข้ามาได้ตามช่วงเวลาและกิจกรรมที่ชุมชนมี เช่น หากต้องการมาศึกษาเรื่องระบบเกษตรกรรมของชุมชน เรื่องการทำไร่ การปลูกพืช ผักต่างๆ สามารถศึกษาได้ตลอดทั้งปีเพราะชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรม นอกจากการท่องเที่ยวที่น่าเสนอในเรื่องของกิจกรรมด้านการเกษตรแล้ว ยังมีกิจกรรมด้านอื่นๆที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวและเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมตามช่วงเวลาอีก เช่น ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมที่มีการเลี้ยงศาลเจ้าเมือง เดือนกุมภาพันธ์มีงานห่อข้าวยาสูบ เดือนมีนาคมมีงานปอยส่างลองหรือการบวชลูกแก้ว เดือนเมษายนมีการทำบุญข้าวมูลห่อ เดือนพฤษภาคมมีงานปอยจำดี เดือนมิถุนายนมีการเลี้ยงศาลเจ้าพันปลิก กรกฎาคมเป็นเทศกาลเข้าพรรษา สิงหาคมมีงานจำก้า กันยายนมีการทำพิธีต่างขอมต่อหลวง พฤศจิกายนมีการทำจองพาราและสุดท้ายคือธันวาคมมีงานถนนไฟเทียน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะไม่มีกำหนดวันที่แต่จะใช้วันขึ้นแรมตามความเชื่อและหลักศาสนาเป็นตัวกำหนดวัน ฉะนั้นนักท่องเที่ยวที่สนใจในการศึกษาวัฒนธรรมไทยใหญ่จะต้องดูช่วงเดือนและติดต่อข้อมูลกับชุมชนเพื่อให้สะดวกในการท่องเที่ยว

นอกจากกิจกรรมด้านเกษตรและวัฒนธรรมแล้วชุมชนยังมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ทั้งเพื่อความเป็นอยู่และใช้ในการท่องเที่ยวได้ด้วย เช่น ในป่าจะมีต้นไม้ที่สามารถนำมาประกอบอาหารและสามารถให้นักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาระบบนิเวศไปพร้อมกันได้ นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆที่น่าสนใจ ทั้งการพักในชุมชน และการท่องเที่ยวถ้ำในชุมชนที่มีทั้งถ้ำผีแมน ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชรและถ้ำแม่ละนา ซึ่งมีช่วงเวลาที่สะดวกในการท่องเที่ยว คือ ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคมและเดือนตุลาคมถึงธันวาคมของทุกปี เป็นต้น

1.2 บ้านบ่อไคร้

จากการศึกษาบริบทชุมชนพบว่า ชาวบ้านเป็นชาวมูเซอหรือชาวลาหู่เซเล วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมที่ยังคงรูปแบบเดิมไว้มาก ทำให้หมู่บ้านบ่อไคร้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมชุมชนทุกฤดูกาล มีทั้งการมาพักค้างคืนในหมู่บ้านพร้อมกับไกด์จากเชียงใหม่ หรือประเภทมาวันเดียวแล้วถ่ายรูปภายในชุมชน หรือประเภททัวร์เดินป่า ทั้งนี้ที่มีมากคือทัวร์เดินป่า เนื่องจากว่าเส้นทางในการเดินเที่ยวป่ามีตั้งแต่บ้านถ้ำลอด ถึงบ้านบ่อไคร้และไปบ้านแม่ละนา ระหว่างทางจะมีลักษณะป่าที่น่าสนใจ เพราะบางช่วงจะยังคงมีป่าที่สมบูรณ์ บางช่วงเป็นพื้นที่ต้องมีการผจญภัย ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจ อีกทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย เช่น ถ้ำผีแมน ถ้ำแม่ละนา ถ้ำปะการัง และอีกหลายถ้ำในบริเวณนี้ สิ่งที่น่าสนใจของชุมชนคือ มีการจัดที่เลี้ยงสัตว์รวม จากการสอบถามทราบว่าชาวต่างชาติที่มาในชุมชน นอกจากจะมาดูในเรื่องวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนแล้วยังสนใจที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านด้วย รวมทั้งการทำไร่ของชาวบ้านที่มีนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

ภาพที่ 12 “แผนที่ความคิด” แสดงสถานการณ์การทอเกี่ยวบ้านบ่อไคร้

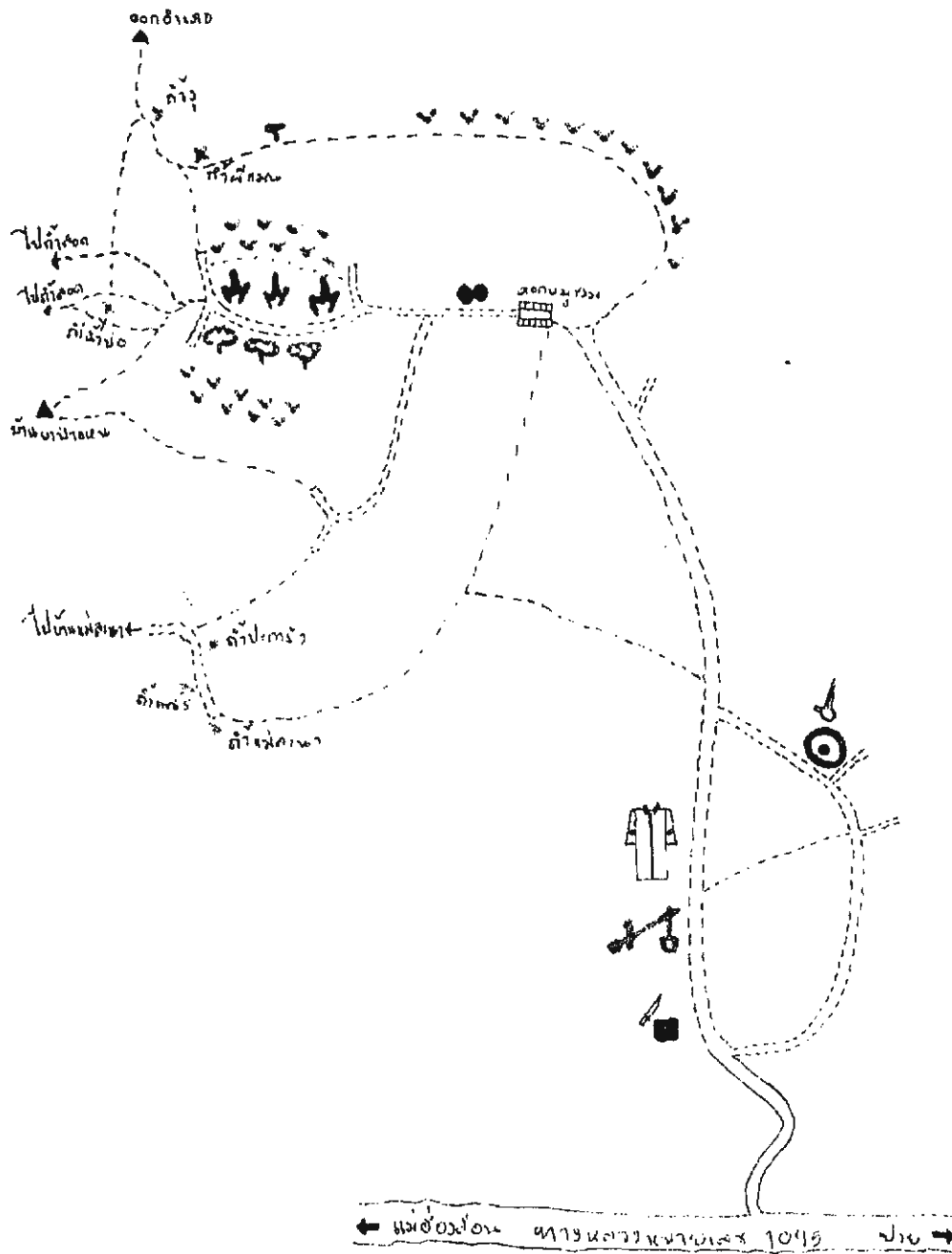
นอกจากการทำไร่ การเกี่ยวป่าและการดูเรื่องวัฒนธรรมแล้ว นักทอเกี่ยวที่มายังสนใจในการหาซื้อของป่าจากชาวบ้านอีกด้วย นับว่าในชุมชนบ่อไคร้มีศักยภาพพื้นที่ทางการทอเกี่ยวมาก แต่สิ่งทีในชุมชนขาด คือ การจัดระบบการทอเกี่ยวในชุมชน เพราะการทอเกี่ยวที่เกิดขึ้นผู้ที่มีรายได้จะเป็นเฉพาะบุคคลเท่านั้น ส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาขยะ และปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ไม่มีผู้ใดรับผิดชอบ ทั้งนี้บางคนมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันเนื่องจากเกรงว่าหากมีการจัดการในชุมชนจะเกิดผลกระทบกับผู้ที่มิผลประโยชน์ในการทอเกี่ยวที่มีในปัจจุบัน และมองว่าอาจกระทบถึงบริษัทนำเที่ยวที่พานักทอเกี่ยวเข้ามาในชุมชน ดังนั้นในการศึกษาร่วมกับชุมชนจึงต้องมีการพูดคุยหรือทำความเข้าใจกับหลาย ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนให้มากเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันทั้งสองฝ่าย

เกี่ยวกับเส้นทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมที่น่าสนใจในการท่องเที่ยวที่หากนำมาพัฒนาแล้วน่าจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจมากขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงจุดท่องเที่ยวชุมชนบ่อไคร์

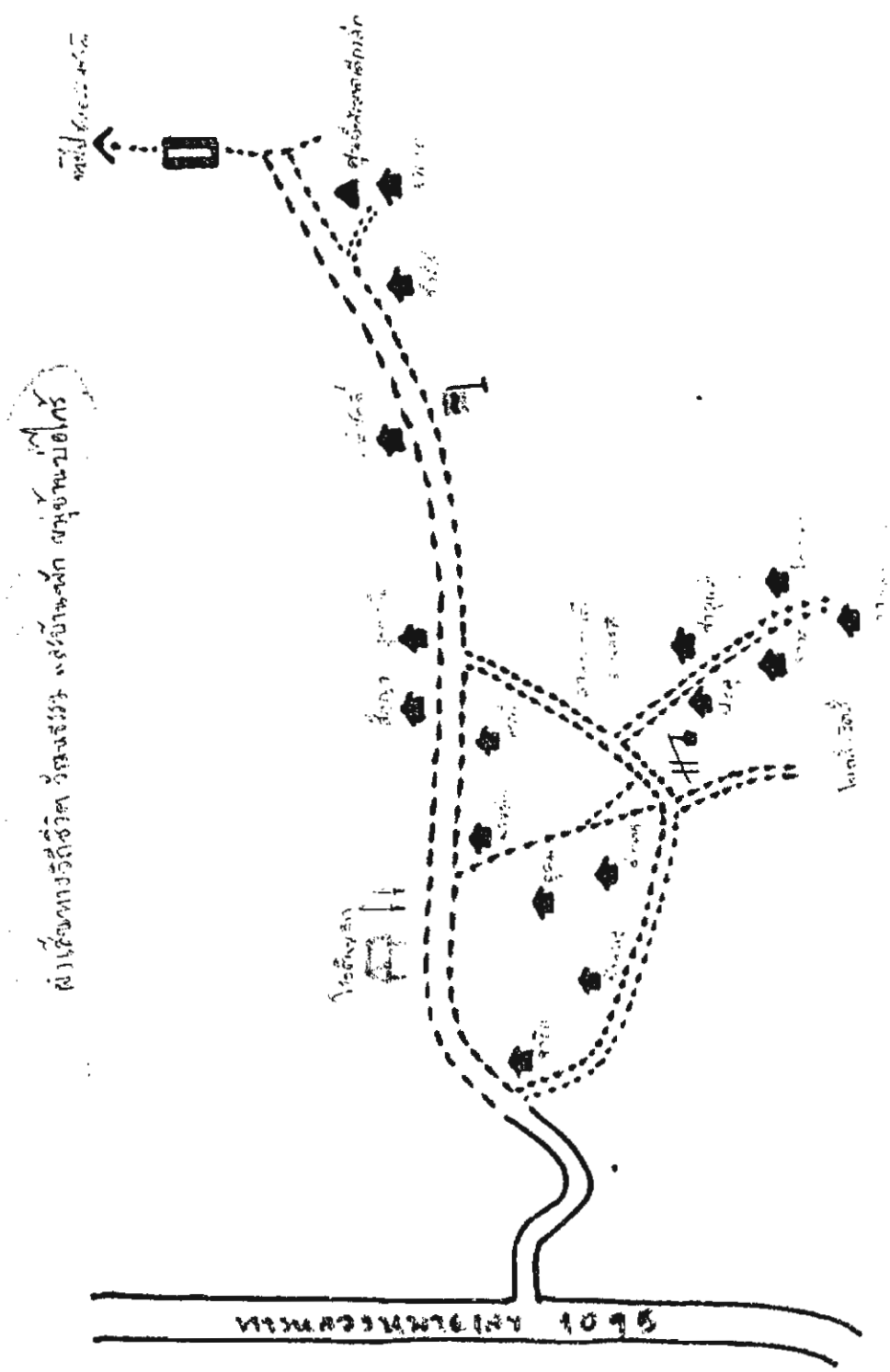
จุดที่/แหล่งท่องเที่ยว	ระยะทาง(ประมาณ)/เวลา	ทรัพยากร/สิ่งที่พบเห็น
1. หมู่บ้าน -คอกหมูรวม	800 เมตร / 15 นาที	<ul style="list-style-type: none"> ▪ สภาพชุมชนและการสร้างบ้านเรือน ▪ การแต่งกายชนเผ่า
2. คอกหมูรวม - พื้นที่บวชป่า	1 กม./40 นาที	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กล้วยไม้ นานาชนิด/ต้นเลดูแจ้ (ต้นจ๊กจ๊ก) ▪ สุสานแม้ว ▪ ไม้ป่าชนิดต่าง ๆ ที่กินได้และไม่ได้ เช่น มะขามป้อม ,ต้นไทร ,ไม้สูง ,เห็ด ▪ นก
3. พื้นที่บวชป่า – ถ้ำน้ำป่อผี	2 กม./1.30 ชั่วโมง	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ดอกตัง/ ดอกกระเจียว ▪ ไร่เหล่า/ ป่าไผ่ชาง / ป่าไม้สัก ▪ ต้นหละก้าย,ต้นลิปสติก ▪ ไม้ป่า (ลำไยป่า,มะม่วงป่า)
4.ถ้ำน้ำป่อผี - ถ้ำงู	2 กม. / 1.30 ชั่วโมง	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ถ้ำน้ำป่อผีที่สามารถดื่มกินได้และมีตลอดทั้งปี ▪ ที่พักสำหรับตั้งแคมป์หน้าถ้ำ ▪ ป่าไม้สัก/ กล้วยไม้ ต้นจ๊กจ๊ก/ ถ้ำงู
5.ถ้ำงู - ถ้ำผีแมน	400 เมตร / 30 นาที	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ป่าไม้สัก/ ไร่เหล่า/ ป่าไม้ชาง/ นก ▪ ถ้ำผีแมน(มีโรงศพที่ค่อนข้างสมบูรณ์)

หมายเหตุ การเดินเที่ยวป่าสามารถเดินได้ 2 ทางจากคอกหมู น้ำบ่อผี ถ้ำงู ถ้ำผีแมน และจากคอกหมู ถ้ำผีแมน ถ้ำงู น้ำบ่อผี ไร่เหล่า พื้นที่บวชป่า ซึ่งแล้วแต่นักท่องเที่ยวสนใจและสะดวก

แผนที่แสดงเส้นทาง และทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว
ในชุมชนบ่อไทร หมู่ 11

ภาพที่ 14 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวบ้านบ่อไทร

ผังเส้นทางวัดวิจิตร วัดธรรม และบ้านพัก บ้านบ่อไคร้

ภาพที่ 15 ผังเส้นทางวัดวิจิตร วัดธรรมและบ้านพัก บ้านบ่อไคร้

ตารางที่ 5 กิจกรรมใน 1 รอบปี ของชุมชนบ่อไคร์

กิจกรรม / เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ด้านเกษตร												
● การเลี้ยงสัตว์												
● เพื่อยังชีพ												
● การทำไร่หมุนเวียน												
● ข้าวโพด												
● ถั่วแดง												
● แดง												
● ถั่วฝักยาว												
● ฟักทอง												
● ผัก												
● ผักกาด												
2. ด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ												
● การเก็บเหมาของป่า												

กิจกรรม / เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ไม้ป่า		พักมือ	คอย	กั๊ก	กั๊ก							
สัตว์ป่า				ค้างคาว			เต่า ตะกวด / แมงป่อง					
3. ด้านประเพณีวัฒนธรรม		กินวอ (ต้นจระเข้)	ทำบุญรอบ 1 ปี ก่อนทำการเกษตร					กินข้าวใหม่ (ต้นจระเข้)				
4. ด้านการท่องเที่ยว												
- เคนป่า - ดูถ้ำ												
- พักในหมู่บ้าน (ชื่อของทะเลสาบ, งานหัตถกรรม, สัตว์, ตำนาน, ดูการเป่าแคน)												
มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากที่สุด												

จากตารางกิจกรรมใน 1 รอบปี ของชุมชนบ่อไคร้ มีทั้งกิจกรรมด้านการเกษตร ซึ่งที่สำคัญคือ เรื่องระบบการทำไร่หมุนเวียน ทั้งนี้จะมีช่วงเวลาในการทำไร่คือเดือนมกราคม เมษายน มิถุนายนและ ตุลาคมถึงพฤศจิกายน นอกจากการทำไร่แล้วในระหว่างช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นชาวบ้านยังมีกิจกรรมทางการเพาะปลูกอื่นๆพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การเก็บหาของป่า การใช้ไม้และการล่าสัตว์ เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้น ชาวลาหู่เชลมีกิจกรรมที่สำคัญเพียงสามช่วง คือ การกินวอที่จัดให้มีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ การทำบุญเลี้ยงผีก่อนการทำเกษตรในเดือนมีนาคม และการกินข้าวใหม่ในเดือนสิงหาคม เป็นต้น การที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาเที่ยวชมและร่วมงานประเพณี สามารถเข้ามาได้ในช่วงเวลาดังกล่าว เพราะจะเป็นการสะดวกในการร่วมงานและสามารถทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนได้ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการท่องเที่ยวในชุมชนอีก เช่น การเดินป่า และการพักในชุมชน ช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาเดินป่าและท่องเที่ยวถ้ำมากที่สุดคือ ช่วงเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ และพฤศจิกายนถึง ธันวาคมของทุกปี

1.3 บ้านจำโบ้

เนื่องจากบ้านจำโบ้ไม่เคยมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน และบริเวณชุมชนเองเป็นเพียงทางผ่านของนักท่องเที่ยว คนในชุมชนจึงมองไม่เห็นความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวมากนัก แต่ทรัพยากรหรือสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านจำโบ้เองก็มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น ถ้ำผีแมน และถ้ำแม่ละนา อีกทั้งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ แต่ข้อจำกัดในด้านพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชนจำโบ้ ก็มีมากเช่นกัน เนื่องจากว่ามีระบบวิถีชีวิตที่เหมือนกับชาวลาหู่ทั่วไป และอยู่ใกล้กับบ้านบ่อไคร้ ทำให้นักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปชมแค่ที่บ้านบ่อไคร้เท่านั้น เพราะในเรื่องระบบชุมชนต่าง ๆ ไม่ได้แตกต่างกันนัก

แม้ชุมชนจำโบ้จะมีส่วนในการทำให้เกิดงานวิจัย แต่ความพร้อมของชุมชนที่จะรับเอาการทำงานวิจัยไปปฏิบัติหรือเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่ว่านักท่องเที่ยวจะทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต หรือเรื่องการดำรงอยู่ในสังคมจะเปลี่ยนแปลง ชุมชนไม่สามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมได้ เหตุผลเหล่านี้ทำให้ชุมชนไม่ยอมรับและพยายามที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ส่วนข้อจำกัดทางด้านสังคมนั้น ในชุมชนจำโบ้มีความแตกแยกของกลุ่มคน มีกลุ่มที่มีผลประโยชน์ทางการเมือง และมีกลุ่มที่ยังไม่เข้าใจในเรื่องงานวิจัย อีกทั้งหลายคนยังมองการท่องเที่ยวเป็นผลกระทบมากกว่าเป็นทางเลือก ชุมชนไม่พร้อมในการทำงานร่วมกันทั้งชุมชน ทำให้เป็นข้อจำกัดหนึ่งในการที่องค์กรชุมชนไม่สามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ได้

2. การหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมร่วมกันระหว่าง 3 หมู่บ้าน

จากการศึกษาบริบทของทั้ง 3 ชุมชน เห็นร่วมกันว่าไม่สามารถ “จัดการท่องเที่ยวร่วมกัน” ของทั้ง 3 ชุมชน ได้ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความแตกต่างของเผ่าพันธุ์ ความพร้อมของชุมชนที่ไม่เท่ากัน เงื่อนไขปัจจัยและข้อจำกัดต่างๆพอสรุปได้ดังนี้

2.1 ปัจจัย/เงื่อนไขและข้อจำกัด

2.1.1 ข้อจำกัดในชุมชน

ผลจากการทำงานวิจัยพบว่า ความแตกต่างของชุมชน ในด้านความรู้และการยอมรับต่อกิจกรรมจากคนภายนอก พร้อมกับความหลากหลายทางความคิดของแต่ละคนในชุมชน ทำให้มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งต้องใช้เวลาและปรับกระบวนการหลายรูปแบบให้สอดคล้องกับแต่ละชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เพราะชุมชนแม่ตะนาซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่ และชุมชนจำโบ้ ชุมชนบ่อไคร้ ที่เป็นชาวลาหู่มีระดับการพัฒนาที่เกิดจากกลุ่มคนภายนอกหลายอย่างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การให้ความสำคัญกับชนเผ่าที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นเฉพาะในชุมชนที่สามารถมีการรับรู้และเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ในส่วนของชุมชนที่มีการเรียนรู้ช้าก็จะได้รับการพัฒนาช้าตามไปด้วย ผลก็คือ ชุมชนไม่มั่นใจในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งหากมีการทำกิจกรรมพร้อมกันก็เพราะเกรงว่าจะไม่ได้รับผลประโยชน์เช่นชุมชนอื่นๆ ไม่ใช่เพราะมองเห็นปัญหาหรือความต้องการภายในชุมชน

สิ่งที่เกิดในแต่ละชุมชนจึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการตามสถานการณ์ของชุมชน ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการพัฒนาและปรับแนวความคิด เพราะฉะนั้นการทำงานที่เกิดขึ้นกับกรอบที่ตั้งไว้จึงไม่เป็นไปตามที่กำหนดตั้งแต่แรก

ปัญหาที่พบจากการประชุมร่วมกันคือ ทั้งสามชุมชนยังมองงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเหมือนงานพัฒนา เช่น มีงบประมาณช่วยเหลือ เป็นการให้เปล่า หรือต้องมีนักพัฒนาเข้ามาเป็นที่เลี้ยงและอยู่ประจำ อีกทั้ง 3 ชุมชนมีปัญหาขัดแย้งเรื่องชนเผ่าอยู่แล้ว เมื่อมีการพูดคุยเพื่อหาประเด็นการทำงานร่วมกันของทั้ง 3 ชุมชน จึงมีการมองเรื่องผลประโยชน์ และมองเรื่องถ้าแม่ตะนา ที่มีประเด็นเดิมอยู่แล้วคือการแบ่งผลประโยชน์ไม่ชัดเจนในเวทีการประชุม เดือนมิถุนายน 2543 และการทำไร่ของบ้านจำโบ้และการเลี้ยงสัตว์ของบ้านบ่อไคร้ที่ส่งผลกระทบต่อถ้าแม่ตะนา ดังนั้นเมื่อมีการพูดคุยเรื่องงานวิจัยเรื่องการหารูปแบบการท่องเที่ยว จึงทำชาวบ้านมองไปที่เรื่องถ้าแม่ตะนาเท่านั้น

ข้อจำกัดอื่นๆ คือ ความขัดแย้งภายในที่มีในแต่ละชุมชน เป็นเรื่องการเมืองท้องถิ่นบ้าง ผลประโยชน์ที่มีบ้าง ทำให้โครงการวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมได้เฉพาะกับกลุ่มคนและชุมชนแม่ตะนาที่ให้ความสนใจอย่างจริงจังเท่านั้น

2.1.2 ข้อจำกัดทีมวิจัย

ความเข้าใจของหลายคนมองว่า การมีผู้ช่วยในพื้นที่และมีความแตกต่างกันทำให้ง่ายในการสร้างทีมและสามารถพูดคุยกันได้ดี แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ตัวแทนแต่ละบ้านที่มาทำงานร่วมกัน ไม่สามารถที่จะ

พูดคุย หรือทำงานร่วมกันได้อย่างแท้จริง ซึ่งมีปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน เช่น ความแตกต่างทางชนเผ่า ที่มีปัญหาเดิมเป็นหลัก การทำงานที่เกิดขึ้นจึงเกิดความไม่เข้าใจกัน และประสบการณ์ในการทำงานที่มีความแตกต่าง รุ่นที่ไม่เชื่อมั่นในการทำงานของรุ่นน้อง การไม่เปิดใจในการทำงานร่วมกัน และการยอมรับในความคิด และกระบวนการในการทำงาน สิ่งที่เกิดขึ้นคือ จะต้องมีการแบ่งงานกันทำแบบเด็ดขาด แต่ทุกคนรับผิดชอบพื้นที่ของตนเอง นักวิจัยเป็นผู้ประสานและรับรู้ข้อมูลในทุกเรื่อง ซึ่งทำให้นักวิจัยต้องแบกรับกับสถานการณ์ที่แตกต่างทั้งคนและชุมชนที่มี การแก้ปัญหาในการแบ่งการทำงานให้กับแต่ละคนรับผิดชอบ ทำให้ผู้ช่วยสามารถคิดและทำงานร่วมกับคนในชุมชนตนเองได้มากขึ้น แต่มีผลเสียคือ การที่จะทำงานร่วมกับชุมชนอื่นมีน้อยลง การแก้ปัญหาในระยะหลัง มีการประชุมคนในที่เพื่อมารับรู้สถานการณ์การทำงานของแต่ละพื้นที่และมีการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกัน อีกทั้งจัดประชุมกลุ่มที่ทำงานทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความชัดเจนและความโปร่งใสในการทำงานเพื่อเป็นฐานในการทำงานร่วมกัน

หลังจากมีการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในช่วงของการทำงานวิจัย พบว่า การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริง เพราะผลก็คือแต่ละคนทำเฉพาะในส่วนชุมชนตนเองและไม่สามารถเข้าถึงการทำงานกับชุมชนอื่นได้ และยังไม่เกิดแนวคิดที่จะทำให้ชุมชนทำงานร่วมกันได้

2.1.3 ข้อจำกัดด้านเวลา

- 1.) เวลาในการลงพื้นที่ของนักวิจัย มีน้อยและไม่สามารถเข้าถึงปัญหาได้ทุกกลุ่ม ทุกชุมชน
- 2.) เวลาที่ผู้ช่วยจะทำงานร่วมด้วย เนื่องจากผู้ช่วยนักวิจัยต้องมีกิจกรรมจากภายนอกให้รับผิดชอบ การดำเนินงานในชุมชนจึงไม่ต่อเนื่อง
- 3.) ปัญหาที่ชุมชนมีเวลาน้อยเนื่องจากเป็นช่วงฤดูทางการเกษตร เวลาที่จะพูดคุยกันเป็นช่วงกลางคืน ซึ่งบางครั้งชาวบ้านเหนื่อยจากการทำไร่ - นา และต้องการพักผ่อน การทำงานจึงต้องมีความพร้อมกันทั้ง 3 ฝ่าย จึงจะเริ่มปฏิบัติได้
- 4.) นักวิจัยเองก็ไม่ได้มีงานเพียงแต่การทำวิจัย แต่มีงานอย่างอื่นต้องรับผิดชอบด้วย เช่นเดียวกับผู้ช่วยนักวิจัยที่มีงานอย่างอื่นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การหาเวลาที่จะมาช่วยกันคิด - ทำจึงต้องเป็นช่วงที่กำหนดแน่นอนไม่ได้
- 5.) ชุมชนมีเวลาน้อยในการเข้าร่วมกระบวนการฝึกอบรมและทดลองปฏิบัติการ ผลคือชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อยจากการทำงานวิจัย

2.1.4 เจือจางและข้อจำกัดแต่ละชุมชน

ชุมชนจำโบ

- 1.) ปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มคนภายในชุมชน

- 2.) ผู้นำ ซึ่งไม่สนใจในกิจกรรมที่กลุ่มคนในชุมชนต้องการ เพราะผู้นำไม่มีเวลาคุยกับสมาชิกในชุมชน อีกทั้งเมื่อไม่มีผู้นำคนในชุมชนจึงไม่สามารถตัดสินใจอะไรได้ ส่งผลให้เกิดความไม่สนใจต่อกิจกรรมการวิจัยในระยะต่อมา
- 3.) การยึดติดกับการทำงานพัฒนาในรูปแบบเดิม คือ จะต้องมียุทธศาสตร์สนับสนุนและมีพี่เลี้ยงในการทำกิจกรรมทุกขั้นตอน โดยที่คนในชุมชนไม่ต้องคิดเอง
- 4.) การยึดติดกับงานวิจัยที่ให้เหตุผลเกี่ยวกับการจัดการน้ำแม่ละนาที่ว่าหากจะมีการจัดการน้ำแม่ละนาและการท่องเที่ยวจะต้องทำให้ชุมชนไม่สามารถมีวิถีชีวิตเช่นเดิม
- 5.) การไม่สนใจต่อกิจกรรมจากคนภายนอก เพราะมองว่าผลที่เกิดขึ้นจะเป็นผลกระทบด้านลบมากกว่าผลดี

ชุมชนบ่อไกร

- 1.) มองว่าชุมชนตนเองด้อยกว่าชุมชนอื่น ไม่มีการศึกษาและไม่มีความรู้ จึงไม่สามารถทำอะไรได้
- 2.) หากจะให้เกิดกิจกรรมจะต้องมีคนคอยแนะนำอยู่ตลอดเวลา และไม่กล้าทดลองทำกิจกรรมเพราะเกรงจะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน
- 3.) จะต้องมีทุน และงบประมาณสนับสนุนในการทำกิจกรรมทุกอย่าง
- 4.) การตัดสินใจว่าจะทำอะไรจะต้องมีตัวอย่างให้ศึกษาก่อน
- 5.) ไม่มีความเชื่อมั่นในการทำงานเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มท่องเที่ยวภายในชุมชน
- 6.) จะต้องมีพี่เลี้ยงและหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุน ทั้งทุนและความรู้ พร้อมกับทำงานไปพร้อมกัน
- 7.) ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการเมืองท้องถิ่น ทำให้ผู้ช่วยนักวิจัยดูมองในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ มากกว่าการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน

ชุมชนแม่ละนา

- 1.) เป็นชุมชนขนาดใหญ่ แบ่งเป็นหลายกลุ่ม
- 2.) มีเรื่องของการทำการท่องเที่ยวในเชิงธุรกิจภายในชุมชนอยู่เดิม ทำให้หลายคนมองว่าการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่สามารถทำได้เอง
- 3.) ผู้นำยังไม่เห็นความสำคัญในการเรื่องการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมและการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
- 4.) ยังไม่เห็นผลจากการทำการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชน จึงทำให้ไม่มีความเชื่อมั่น
- 5.) ยังไม่มั่นใจในตนเองในการทำกิจกรรม เพราะยังต้องการพี่เลี้ยงให้ความช่วยเหลือในการรวมกลุ่มต่อไป

รวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนตนเอง อีกทั้งไม่มั่นใจว่าชาวลาหู่จะมีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ ฉะนั้นในชุมชนจึงตกลงกันว่า จะขอเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพื่อทดลองปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ไม่มั่นใจในการรวมกลุ่มกันว่าจะสามารถรวมกันได้ในชุมชนได้มากนักน้อยเพียงใด ส่วนทรัพยากรในการท่องเที่ยว นั้น มองในเรื่องการจัดการภายในชุมชนและการท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นหลัก เช่น ถ้ำและวิถีชุมชน เป็นต้น

บ้านจ่าโบ่ เป็นหมู่บ้านที่ไม่เคยมีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ทำให้มองเรื่องการท่องเที่ยวและงานวิจัยเป็นเรื่องของการทำให้เกิดผลกระทบทางลบมากกว่าทางบวก การที่จะทำให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นไปได้ยาก แต่จะมีบางคนเข้าร่วมกระบวนการเพื่อเรียนรู้และให้ทราบความเคลื่อนไหวของชุมชนอื่นเท่านั้น และการที่จะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการรวมกันจัดการทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันนั้น ชุมชนมองว่าไม่สามารถร่วมมือได้ และการที่จะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวนั้นก็ไม่สามารถทำได้ เพราะไม่เคยมีประสบการณ์ในการท่องเที่ยวมาก่อน แต่มองว่าหากจะให้ชุมชนเกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น สามารถทำได้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นก็ควรเป็นเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวยังมีกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรเป็นฐาน (แหล่งท่องเที่ยว) เช่น ป่าไม้ ถ้ำ จึงอาจมีบางประเด็นที่ต้องจัดการร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์จากป่า เนื่องจากว่าทั้ง 3 หมู่บ้านมีพื้นที่ติดกัน ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญในการเก็บหาของป่าและการนำไม้มาใช้ประโยชน์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะมีกรณีการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน ทำให้ทั้ง 3 ชุมชนเห็นความสำคัญว่า น่าจะมีการจัดการในเรื่องของกฎระเบียบของแต่ละหมู่บ้าน และมีการดูแลป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามาตัดไม้ในเขตของตนได้ นอกจากนี้แต่ละหมู่บ้าน หากมีการทำการท่องเที่ยวจะต้องมีการดูแลทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลายด้วย
2. การท่องเที่ยวบริเวณถ้ำแม่ละนา ขึ้นอยู่กับว่านักท่องเที่ยวเข้าทางหมู่บ้านใด และให้แต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลร่วมกันแต่การจัดการร่วมกันยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน และในปัจจุบันมีทหารเข้าไปดูแลอยู่ จึงทำให้ชุมชนมองว่าตนเองคงไม่สามารถใช้ประโยชน์จากถ้ำแห่งนี้ได้
3. การเตรียมความพร้อมของชุมชนให้มีขีดความสามารถในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

แม้ว่าจะมีข้อสรุปว่าชุมชนทั้ง 3 ยังไม่อาจจัดการการท่องเที่ยวร่วมกันได้ แต่ยังสามารถจัดการท่องเที่ยวภายในของแต่ละชุมชนคนได้ โดยเฉพาะบ้านแม่ละนาและบ้านบ่อไคร์ ดังนั้นในช่วงที่ 2 ของโครงการ (เดือนพฤษภาคม 2544 ถึงเดือนพฤษภาคม 2545) ชุมชนได้วางแผนร่วมกันที่จะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินกิจกรรมและผลของกิจกรรมพอสรุปได้ดังนี้

3.1 การศึกษาดูงาน

การดำเนินกิจกรรม หลังจากมีการปรึกษาในชุมชนเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยว ชุมชนมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ นั้นควรจะมีการศึกษาตัวอย่างในการทำกิจกรรมก่อน ดังนั้นจึงมีความเห็นว่า น่าจะมีการศึกษาดูงาน เนื่องจากชุมชนบ่อไคร้และจำโป้มีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยเน้นในเรื่องการจัดการโดยชุมชนลาหู่ จึงได้มีการแบ่งการศึกษาดูงานออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ, กลุ่มแม่ละนา และกลุ่มจำโป้ร่วมกับบ่อไคร้ ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

ชุมชนบ่อไคร้และจำโป้

- ประชุมหาประเด็นการศึกษาดูงานและหาตัวแทนเข้าร่วม ประเด็นในการแลกเปลี่ยน คือ เรื่องการรวมกลุ่มและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตัวแทนที่เข้าร่วมมี เยาวชน 8 คน กลุ่มผู้นำ 8 คน แม่บ้าน 6 คน จำนวนทั้งสิ้น 22 คน
- ประสานพื้นที่ศึกษาดูงาน และสำรวจพื้นที่ดูงาน โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้ประสาน ใช้เวลา 2 วัน พร้อมทั้งแจ้งจำนวนผู้เข้าพักและนัดหมายเวลาในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งนี้มีการเดินทางเพื่อไปศึกษาดูงานในวันที่ 7-9 ตุลาคม 2544 ที่หมู่บ้านอุมขอม อำเภอเมือง จังหวัดตาก
- มีเวทีแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน ความเป็นมาและการจัดการกลุ่ม และการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พร้อมกับปัญหาอุปสรรคในชุมชนที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
- เวทีแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมด้านการแสดง

ชุมชนแม่ละนา

- ประชุมหาประเด็นในการไปศึกษาเรียนรู้ และคัดเลือกตัวแทนในการเข้าร่วมศึกษาดูงาน โดยได้ประเด็น คือ การไปดูรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนอื่นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ในกลุ่มมีการจัดการเรื่องภายในกลุ่ม เช่น การแบ่งบทบาทหน้าที่ การต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นอย่างไรและทำอย่างไรให้เกิดความร่วมมือกันในชุมชน ส่วนตัวแทนที่จะไปศึกษามีทั้ง เยาวชน จำนวน 4 คน แม่บ้าน จำนวน 2 คน กลุ่มพ่อบ้าน 10 คน และผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน
- ประสานพื้นที่ศึกษาดูงาน ทั้งนี้ตัวแทนชุมชนแม่ละนาเลือกไปศึกษาดูงานที่หมู่บ้านห้วยฮี้ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวันที่ ตุลาคม 2544 พร้อมกับเตรียมประเด็นในการแลกเปลี่ยนให้กับชุมชน
- มีเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนห้วยฮี้ และมีการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวพร้อมกับลักษณะการสื่อความหมายธรรมชาติให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่และชาวปกากะญอ

หลังจากมีการศึกษาดูงานของทั้ง 2 กลุ่มแล้ว จึงได้จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์แต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกิดแนวทางของแต่ละชุมชนเอง และเป็นการสรุปผลจากการไปศึกษาดูงาน

ผลจากกิจกรรม จากการศึกษาดูงานผลที่ได้ คือ

จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนของตัวแทนทั้ง 3 ชุมชน พบว่า ชุมชนจำโบ แม้จะส่งเพียงตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ แต่มองว่าสิ่งที่ตนเองได้ คือ ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งภูมิปัญญาชาวบ้าน การท่องเที่ยวที่ใช้ประเพณีเป็นสิ่งที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว โดยที่ไม่ต้องสร้างอะไรรองรับมากกว่าการเตรียมพร้อมในชุมชน สิ่งที่ได้แลกเปลี่ยนทำให้เกิดแนวคิดที่ว่าหาคนในชุมชนที่พร้อมและต้องการที่จะทำในเรื่องของการท่องเที่ยวจะต้องใช้เวลาในการทำทำความเข้าใจ แต่สิ่งที่ตัวแทนไปเห็นสามารถชี้แจงให้คนในชุมชนรับรู้ได้ แต่การที่จะทำให้ชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมนั้น ตัวแทนเองก็ยังไม่แน่ใจเช่นกัน ซึ่งจะต้องนำแผนในเรื่องของสิ่งที่อยากทำให้เกิดกับชุมชนตนเองไปทดลองทำเสียก่อน

ชุมชนบ่อไคร้ สิ่งที่ได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เมื่อนำกลับมาเล่าสู่คนในชุมชนฟังต่างให้ความสนใจและคิดว่าหากจะทำเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชน น่าจะให้ตัวแทนชุมชนที่เป็นเยาวชนเข้าร่วมจะได้เรียนรู้กระบวนการมากกว่าคนทั้งชุมชน แต่สิ่งที่คนส่วนมากเห็นความสำคัญคือ การสร้างตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าให้กับผู้ที่เดินทางผ่านไปมาระหว่างแม่ฮ่องสอนกับเชียงใหม่ เพราะจะทำให้เกิดรายได้ และการทำเรื่องการท่องเที่ยวมีหลายคนในชุมชนเห็นด้วยและพร้อมที่จะตั้งกลุ่ม ทั้งนี้มีสมาชิกที่เกิดขึ้น 15 คน และมีการร่างกฎระเบียบในกลุ่มขึ้นมาเพื่อใช้ในเรื่องของการท่องเที่ยวต่อไป

ชุมชนแม่ละนา เป็นชุมชนที่เห็นความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวที่เกิดกับชุมชนตั้งแต่แรก หลังจากศึกษาดูงานและพูดคุยกันเองในกลุ่มสมาชิก สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ จากการท่องเที่ยวที่มองเพียงถ้ำ กลายมาเป็นมองเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนมากขึ้น เช่น ทำอย่างไรจึงจะนำเสนอรูปแบบวิถีชีวิตชาวไทยใหญ่ให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ หรือการที่จะนำเอากลุ่มต่าง ๆ ที่มีในชุมชนมาเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อย่างไร เป็นต้น สิ่งที่ได้คือการทำให้ชุมชนมองภาพทุกส่วนของชุมชนมากกว่าการมองเฉพาะส่วน และมองว่าการคมนาคมที่ไม่สะดวกไม่ใช่ปัญหาในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยว เพราะหากชุมชนมีสิ่งที่น่าสนใจและพร้อมที่จะนำเสนอต่อต่อท่องเที่ยวแล้ว เรื่องการสร้างถนนไปสู่ถ้ำก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่จะต้องทำต่อไป และสิ่งที่อยู่ภายในชุมชนสามารถนำเสนอในเรื่องของการท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น

หลังจากที่มีการพูดคุยเกี่ยวกับการศึกษาดูงานจึงได้มีการนำเสนอแนวทางและกิจกรรมที่ชุมชนสนใจและต้องการที่จะปฏิบัติต่อเนื่องทั้งในช่วงระหว่างโครงการวิจัยดำเนินการและเป็นแผนงานในอนาคต เช่น

ชุมชนแม่ละนา

1. จัดการภายในกลุ่ม - อบรม,หาความรู้
- ตั้งกฎระเบียบ

- แบ่งบทบาท,ความรับผิดชอบ
 - ทำความเข้าใจกับกลุ่มสมาชิก
 - จัดระบบภายใน การรองรับนักท่องเที่ยว
2. สำรวจพื้นที่นำเที่ยว (จัดทำแผนที่ + พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว)
 3. พัฒนาบ้านของสมาชิกภายในกลุ่ม (ห้องน้ำ + ที่พัก)
 4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (กันเขตพื้นที่ป่า+คูเรื่องกล้วยไม้)
 5. จัดทำโปรแกรมและการประชาสัมพันธ์
 6. ฟื้นฟูวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

ชุมชนบ่อไคร้

1. มีกลุ่มและตั้งกฎระเบียบในกลุ่ม
2. พัฒนาที่พัก(ตัวเอง),พัฒนาห้องน้ำ+ห้องส้วม
3. ทำศาลาที่พักนักท่องเที่ยว (ในป่า+ในหมู่บ้าน)
4. สำรวจเส้นทางท่องเที่ยว(ประชุม+ทำแผนที่)
5. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (จัดทำป้าย+ถังขยะ)

ชุมชนจำโบ้

1. ประชุมในหมู่บ้าน
2. หาคนสนใจเพื่อรวมกลุ่ม (ชี้แจงเรื่องการท่องเที่ยวจากการศึกษาคูงาน)
3. ตั้งกลุ่ม
4. ตั้งกฎระเบียบ

3.2 การพัฒนาศักยภาพภายในหมู่บ้าน

3.2.1 จัดฝึกอบรมการสื่อความหมายธรรมชาติ

การดำเนินกิจกรรม

- หากคนสนใจในการฝึกอบรมเสริมความรู้ในการสื่อความหมายธรรมชาติ ทั้งนี้หมู่บ้านที่สนใจ คือหมู่บ้านแม่ละนา
- ติดต่อวิทยากรและนัดหมายวันฝึกอบรม โดยกำหนดวันที่ 7 พฤศจิกายน 2544
- มีผู้เข้าร่วมฝึกอบรมจำนวน 11 คน
- เริ่มกระบวนการโดยทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อความหมายธรรมชาติ
- ฝึกปฏิบัติการสื่อความหมายร่วมกับวิทยากรในทุ่งนา

ผลจากการจัดกิจกรรม เนื่องจากเป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวทำให้สมาชิกไม่มีเวลาเข้าอบรมเต็มที่ สิ่งทีวิทยากรอบรมเป็นเรื่องของการนำเสนอวิถีชีวิตของชุมชนต่อนักท่องเที่ยว และให้เข้าใจในความ

หมายของการสื่อความหมายธรรมชาติ โดยมองว่าการสื่อความหมายธรรมชาติ คือการนำเสนอสิ่งที่มีอยู่รอบตัวเราให้เกิดความน่าสนใจและเชื่อมโยงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวเองและระบบวิถีธรรมชาติที่มีอยู่ให้มากที่สุด ทั้งนี้หลักสูตรที่ใช้ในการอบรมขึ้นอยู่กับชุมชนว่ามีความต้องการจะเสนอสิ่งใดต่อนักท่องเที่ยว เช่น ชุมชนแม่ละนาที่เป็นชาวไทยใหญ่ สิ่งที่น่าสนใจคือระบบการปฏิบัติ ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา นอกจากนี้วิทยากรยังเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมรู้สึกมั่นใจในตัวเองมากขึ้นในการที่จะนำเสนอในสิ่งที่ตนเองมี เพราะส่วนใหญ่สมาชิกในกลุ่มมีความรู้และเข้าใจในสิ่งที่มีในชุมชน เช่น ความเชื่อ ประเพณี และการนำเที่ยว แต่ขาดความเชื่อมั่น การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่ให้ชุมชนทดลองพาวิทยากรเที่ยวและฝึกการให้ข้อมูล การพูดที่ทำให้เกิดความน่าสนใจต่อนักท่องเที่ยว สิ่งที่ได้จากการทดลองทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองระดับหนึ่ง และมองว่าหากมีการฝึกอบรมที่เต็มที่มากกว่าช่วงนี้จะสามารถเข้าใจได้เพิ่มขึ้น และหากมีโอกาสขอรับการฝึกอบรมอีกครั้ง

3.2.2 ศึกษาเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว บ้านบ่อไคร้ วันที่ 17 กันยายน 2544 และบ้านแม่ละนา วันที่ 31 ตุลาคม 2544

การดำเนินกิจกรรม

- ชุมชนส่งตัวแทนเพื่อทำการสำรวจทรัพยากรรอบหมู่บ้าน บ้านบ่อไคร้มีตัวแทน คือเยาวชนจำนวน 9 คน สำรวจเส้นทางตั้งแต่หมู่บ้านไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชุมชนคิดว่าน่าสนใจ แม่ละนาแบ่งการสำรวจออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 5-7 คน ออกสำรวจทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน
- ระหว่างทางที่สำรวจ มีการสังเกตเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีและสภาพป่า พร้อมทั้งประเมินพื้นที่ในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- สรุปเส้นทางที่ทำการเดินสำรวจ
- วาดผังเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยว

ผลการจัดกิจกรรม สมาชิกในกลุ่มทราบเกี่ยวกับทรัพยากรที่ตนเองมีในชุมชน เช่น สภาพป่าไม้ ไม้ดอก และสมุนไพรต่าง ๆ พร้อมทั้งสามารถนำมาพิจารณาในชุมชนต่อได้ว่า มีเส้นทางใดบ้างที่น่าสนใจและเหมาะกับการนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชม ทั้งนี้ทำให้ชุมชนเห็นความหลากหลายของทรัพยากรที่นำมาเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น เช่น แม่ละนา มองว่าตนเองมีเส้นทางศึกษากล้วยไม้และเส้นทางเดินป่า เพื่อทำการจับปลาแบบธรรมชาติที่น่าสนใจ หรือบ่อไคร้มองว่า เส้นทางเดินป่าของตนเองสามารถจัดแบบวันเดียวหรือพักค้างคืนในป่าได้ โดยไม่ต้องไปเที่ยวเฉพาะที่ถ้าแม่ละนา เป็นต้น

3.2.3 การท่องเที่ยวนำร่อง

การดำเนินกิจกรรม ในพื้นที่หมู่บ้านแม่ละนา

- ทดลองรับนักท่องเที่ยวเข้าพักที่บ้านและพาเที่ยวถ้ำ

- เตรียมบ้านพักและกำหนดเวทีการแลกเปลี่ยน พร้อมหาผู้นำเที่ยว
- มีนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น 25 คน มีทั้งเด็ก เยาวชน แม่บ้านและกลุ่มแกนนำของชุมชน
- มีเวทีแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชนและความสนใจในแต่ละชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- แบ่งจำนวนนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความหลากหลายออกเป็น 2 กลุ่ม ศึกษาวัฒนธรรมและพาเที่ยวถ้ำ
- สรุปผลหลังการทำกิจกรรม

ผลการจัดกิจกรรม ผลที่เกิดจากการรับนักท่องเที่ยวเข้าที่พักพบว่า ในกลุ่มมีความพร้อมระดับหนึ่งในการรับนักท่องเที่ยว ปัญหาที่พบ คือ การที่สมาชิกในกลุ่มหลายคนเข้าใจในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และพร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยว แต่สมาชิกในแต่ครอบครัวหลายคนยังไม่เข้าใจและไม่สามารถที่จะพูดคุยกับนักท่องเที่ยวได้ สิ่งในกลุ่มต้องกลับไปแก้ไข คือการทำความเข้าใจกับคนในครอบครัวตนเองก่อน เนื่องจากเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มแรกและเป็นกลุ่มใหญ่ จึงทำให้การแบ่งหน้าที่กันในการรับผิดชอบทั้งเรื่องการจัดคิวที่พัก การต้อนรับ การพูดคุยในเวทีแลกเปลี่ยนและการนำเที่ยวเป็นไปอย่างไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร เช่น เจ้าของบ้านไม่มารับนักท่องเที่ยวเข้าบ้านโดยให้นักท่องเที่ยวไปเดินหาเอง หรือในเวทีแลกเปลี่ยน คนที่พูดมากที่สุดคือผู้ช่วยนักวิจัยไม่ใช่สมาชิกในกลุ่ม แต่ทุกคนก็มีความพยายามในการแลกเปลี่ยนและสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดทัวร์นำร่องแล้ว และพร้อมที่จะนำปัญหาที่พบไปแก้ไขร่วมกัน โดยเฉพาะเรื่องการทำทำความเข้าใจกับครอบครัวของสมาชิก จะมีการแก้ปัญหาโดยใช้เวทีประชุมหมุนเวียนแต่ละหลังคาเรือนในกลุ่มสมาชิก เพื่อให้ครอบครัวของสมาชิกเข้าใจในเรื่องที่กลุ่มกำลังดำเนินกิจกรรม ส่วนปัญหาอื่น ๆ คิดว่าจะมีการพัฒนาที่ดีขึ้นหากมีการรับนักท่องเที่ยวบ่อยครั้งขึ้น นอกจากนี้ยังพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการทำแนวทางเดินและบันไดเพื่อให้เกิดความปลอดภัยทั้งบริเวณทางเดินป่าและบริเวณถ้ำ และจะได้มีการสรุปผลหลังจากมีการรับนักท่องเที่ยวอีกครั้งว่ามีความพร้อมและเหมาะสมกับในกลุ่มเพียงหรือไม่ แต่ในสิ่งที่ทดลองปฏิบัติมา กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่ละนาเชื่อว่า ตนเองสามารถที่จะรับนักท่องเที่ยวและสามารถให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและนำเสนอรูปแบบต่าง ๆ ที่มีในชุมชนตนเองได้

3.2.4 การพัฒนาที่พัก บ้านแม่ละนาและบ่อไคร้

การดำเนินกิจกรรม

- สำรวจบ้านสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว เพื่อดูว่ามีบ้านใดบ้างที่จะต้องมีการปรับปรุง
- สำรวจจำนวนบ้านพักที่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้
- ทำความสะอาดบ้านพักและสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยสมาชิกเป็นผู้รับผิดชอบเอง

ผลการจัดกิจกรรม สมาชิกในชุมชนเชื่อมั่นในเรื่องความสะอาดและปลอดภัยในการจัดที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และเชื่อว่าบ้านพักของสมาชิกแต่ละคนมีการวางระเบียบในการรับนักท่องเที่ยวไว้แล้ว บ้านแม่ละนามีบ้านสำหรับให้นักท่องเที่ยวเข้าพักทั้งสิ้น 15 หลัง และบ้านบ่อใคร่มีบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น 16 หลัง

ข้อสรุปในการพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการของชุมชน

สรุปโดยภาพรวมแล้วพบว่ากิจกรรมปฏิบัติการที่ชุมชนคิดว่าจะสามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเองที่ผ่านมานั้นยังไม่เพียงพอในการที่จะทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่ตนเองนำเสนอ นั้นจะเหมาะสมกับชุมชน เพราะการฝึกปฏิบัติเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ และมีข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณ อีกทั้งการเรียนรู้ของทั้ง 3 ชุมชนไม่พร้อมกัน การที่จะนำไปสู่การทำให้เกิดความเหมาะสมและรวมกลุ่มกันปฏิบัติจะต้องมีการทดลองและใช้เวลาในการถอดบทเรียน แต่สิ่งที่ชุมชนได้ในกิจกรรม คือ การเห็นความสำคัญในสิ่งที่ตนเองมีอยู่เพิ่มขึ้น อีกทั้งเห็นความสำคัญในการรวมกลุ่มกันมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ตารางที่ 6 รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงาน ช่วงที่ 2 โดยสรุป

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
<p>1.ค้นหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวและหารวมกลุ่มในชุมชน (3 หมู่บ้าน)</p>	<p>1.ชุมชนเกิดกลุ่มที่ชัดเจน 2.กลุ่มเกิดความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการและการท่องเที่ยว 3.ชุมชนเกิดกระบวนการในพัฒนาตนเองต่อไปและเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง</p>	<p>1.มีการประชุมกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้านและหาคนสนใจในระดับหนึ่ง พร้อมกับวางเป้าหมายในการรวมกลุ่มไว้ และได้แนวทางในการดำเนินงานทั้งหมด ทั้งนี้มีการประชุมเกิดขึ้นหลายครั้งเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ 2.ผลจากการประชุมในหมู่บ้านแม่ละนาที่มีแนวความคิดในการทำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้หลายคนสนใจที่จะทำกิจกรรมต่อเนื่อง แต่จะต้องมีกิจกรรมที่ทำให้คนในกลุ่มเห็นตัวอย่างก่อนที่จะมีการดำเนินงานกิจกรรมเอง</p>	<p>❖ กิจกรรมการประชุมใหญ่อยู่ที่บ้านแม่ละนา โดยมีผู้ช่วยมีกิจวิจัยเป็นผู้ประสานและดำเนินการประชุมอย่างต่อเนื่อง ❖ ส่วนบ้านจำปี มีการประชุม 3 ครั้ง แต่ไม่มีสถานการณ์เปลี่ยนแปลง โดยคนส่วนใหญ่ในชุมชนยังยืนยันการไม่เข้าร่วมกิจกรรมตามเดิม ❖ ในหมู่บ้านบ่อไคร้มีการประชุมเพื่อทำความเข้าใจและหาคนสนใจในการกิจกรรม ทั้งนี้กลุ่มที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่เป็นเยาวชน</p>

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
2. การเสริมความรู้ <ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาดูงานบ้านห้วยอี ต. ห้วยบุ่ง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน และบ้านอุ้มโฮม ต. แม่ท้อ อ. เมือง จ. ตาก 	1. ชุมชนเกิดความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ทำให้เกิดการศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมของตนเองได้ 2. เกิดการรวมกลุ่มที่ชัดเจนขึ้น 3. เกิดการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง	1. ตัวแทนชุมชนจำนวน 23 คน เห็นชนเผ่ามูเซอที่มีการค้าเป็นกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน ทำให้มีแนวคิดที่จะทำเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนตนเองบ้าง 2. ตัวแทนชุมชนแม่ละนา 18 คน เดินทางไปศึกษาระบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่บ้านห้วยอี ทั้งนี้ศึกษาในส่วนของคุณภาพและปรากฏการณ์ที่ทำให้ชุมชนห้วยอีสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วยตนเองได้	• แบ่งการศึกษาดูงานออกเป็น 2 กลุ่มตามความสนใจของคนในชุมชน เนื่องจากพ่อไคร้และจำป๋อต้องการศึกษาในหมู่บ้านที่เป็นชนเผ่ามูเซอ • หลังศึกษาดูงานทั้ง 3 หมู่บ้านได้มีการมาพูดคุยแลกเปลี่ยนสิ่งที่พบเห็นพร้อมกันกับวางแผนทางการทำงานในชุมชนของตนเอง
3. การพัฒนาศักยภาพภายในหมู่บ้านของบ้านบ่อไคร้และแม่ละนา <ul style="list-style-type: none"> - จัดฝึกอบรมการสื่อความหมายธรรมชาติ - ศึกษาเส้นทาง แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อเลือกแหล่งท่องเที่ยว 	1. ในชุมชนมีกฎระเบียบ ข้อตกลง ข้อบังคับที่เกิดจากการเห็นชอบภายในชุมชน 2. เกิดผู้รับผิดชอบในงานและสามารถแบ่งบทบาทหน้าที่ปฏิบัติงานได้ 3. กลุ่มเกิดการเรียนรู้ในการสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยว 4. ชุมชนมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว	1. มีกฎระเบียบ ข้อตกลงเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและการจัดการภายใน 2. มีผู้รับผิดชอบงานในแต่ละหน้าที่ 3. มีผู้ที่สามารถสื่อความหมายธรรมชาติกับนักท่องเที่ยวได้ 4. ชุมชนมีเส้นทางเดินป่า	การฝึกอบรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติ สามารถทำได้เพียงหมู่บ้านแม่ละนาเท่านั้น เนื่องจากบ้านจำป๋อและบ่อไคร้ไม่มีเวลาในการฝึกอบรมและมีความพร้อมในการรวมกลุ่มกัน

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
<p>4. การท่องเที่ยววิทยากร (จัดคณะนักท่องเที่ยวเพื่อทดลองการต้อนรับนักท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามรูปแบบที่มีการศึกษาและตกลงร่วมกัน)</p>	<p>1.ชุมชนกระบวนกรที่ชัดเจน 2.ชุมชนและกลุ่มผู้สถานการณ์และสามารถนำมาปรับใช้ 3.ชุมชนเห็นแนวทางการทำงานในอนาคต 4.ชุมชนเกิดแนวคิดที่จะทำงานร่วมกันทั้ง 3 ชุมชน</p>	<p>1. ชุมชนเกิดประสบการณ์ในการรับนักท่องเที่ยวจำนวน 24 คน ซึ่งมีทั้งเด็ก เยาวชน แม่บ้านและกลุ่มเพื่อนบ้าน 2. มีนักท่องเที่ยวที่มาสัมผัสรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3. หลังมีจากกิจกรรมมีการประชุมเพื่อประเมินการทำงานของกลุ่ม พบว่า ในกลุ่มยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร เพราะหลายคนที่ไม่ทำงานนอกชุมชนไม่มีเวลามาประชุมเพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน และคนที่บ้านของสมาชิกส่วนหนึ่งยังไม่เข้าใจว่าการที่นักท่องเที่ยวมาพักที่บ้านจะต้องทำอย่างไรบ้าง ทำให้ผู้ที่มาเยี่ยมเกิดความเกรงใจไม่กล้าพักที่บ้าน</p>	<p>หมายเหตุ ในการจัดกิจกรรมนี้ได้นำตัวแทนชุมชนที่สนใจในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาร่วมแลกเปลี่ยนแนวความคิดและเป็นภาคีรองรับนักท่องเที่ยว โดยใช้หมู่บ้านแม่ละนาเป็นหมู่บ้านในการจัดกิจกรรม เนื่องจากมีความพร้อมมากกว่าชุมชนอื่น</p>

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
5. ประชุมทีมวิจัย	<p>1. มีการระดมความคิดเห็นในที่มเกี่ยวกับการทำงานแต่ละเดือน</p> <p>2. เกิดแผนการทำงานในเดือนต่อไป</p> <p>3. สามารถเห็นการสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกันในทีมได้</p>	<p>การประชุมมีเป็นครั้งแรกและตามโอกาสที่นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยสามารถพบปะกันทำงานส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับผู้ช่วยนักวิจัยที่อยู่ในพื้นที่ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเมื่อมีการประชุมร่วมกับกลุ่มในชุมชน แผนการทำงานที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จึงเป็นแผนหลักที่กลุ่มคิดขึ้นและผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้ร่วมกระบวนการโดยตรง</p>	

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

จากเวทีสร้างสรรค์ความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่น ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 6 - 7 มิถุนายน 2543 ณ บ้านแม่ละนา ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจัดโดยโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม ร่วมกับเครือข่ายนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ เป็นผู้สนับสนุนนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์การจัดการร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ จำโป๋ บ่อไคร้และแม่ละนา ซึ่งรวมไปถึงการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว การสร้างความเข้าใจร่วมกันของทุกภาคในเรื่องการจัดการด้านระยะสั้น และการมีส่วนร่วมในงานวิจัยและพัฒนาตามแนวคิดหลักการของ สกว. สิ่งที่เป็นผลจากการจัดเวทีในครั้งนี้มีประเด็นที่ทำให้ชุมชนเกิดความวิตกกังวล คือ เรื่องการเปิดถ้าแม่ละนาเป็นที่ท่องเที่ยว จะมีการจัดการอย่างไร และผลสรุปที่ไม่สามารถตกลงกันได้ ในรายละเอียด เช่น ให้มีศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่บ้านแม่ละนา การจัดการจะต้องมีการผ่านศูนย์ก่อนทุกหมู่บ้าน โดยจะมีการจัดคิวกันอย่างยุติธรรม หรือทุกหมู่บ้านจะจัดการกันเองโดยไม่ผ่านศูนย์ และการจัดการเรื่องการเงิน ที่จะหักเป็นกองกลาง 3 หมู่บ้านจะจัดการอย่างไร รวมกันเป็นกองทุนรวมหรือแยกแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้ยังไม่มีข้อสรุปในที่ประชุมเพราะตัวแทนชาวบ้านจำโป๋และบ่อไคร้เข้าร่วมกิจกรรมน้อย แต่สิ่งที่เป็นผลกระทบกับชาวบ้านโดยตรงเมื่อทีมจัดเวทีได้เข้าไปพูดคุยกับชุมชน คือ ชุมชนมีความกังวลว่าจะได้รับผลกระทบจากงานวิจัย เช่น บ้านจำโป๋ หลังจากเวทีสรุปงานวิจัยเมื่อวันที่ 27 -28 มีนาคม 2543 พบว่าวิถีชีวิตของชุมชนอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตสัตว์ในถ้ำ โดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงหมู การทำไร่หรือแม้กระทั่งการตั้งบ้านเรือนบนหลังคาถ้ำ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนไม่สนใจในเรื่องผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยว หรือแม้กระทั่งบ้านบ่อไคร้ก็ยังคงมีความกังวลในเรื่องที่จะไม่สามารถไปเลี้ยงสัตว์บริเวณหน้าถ้ำได้

เมื่อโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้เข้าไปเริ่มโครงการตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2543 - เดือนพฤษภาคม 2545 ในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน 2 ชนเผ่า คือ บ้านแม่ละนา เป็นชาวไทยใหญ่ บ้านจำโป๋และบ่อไคร้ เป็นชาวลานูหรือมูเซอคำนั้น จะต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจกับชุมชนใหม่ตั้งแต่เรื่องของการทำวิจัย จนถึงเรื่องผลกระทบที่ชาวบ้านคิดว่าจะได้รับหากเกิดการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ แต่ประเด็นงานวิจัยชิ้นนี้เป็นประเด็นที่ชุมชนได้เสนอความต้องการที่จะมีการทำวิจัยในเรื่องจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนตนเอง ซึ่งมีหลายอย่างที่เป็นความน่าสนใจก่อนที่จะมีการเข้าสู่กระบวนการ โดยจะมีการนำเสนอต่อไปในบทนี้

จากการดำเนินโครงการวิจัยที่ผ่านมา ทีมวิจัยและนักวิจัยประสบปัญหาหลายอย่าง ซึ่งกิจกรรมที่นำเสนอในแผนนั้นจะต้องมีการไ้ร้ร้ตลอดเวลา และความคาดหวังต่อการทำงานได้ลดลงเรื่อยๆ สาเหตุที่เกิดขึ้น มาจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น ปัจจัยเกี่ยวกับทีมวิจัย ปัจจัยทางด้านชุมชน ปัจจัยเกี่ยวกับเวลา เป็นต้น ดังนั้นการสรุปกิจกรรมที่ดำเนินการจึงไม่เป็นไปตามแผนและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แต่สามารถสรุปการดำเนินงานได้ดังนี้

1. จุดแข็งของชุมชนและพื้นที่วิจัย ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัย

ก่อนที่จะเกิดงานวิจัย เพื่อหารูปแบบและกลไกในการจัดการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนแม่ละมานั้น ได้มีการประชุมกลุ่มตัวแทนทั้ง 3 หมู่บ้านเพื่อชี้แจงให้เข้าใจถึงเรื่องการทำโครงการวิจัย สิ่งที่มีผู้จัดเวทีประชุมเข้าใจคือ เมื่อมีการประชุมหลายครั้งคิดว่าชุมชนเข้าใจในเรื่องของการทำงานวิจัยเป็นอย่างดี อีกทั้งในชุมชนมีการทำงานด้านการพัฒนาหลายกิจกรรมและมีหลายหน่วยงานได้เข้าไปให้การสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนา โดยมีผู้นำทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการให้ความสนใจกับกิจกรรมภายนอก คนในชุมชนเองมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคมและกลุ่มอาชีพ อีกทั้งมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูวัฒนธรรมชนเผ่า ทั้งนี้ในพื้นที่วิจัยมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การเข้าไปทำงานในพื้นที่จึงมุ่งเน้นในเรื่องการให้ผู้ช่วยนักวิจัยเป็นตัวแทนชาวบ้านที่เข้าร่วมวางแผน สร้างกระบวนการ และดำเนินงานต่อเนื่อง เพราะในช่วงพัฒนาโครงการมีตัวแทนจากทั้ง 3 ชุมชนเข้าร่วมพัฒนาโครงการ และมีความเห็นร่วมกันในการทำกิจกรรมต่อเนื่อง สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่โครงการได้เข้าไปดำเนินงานในพื้นที่พบว่า ในพื้นที่ทั้ง 3 หมู่บ้านมีขัดแย้งกัน

2. กระบวนการวิจัยหรือกิจกรรมที่ดำเนินการ

- 2.1 ทบทวนเอกสาร จากงานวิจัยที่ผ่านมาและจากข้อสรุปรวมของงานวิจัย “ ถ้าแม่ละนา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อ ใช้การติดต่อกับนักวิจัยอื่น ๆ ที่ดำเนินการวิจัยแล้วและกำลังดำเนินงานวิจัย พร้อมทั้งทบทวนเอกสารทางวิชาการที่สามารถอ้างอิงข้อมูลทางวิชาการได้ เป็นกระบวนการที่ทั้งนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ทำ เพราะเป็นการศึกษาภูมิหลังให้สามารถเข้าใจในข้อมูลและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนไปพร้อมกัน
- 2.2 ศึกษาข้อมูลศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละหมู่บ้าน โดยการร่วมกับแกนนำหมู่บ้าน และกลุ่มที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ใช้การประชุมระดมความคิดเห็นและการค้นหาในสิ่งที่ชุมชนมี ศึกษาข้อมูลทั้งสภาพทั่วไปและสภาพภูมิประเทศ โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แกนนำ สอดถามภายในแต่ละกลุ่มในแต่ละชุมชน สังเกต และให้ชุมชนวาดแผนผัง แผนที่ให้ และใช้การประชุมในวันพระและวันสัปดาห์ของแต่ละชนเผ่า

- 2.3 การคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน โดยการประจมนำเสนอข้อมูลทั้งหมู่บ้านจำโบ หมู่บ้านแม่ละนาและหมู่บ้านบ่อไคร้ ซึ่งเป็นการประชุมรายหมู่บ้าน โดยให้ผู้ช่วยนักวิจัยเป็นตัวหลักในการสื่อสาร
- 2.4 ค้นหาแนวทางการจัดการร่วมกันของหมู่บ้านแม่ละนา จำโบและบ่อไคร้ ซึ่งเป็นเวทีวิเคราะห์แลกเปลี่ยนข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ครั้งที่ 1 เป็นการทบทวนข้อมูลที่มีของแต่ละชุมชนและให้ทั้ง 3 ชุมชนรับรู้ข้อมูลร่วมกัน มีการแบ่งกลุ่มย่อยในการประชุมเพื่อให้แต่ละกลุ่มมีการทบทวนและหาแนวทางของตนเอง ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านเวทีประชุมระดมความคิดเห็นในชุมชนมาแล้ว
- 2.5 เวทีวิเคราะห์ ทำความเข้าใจและสรุปความต้องการของแต่ละชุมชน 3 ครั้ง เป็นการทบทวนเกี่ยวกับเรื่องงานวิจัยที่เข้ามาทำในชุมชน วัตถุประสงค์ เป้าหมายของงานและการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม
- 2.6 การจัดทำแผนงานของแต่ละชุมชนเพื่อการทำงานในช่วงต่อไปของชุมชน 3 ครั้ง โดยการประชุมจัดทำแผนการทำงานของกลุ่มที่สนใจในแต่ละชุมชน เพื่อให้แต่ละกลุ่มเกิดความตระหนักในการทำโดยกระบวนการที่ตนเองคิดขึ้นเอง
- 2.7 เวทีประชุมแลกเปลี่ยนแนวคิดและร่วมกันเสนอแผนงานร่วม 3 ชุมชน ครั้งที่ 2 โดยได้ให้ตัวแทนของกลุ่มแต่ละหมู่บ้านมาร่วมพูดคุยและนำเสนอแผนงานของตนเอง และวางแผนร่วมกันในการกำหนดกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันและกิจกรรมที่แต่ละกลุ่มเห็นว่าตนเองสามารถทำได้ เพื่อนำเสนอให้เกิดความโปร่งใสและชัดเจนในการทำงาน
- 2.8 การค้นหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวและการรวมกลุ่มในชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการรวมกลุ่มทำกิจกรรม เห็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตนเองในการทำงาน ใช้การประชุมจากกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้านและหาคนสนใจในระดับหนึ่ง พร้อมกับวางเป้าหมายในการรวมกลุ่มไว้ เพื่อให้เกิดแนวทางในการทำงานต่อไป ซึ่งกิจกรรมนี้ต้องเป็นกิจกรรมต่อเนื่องและสามารถหากระบวนการทำงานของตนเองได้ ในการทำกิจกรรมการประชุมหลายครั้ง พบว่าชุมชนแม่ละนามีคนสนใจ 20 คน ชุมชนบ่อไคร้ 25 คน และมีแผนการทำงานในกลุ่มของตนเอง
- 2.9 การเสริมความรู้ให้กลุ่มโดยการศึกษาดูงาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและให้ชุมชนเห็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากที่อื่น ให้ตนเองสามารถนำประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้ได้ ชุมชนบ่อไคร้และจำโบ สนใจในการศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวของชนเผ่าลาหู่ จึงได้แบ่งการดูงานออกเป็น 2 ส่วน คือตัวแทนให้บ่อไคร้และจำโบจำนวน 23 คนเดินทางไปศึกษาดูงานที่ บ้านดงขอม จังหวัดตาก และตัวแทนแม่ละนาจำนวน 20 คนไปศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่บ้านห้วยฮี จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2.10 การสรุปการศึกษาดูงานของแต่ละชุมชน เพื่อให้กลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ได้ไปศึกษาดูงานได้รับรู้ข้อมูล เพื่อไปทบทวนตนเองในการที่จะมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าจะมีการดำเนินงานอย่างไรต่อไป

- 2.11 การจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาดูงาน 3 หมู่บ้าน เพื่อให้ทั้ง 3 หมู่บ้านได้มีการพูดคุยในสิ่งที่แต่ละกลุ่มไปพบเห็นมาทั้งข้อดีในการทำการท่องเที่ยวในชุมชนให้เป็นระบบและข้อเสียที่เกิดขึ้น เพื่อนำสิ่งที่ได้มาวิเคราะห์ สร้างกระบวนการของตนเอง โดยให้ตัวแทนแต่ละหมู่บ้านที่ไปศึกษาดูงานมาแลกเปลี่ยนเรื่องการศึกษาดูงานแต่ละพื้นที่ เพื่อนำสิ่งที่พบเห็นมาพูดคุยหาแนวทางในการปรับใช้กับชุมชนตนเอง เมื่อสรุปสิ่งที่ได้ จึงให้แต่ละชุมชนแบ่งกลุ่มและมาวิเคราะห์สิ่งที่ตนเองมี พร้อมกับวางแผนกิจกรรมที่ตนเองจะนำกลับไปทำในชุมชนตนเอง
- 2.12 การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่มีในชุมชน เพื่อเตรียมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเตรียมในการจัดโปรแกรม ซึ่งมีตัวแทนสมาชิกในชุมชนและในกลุ่มที่ให้ความสนใจไปร่วมศึกษา ทั้งการเดินทาง การทำแผนที่ และการทบทวนสิ่งที่พบเห็น พร้อมกับเสนอแนวทางในการพัฒนา
- 2.13 การพัฒนาที่พัก โดยกลุ่มเป็นผู้วางแผนในการทำงานและพัฒนาเฉพาะในบ้านที่มีการรองรับนักท่องเที่ยว
- 2.14 การฝึกอบรมการสื่อความหมายธรรมชาติ โดยมีวิทยากรที่มีความรู้เรื่องการสื่อความหมายธรรมชาติมาทำการอบรมให้กับสมาชิกกลุ่มแม่ละนา ทั้งนี้ใช้การอบรมกลางแจ้งและการเปิดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนประเด็น เพื่อให้สมาชิกสะดวกในการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ผู้ฝึกอบรมจึงใช้การสื่อความหมายในการดำเนินวิถีชีวิตเป็นเครื่องมือช่วยสอน มีผู้ที่สนใจเป็นผู้นำเที่ยวเข้ารับการฝึกอบรม
- 2.15 การทดลองรับนักท่องเที่ยวหรือทัวร์นำร่อง จัดขึ้นที่บ้านแม่ละนา โดยมีตัวแทนจากชุมชนอื่นที่สนใจแลกเปลี่ยนเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาพักและเปิดเวทีพูดคุยพร้อมกับนำนักท่องเที่ยวไปชมวิถีชีวิตไทยใหญ่ การเดินป่าเที่ยวถ้ำ เป็นต้น หลังจากรับนักท่องเที่ยวแล้ว มีการประเมินความพร้อมและรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนอีกครั้ง เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมั่นใจและเป็นแนวทางในการแก้ไขข้อผิดพลาดต่อไป
- 2.16 การประชุมทีมวิจัย เป็นการทบทวนการทำงานของทีมนและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน เพื่อนำมาวางแผนในแต่ละเดือน
- 2.17 เวทีสรุปการดำเนินงานวิจัย โดยการให้ชุมชนและทีมวิจัยได้ทบทวนกระบวนการที่ผ่านมาว่ามีข้อสรุปอย่างไรและชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรจากการทำกิจกรรมที่ผ่านมา พร้อมทั้งเป็นข้อสรุปในส่วนหนึ่งให้กับชุมชนเพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมภายในของชุมชนตนเองต่อไป

หมายเหตุ กระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน จะต้องมีการประชุมพูดคุยกับกลุ่มและเตรียมกระบวนการในการทำงานร่วมกัน เช่น การศึกษาดูงาน จะต้องมีการเตรียมกลุ่มที่จะไปศึกษา เตรียมประเด็นในการแลกเปลี่ยน และเตรียมวัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรมที่จะทำ ทั้งนี้การทำงานทุกกิจกรรมต้องขึ้นอยู่กับระยะเวลาและความพร้อมของชุมชนที่ต้องการทำกิจกรรมนั้น ๆ

3. ข้อสังเกตและบทเรียนอื่น ๆ

บทเรียนที่ได้จากงานวิจัยตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงการ

- 3.1 นักวิจัย ไม่ใช่คนเริ่มในการพัฒนาโครงการตั้งแต่ครั้งแรก ความต่อเนื่องในการทำงานหรือการเรียนรู้ชุมชนจึงมีน้อย การทำงานร่วมกับทีมเป็นการสร้างความคุ้นเคยกันใหม่อีกครั้ง การทำงานที่ดีน่าจะเกิดจากนักวิจัยที่เป็นคนในพื้นที่เป็นหลัก ส่วนคนข้างนอกคงเป็นไปได้เพียงที่ปรึกษาหรือผู้ทำงานด้านเอกสารเท่านั้น
- 3.2 ผู้ช่วยนักวิจัย จะต้องมีการทำความเข้าใจในทุกเรื่องอย่างชัดเจนและต้องสามารถทำงานร่วมกันได้ เนื่องจากที่ผ่านมามีความเข้าใจในการทำงานในทีมไม่ชัดเจนพอ จะต้องทำความเข้าใจกับบุคคลที่ทำงานร่วมด้วย หมายถึงการเข้าใจบริบทของแต่ละคนเพื่อที่จะปรับให้สามารถทำงานร่วมกันได้

4. ปัญหาอุปสรรค

4.1 เรื่องการสื่อสาร เนื่องจากการทำงานในพื้นที่ที่มีความแตกต่างในเรื่องชนเผ่า ที่มีทั้งไทยใหญ่ และมูเซอคำ ทำให้นักวิจัยไม่สามารถสื่อสารได้เพราะไม่ใช่คนในพื้นที่ ซึ่งปัญหาที่ตามมาคือ การสื่อสารกับคนในชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน การแก้ปัญหา คือ ใช้คนในชุมชนเป็นล่าม แต่ปัญหาที่ตามมาอีก คือ ต้องใช้เวลาในการพูดคุยนานขึ้น และบางครั้งล่ามไม่สามารถสื่อได้ตามประเด็นที่ต้องการ ข้อเสนอแนะ คือ ต้องทำความเข้าใจกับผู้ทำงานร่วมให้มากและต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจภาษาอื่น ๆ หรือ ให้คนในพื้นที่เป็นคนทำงานเอง

4.2 การทำงานเป็นทีม ความเข้าใจของหลายคนมองว่าการมีผู้ช่วยในพื้นที่และมีความแตกต่างกันทำให้ง่ายในการสร้างทีมและสามารถพูดคุยกันได้ดี แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ตัวแทนแต่ละบ้านที่มาทำงานร่วมกัน ไม่สามารถที่จะพูดคุย หรือทำงานร่วมกันได้อย่างแท้จริง ซึ่งมีปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน เช่น ความแตกต่างทางชนเผ่า ที่มีปัญหาเดิมเป็นหลัก การทำงานที่เกิดขึ้นจึงเกิดความไม่เชื่อใจกัน และประสบการณ์ในการทำงานที่มีความแตกต่าง รุ่นพี่ไม่เชื่อมั่นในการทำงานของรุ่นน้อง การไม่เปิดใจในการทำงานร่วมกัน และการยอมรับในความคิด และกระบวนการในการทำงาน สิ่งที่เกิดขึ้น คือ จะต้องมีการแบ่งงานกันทำแบบเค็ดขาด แต่ละคนรับผิดชอบพื้นที่ของตนเอง นักวิจัยเป็นผู้ประสานและรับรู้ข้อมูลในทุกเรื่อง ซึ่งทำให้นักวิจัยต้องแบกรับกับสถานการณ์ที่แตกต่างทั้งคนและชุมชนที่มี การแก้ปัญหาในการแบ่งการทำงานให้กับแต่ละคนรับผิดชอบ ทำให้ผู้ช่วยสามารถคิดและทำงานร่วมกับคนในชุมชนตนเองได้มากขึ้น แต่มีผลเสียคือ การที่จะทำงานร่วมกับชุมชนอื่นมีน้อยลง การแก้ปัญหาในระยะหลัง มีการประชุมคนในทีมเพื่อให้รับรู้สถานการณ์การทำงานของแต่ละพื้นที่และมีการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกัน อีกทั้งจัดประชุมกลุ่มที่ทำงานทั้ง 3 หมู่บ้านเพื่อให้เกิดความชัดเจนและความโปร่งใสในการทำงานเพื่อเป็นฐานในการทำงานร่วมกันในอนาคต

4.3 เวลา มีปัญหาทั้งเวลาในการลงพื้นที่ของนักวิจัย เวลาที่ผู้ช่วยจะทำงานร่วมด้วย และปัญหาที่ชุมชนมีเวลาน้อยเนื่องจากเป็นช่วงฤดูทางการเกษตร เวลาที่จะพูดคุยกันเป็นช่วงกลางคืน ซึ่งบางครั้งชาวบ้านเหนื่อยจากการทำไร่ – นา และต้องการพักผ่อน การทำงานจึงต้องมีความพร้อมกันทั้ง 3 ฝ่าย จึงจะ

เริ่มปฏิบัติได้ นักวิจัยเองก็ไม่ได้มีงานเพียงแค่การทำวิจัย แต่มีงานอย่างอื่นต้องรับผิดชอบด้วย เช่นเดียวกับผู้ช่วยนักวิจัยที่มีงานอย่างอื่นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การหาเวลาที่จะมาช่วยกันคิด - ทำจึงต้องเป็นช่วงที่กำหนดแน่นอนไม่ได้

5. ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยที่ผ่านมา

5.1 สิ่งที่ชุมชนได้จากการทำงานวิจัย

ผลในเชิงพัฒนา การทำงานวิจัยที่ผ่านมา ใช้ผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นแกนนำในชุมชน และเป็นคนที่เปิดรับสิ่งใหม่ในการทำงาน ในการทำงานวิจัยที่ผ่านมา จึงเน้นในการพัฒนาคน จากกลุ่มตัวแทน ขยายผลให้คนที่สนใจและเข้าใจการทำงานที่เป็นกระบวนการมากขึ้น พร้อมกับให้ชุมชนมีการพัฒนาแนวคิดในการพร้อมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเองได้

● ได้ความรู้

1. ด้านการท่องเที่ยว เช่น มีการพาเที่ยวอย่างไร มีการทำอะไรในการรับนักท่องเที่ยว และชุมชนอื่นมีการจัดการภายในกลุ่มกันอย่างไร
2. ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เช่น ทางด้านวัฒนธรรม ทำให้ตนเองได้ทบทวนวัฒนธรรมที่ตนเองมีและมีการฟื้นฟูสิ่งที่หายไป พร้อมกับทำให้คนในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาให้ดีขึ้น
3. นำความรู้มาปรับใช้ในหมู่บ้าน นำสิ่งที่เห็นมาเปรียบเทียบและปรับใช้กับหมู่บ้านตนเองหลังจากที่ได้ไปศึกษาดูงาน

● ได้แลกเปลี่ยน

1. เรียนรู้วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง
2. แลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวระหว่างชุมชน

● มีการจัดเวทีชาวบ้าน

1. มีเวทีระดับหมู่บ้านให้เกิดความเข้าใจภายใน
2. มีเวทีระดับชุมชน 3 หมู่บ้าน เพื่อให้รู้สถานการณ์ของแต่ละหมู่บ้านและเป็นแนวทางในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในอนาคต

● รู้ว่าตนเองมีอะไร

1. รู้ของดีในชุมชน
2. รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติและนำมาใช้อย่างรู้ค่า

● ตระหนักในสิ่งที่มีค่าที่ตนเองมี

● ชาวบ้านกล้าคิด กล้าตัดสินใจมากขึ้น

กมลวิมล ๒๕๖๒
กช.๑๐๐๔
๑๒

5.2 สิ่งที่น่าสนใจได้

ในด้านเนื้อหาของการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทำให้ต้องหาค้นคว้าความรู้ทั้งจากภายในชุมชน และองค์ประกอบทางด้านวิชาการที่ต้องนำมาใช้ควบคู่กัน ทั้งนี้ได้มีความรู้ในเรื่องของชนเผ่ามากขึ้น ทั้งการอยู่ร่วมกันของแต่ละชนเผ่าในพื้นที่เดียวกันและพื้นที่ติดกัน ปัญหาความขัดแย้ง และการใช้ทรัพยากร หากมีการสรุปโดยแยกเป็นการทำงานกับแต่ละชนเผ่านั้น มองว่า ชาวไทยใหญ่มีระบบวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมมาก ให้การนับถือในหลักพุทธศาสนา เนื่องจากว่าทุกวันพระ คนในชุมชนจะไม่มีกรปฏิบัติกิจใดที่เป็นการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น อีกทั้งมีความเชื่อแฝงอยู่ในแต่ละกิจกรรม เป็นการสอนให้คนรู้จักบาปบุญ และละวาง ในด้านองค์ความรู้อื่น ๆ ที่ได้ มีในเรื่องการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่มีความหลากหลาย การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในชุมชน และการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับกลุ่มคนภายนอก

ส่วนคนมุซอ มีความเชื่อในเรื่องผีและเครื่องรางในเรื่องประเพณีของตนเอง แต่ในปัจจุบันการพัฒนาทำให้เกิดความเจริญส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูง สิ่งที่เคยมีในชุมชนหลายอย่างสูญหาย การใช้งานวิจัยที่มีในชุมชนมาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องใช้เวลาและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนพอสมควร

6. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยทำให้ทราบว่า มีหลายกลุ่มองค์กรที่ต้องการให้ชุมชนเกิดกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันกับชุมชนควรจะร่วมมือกันเพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องจากที่ชุมชนได้ทดลองปฏิบัติในงานวิจัย อีกทั้งหากมีการทบทวนสถานการณ์เพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน จะทำให้ชุมชนตระหนักในสิ่งที่ตนเองต้องการมากขึ้น เพราะที่ผ่านมาสามารถสังเกตได้ว่า หากเรามีการประชุมทบทวนในสิ่งที่ผ่านมาทั้งสถานการณ์ในชุมชน และสถานการณ์ภายนอกจะทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและมองเห็นความสำคัญกับสิ่งที่เกิดขึ้น

สิ่งที่ชุมชนควรจะทำนงานต่อหลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัย คือ การพัฒนาตนเองทั้งด้านองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ และการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มให้มีความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน อีกทั้งพยายามขยายแนวความคิดสู่คนกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนก่อน เพื่อทำให้เกิดการดำเนินงานที่ต่อเนื่องในการที่จะเชื่อมองค์กรชุมชนอื่น ๆ ให้มีแนวคิดและการทำงานร่วมกันมากขึ้น จุดยืนที่ชุมชนแม่ละนามองการท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ องค์กรชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเองได้ แต่จะต้องมีพี่เลี้ยง เพราะฉะนั้น ควรมีการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล อำเภอ จังหวัดและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพตนเองให้สามารถเป็นที่ยอมรับกับนักท่องเที่ยวให้ได้ นอกจากนี้จะต้องมีการวางแผนการทำงานเพื่อให้เกิดการประเมินผล สรุปทบทวนได้ด้วยตนเอง

การทอ้งที่วที่ชุมชนจัดขึ้นจะต้องได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติม ทั้งเรื่องการจัดการถ้าที่ชุมชนต้องรับรู้ โดยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์และให้การสนับสนุนแนวคิดของชุมชน พร้อมกับข้อมูลที่ชัดเจนในการตัดสินใจในการพัฒนาการทอ้งที่วของชุมชนเอง ซึ่งอาจมีแนวทาง ดังนี้

- 6.1 ชุมชนแม่ละนา ควรมีการทบทวนตนเองเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการตั้งกลุ่ม และมีเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอน
- 6.2 องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีส่วนช่วยเหลือในการประชาสัมพันธ์การทอ้งที่วของชุมชน และสนับสนุนในเรื่องการส่งเสริมองค์ความรู้ท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรมชุมชนให้มีความยั่งยืน
- 6.3 การเข้าไปทำงานด้านการทอ้งที่วที่วชุมชนบ่อไคร์ ควรมีความต่อเนื่องและพยายามส่งเสริมให้ชุมชนเกิดแนวคิดของตนเองในการทำงานมากกว่าการทำงานที่เกิดจากแนวคิดคนภายนอก
- 6.4 ชุมชนจำโบ้ แม้ไม่สนใจในเรื่องของการทำการทอ้งที่ว แต่สิ่งที่สำคัญคือให้ชุมชนรับรู้วชุมชนอื่นๆ ทำอะไรและมีผลกับชุมชนจำโบ้อย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการเข้าใจผิด
- 6.5 การที่จะทำให้ง 3 ชุมชนเกิดความร่วมมือและทำงานร่วมกันในการจัดการทอ้งที่วและการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น จะต้องมีหน่วยงานที่เข้าไปให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง และเป็นข้อมูลที่ทำให้ชุมชนเกิดความชัดเจน
- 6.6 การทอ้งที่วที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่ง หากไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเข้าไปสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่อง จะทำให้ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจในการทำงานด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นผู้นำในชุมชนจะต้องดูแลและประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงและต่อเนื่อง

7. สรุปทิศทางในอนาคต

- 7.1 ต้องสร้างความเข้าใจให้กับคนอื่น ๆ จากผลการวิจัยเรื่อง ถ้า ทำให้คนในชุมชนทั้ง 3 ชุมชน หลายคนไม่เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นจากผลการดำเนินงานวิจัย หรือแม้แต่การที่เกิดความเข้าใจผิดในผลของงานวิจัยที่เกิดขึ้น ทำให้ชุมชนมองว่างานวิจัยที่จะเข้ามาทำกับชุมชน จะก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่ดีกับชุมชนมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ ทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างคนทำงานกับชุมชน ผลที่เกิดขึ้นคือการไม่ได้รับความร่วมมือจากคนกลุ่มใหญ่ในชุมชนในการดำเนินงาน . ถึงทั้งในครั้งแรกที่มีการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมและมีการชี้แจงให้ชุมชน สิ่งทีสะท้อนกลับมาคือ ชุมชนมองเรื่องงานวิจัยเป็นงานพัฒนาทีจะต้องมีงบประมาณสนับสนุนการทำกิจกรรมทุกอย่าง เช่น บ่อไคร์ มองว่าหากจะมีการดำเนินกิจกรรมอย่างไร ก็ให้องบประมาณมาตั้งและให้นักวิจัยบอกในสิ่งที่ต้องการให้เกิด ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างเรื่ององงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับการพัฒนา

7.2 ซึ่งให้เห็นความสำคัญ สิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีในเรื่องของการท่องเที่ยว เนื่องจากการทำกิจกรรมร่วมกับ โครงการวิจัยฯ ที่ผ่านมามีกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนที่อยู่แต่ละชุมชนให้ความสนใจและพร้อมที่จะมีการ ทดลองปฏิบัติในเรื่องของการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีหลายคนที่สนใจแต่ยังไม่กล้าที่จะทดลองเข้า ร่วมกิจกรรม หลังจากหลายคนเกิดความเข้าใจและมีการศึกษาแลกเปลี่ยนกับที่อื่น ทำให้มองเห็น ความสำคัญของการท่องเที่ยว ทั้งนี้หลายคนมองว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกับชุมชนตนเอง ส่วนใหญ่ชุมชนไม่ได้มีการจัดการและเป็นเพียงผู้ถูกเที่ยว ทำให้เห็นว่าต่อไปในอนาคตจะต้อง สามารถเป็นผู้กำหนดเรื่องการท่องเที่ยวภายในชุมชนตนเองได้ ทั้งนี้จะต้องทำให้คนส่วนใหญ่ใน ชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกับตนเองก่อน

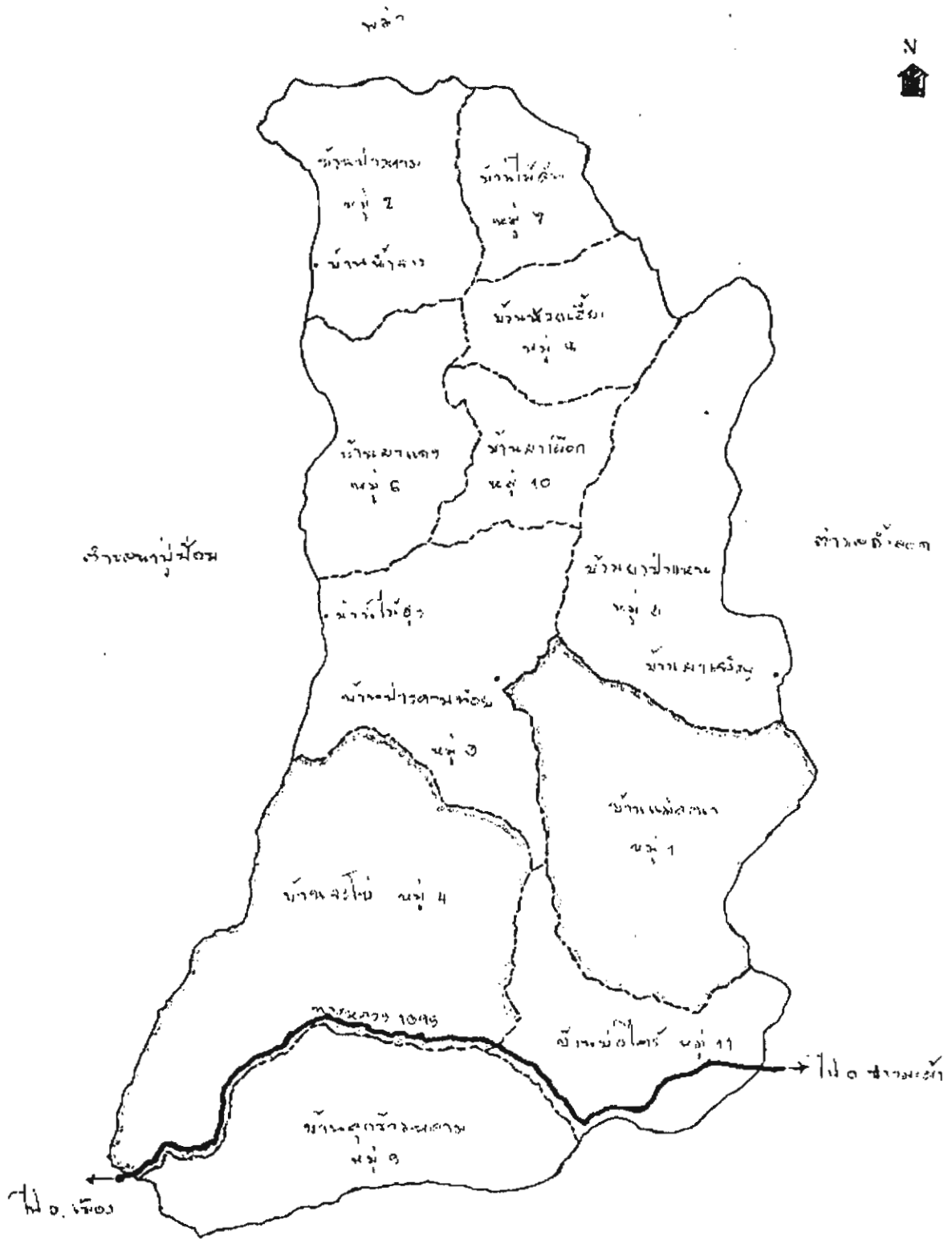
7.3 การสร้างตลาดชุมชน จากการไปศึกษาดูงาน จังหวัดตาก ของกลุ่มบ้านจำโป้และบ่อไคร้ ซึ่งได้มีการ แลกเปลี่ยนกับชุมชนอุ้มขอม ที่เป็นชาวลาหู่เช่นเดียวกัน โดยชุมชนอุ้มขอมได้ร่วมกับชุมชนใกล้เคียง 3 หมู่บ้านร่วมกันสร้างตลาดชุมชน เพื่อเป็นที่จำหน่ายผลผลิตจากชุมชนและเป็นที่ยานพาหนะของ ป่า ทำให้มีทั้งนักท่องเที่ยวและผู้เดินทางสัญจรโดยใช้เส้นทางสายฮอด มีการจอร์รถั้วบริการและ ซื้อหาผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน เป็นผลให้ชุมชนเกิดการรายได้ช่องทางหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านบ่อ ไคร้เห็นว่าหากชุมชนตนเองมีตลาดชุมชนเช่นเดียวกัน จะทำให้สามารถนำผลผลิตที่มีและของป่าที่ หาได้มาจำหน่ายบริเวณนี้ พร้อมทั้งจะทำให้มีนักท่องเที่ยวมาซื้อของและท่องเที่ยวมากขึ้น

8. ทางเลือก

การทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ต้องใช้งบประมาณสนับสนุนจำนวนมากและเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับผู้ที่ สนใจในชุมชนควรของงบประมาณสนับสนุนจากแหล่งอื่น หรือทำงานวิจัยเองในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งยังไม่ มีข้อสรุปจากในชุมชนว่าจะมีการดำเนินงานในเรื่องของการหาแหล่งสนับสนุนงบประมาณในรูปแบบใด ทั้งนี้เพราะชุมชนมองว่าหากจะต้องหางบประมาณจะต้องมีการชี้แจงโครงการและมีผู้ที่รับผิดชอบหลัก ทำให้มองว่ายังไม่มีความพร้อมในการนำเสนอแผนการจัดหางบประมาณ อีกทั้งคนส่วนใหญ่คนชุมชนยัง ไม่ได้มีการแสดงความคิดเห็น

บรรณานุกรม

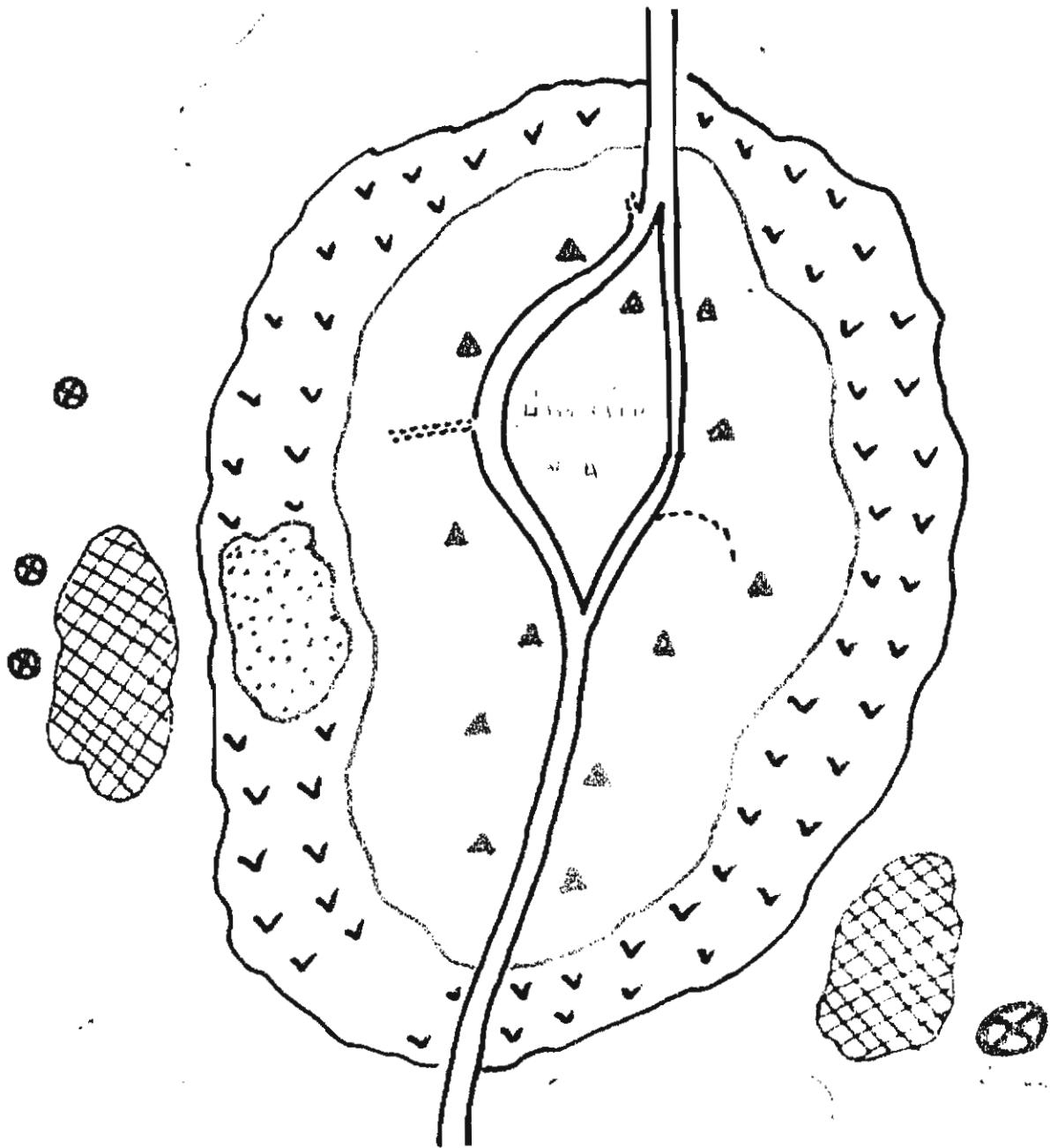
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม: การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: ส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2541
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย: การเสริมสร้างศักยภาพของอบต. ในการพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ททท., 2542.
- กิตต์วัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ". จุลสารการท่องเที่ยว, 2541, 17(4): 40-52.
- กิตต์วัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. "แนวทางจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ". จุลสารการท่องเที่ยว, 2542, 18(2): 20-27.
- ดวงใจ หล่อธนวนดิษฐ์. โครงการวิจัยเรื่องการประมวลผลการวิจัยด้านการท่องเที่ยวไทยปี พ.ศ. 2529 - 2539 กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา "มารู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถอะ". จุลสารการท่องเที่ยว, 2542, 18(2): 10-18.
- ฝน แสงสิงแก้ว "วัฒนธรรมอีสาน". มข.: สัมมนาว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวภาคอีสานครั้งที่ 1, 2542.
- พจนา สอนศรี. การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. มุขนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.)
- พิกุล สิทธิประเสริฐกุล. การจัดการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. มหาวิทยาลัยมหิดล, สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม. (2543).
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, การศึกษาเพื่อจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติบริเวณถ้ำน้ำลอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2538
- ยศ สันตสมบัติ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการ. สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543
- รุ่ง กาญจนวิโรจน์. "แผนการท่องเที่ยว ปี 2542". จุลสารการท่องเที่ยว, 2541, 17(4): 4-10
- สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา (RDI) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุภาวดี มีสิทธิ์. ศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม. มหาสารคาม, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2542).
- โสภา ชานะมูล. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กรุงเทพฯ 2541.
- อนุชา เล็กสกุลดิลก. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2541

แผนที่ตำบลปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

แผนที่ตำบลปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

๙๙๙๙๙

๖๖แผนที่แสดงการพัฒนาการธรรมชาติ

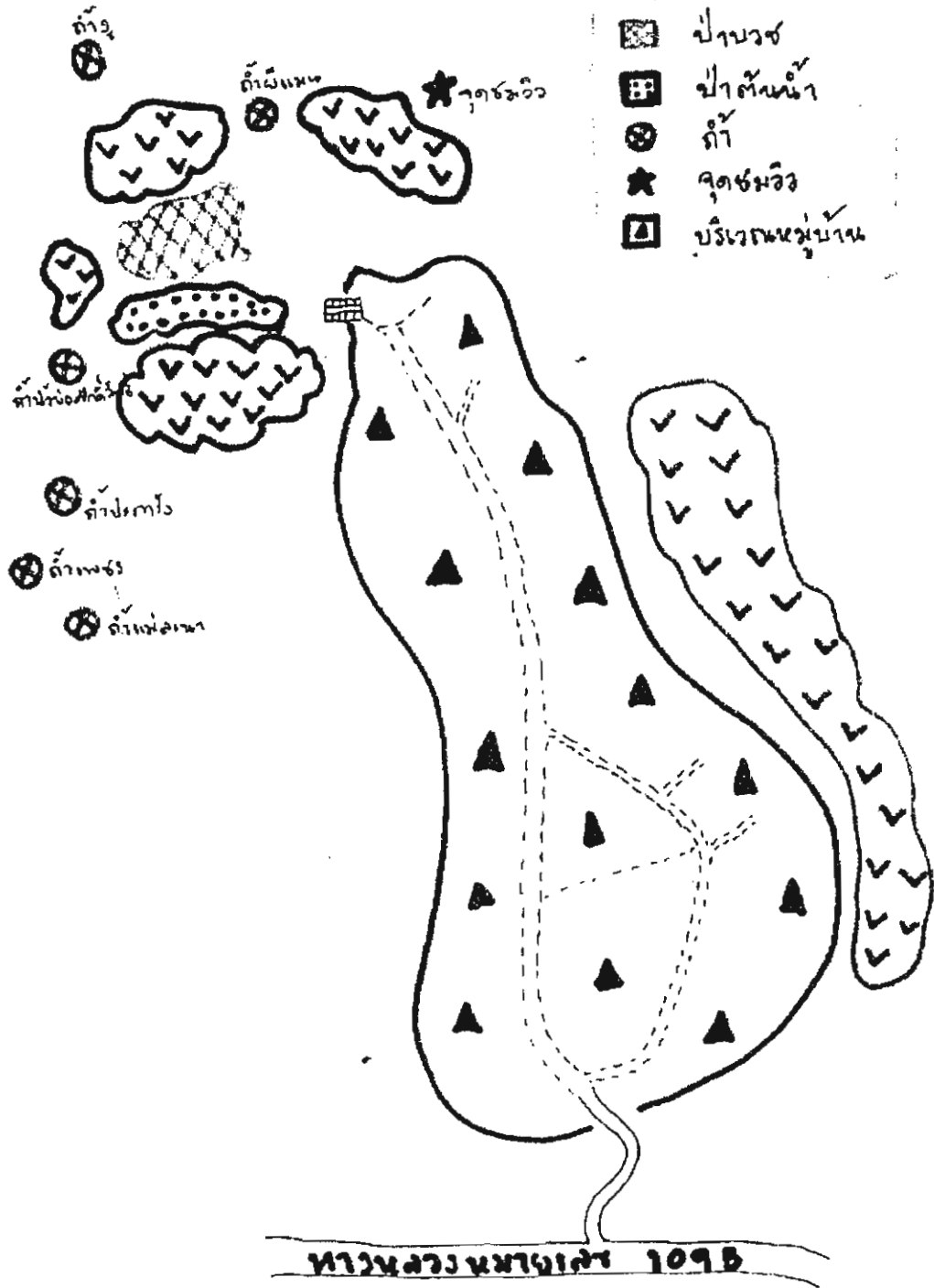
ป่าไม้	ไร่ข้าว	ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์
นาข้าว	ไร่ผลไม้	ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์
นาข้าว	ไร่ผลไม้	ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

แผนที่รอบนอกบ้านจำไ้

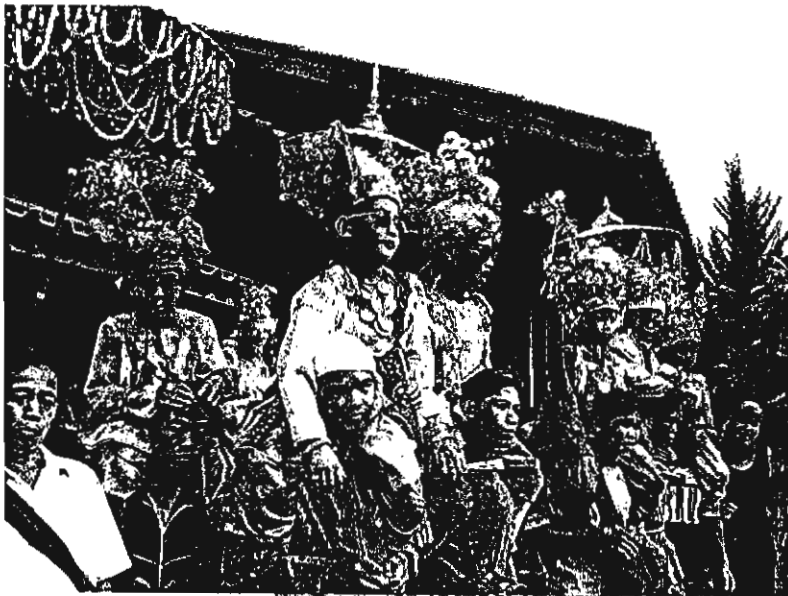
๖๖ แผนที่แสดงทรัพยากรบ้านป้อไคร้

สัญลักษณ์

- ☑ พื้นที่น้ำกิน
- ▨ ป่าบวช
- ▩ ป่าต้นน้ำ
- ⊕ ถ้ำ
- ★ จุดชมวิว
- ▭ บริเวณหมู่บ้าน

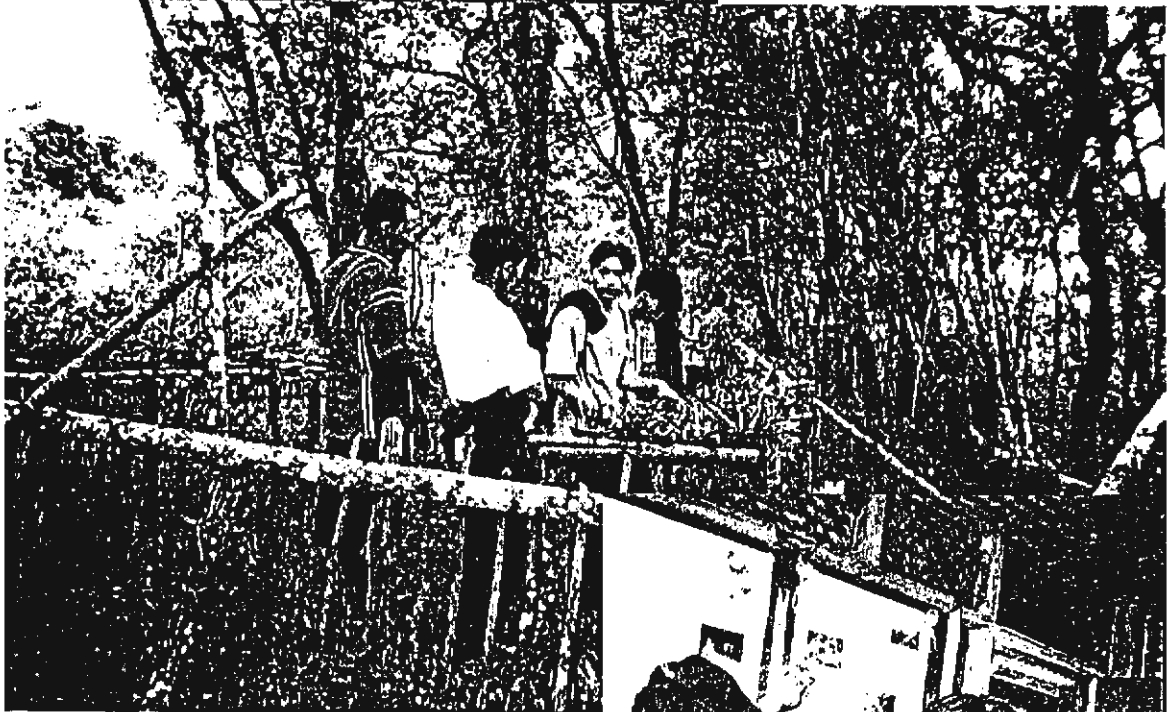

แผนที่รอบนอกบ้านป้อไคร้

ประเพณี “ปอยต่างลอง”
หรือบวชถูกแก้ว

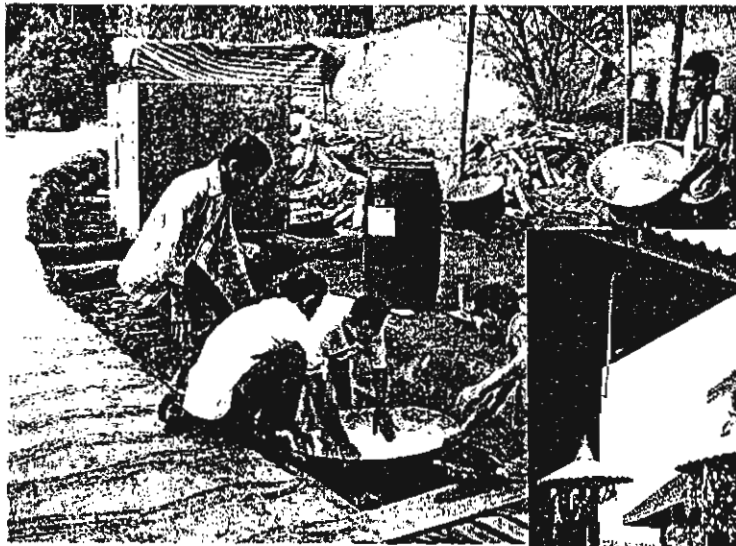
บ้านแม่ละนา

ศึกษาดูงานบ้านห้วยอี้อ.เมือง (ปากอะญอ)

และ

บ้านอุ้มยอ จังหวัดตาก (มุเซอ)

อบรมสื่อความหมายธรรมชาติ
โดยใช้วิถีชีวิตชุมชน
ประเพณี... เป็นฐาน